

Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A, No 34

Ulko-Tammio – jatkosodan linnake

Olli Kauhanen

Metsähallitus
Luonnonsuojelu

**Julkaisun sisällöstä vastaavat tekijät,
eikä julkaisuun voida vedota
Metsähallituksen virallisena
kannanottona.**

**ISSN 1235-6549
ISBN 951-47-9860-0**

**Vantaa 1995
Metsähallituksen monistamo**

Kansikuva: Jari Kostet

KUVAILEHTI

Julkaisija
Metsähallitus

Julkaisun päivämäärä
3.7.1995

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri)		Julkaisun laji	
Olli Kauhanen		Selvitys	
		Toimeksiantaja	
		Metsähallitus, etelärannikon puistoalue	
		Toimielimen asettamispvm	
Julkaisun nimi			
Ulko-Tammio – jatkosodan linnake			
Julkaisun osat			
<p>Tiivistelmä Julkaisussa kuvataan toisen maailmansodan tapahtumia itäisellä Suomenlahdella rannikopuolustuksen näkökulmasta. Lähinnä keskitytään Ulko-Tammion linnakkeen varustautumiseen sekä toimintaan jatkosodassa. Myös Suursaaren valtaus on kuvattu. Erityistä huomiota saavat osakseen Somerin linnakesaaresta käydyt taistelut. Piirroksin esitetään suomalaisjoukkojen tukikohdat ja aseet samoin kuin venäläisten Somerin valtaussuunnitelma. Venäläisten maihinnousu ja suomalaisten vastahyökkäys on myös selostettu.</p> <p>Asemasodan arkipäivää ja siihen liittyvää vapaa-ajan toimintaa, kuten erilaisia puhdetöitä kuvataan. Sodan päättyminen ja rauhansopimuksen edellyttämä Ulko-Tammion aseistuksen poistaminen sekä saaren nykyinen asema Itäisen Suomenlahden kansallispuiston osana kerrotaan. Liitteissä esitetään mm. Ulko-Tammion linnakkeen aseistus ja rakennukset sodan aikana sekä se, mitä niistä nykyään on löydettävissä.</p>			
Avainsanat			
Itäisen Suomenlahden kansallispuisto, toinen maailmansota, sotahistoria, meripuolustus, Ulko-Tammio, Someri			
Muut tiedot			
toinen painos			
Sarjan nimi ja numero		ISSN	ISBN
Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A: 34		1235-6549	951-47-9860-0
Kokonaissivumäärä	Kieli	Hinta	Luottamuksellisuus
81	Suomi	40,-	Julkinen
Jakaja		Kustantaja	
Metsähallitus, luonnonsuojelu		Metsähallitus	

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare

Utgivningsdatum

Forststyrelsen

3.7.1995

Författare (uppgifter om organet, organets namn, ordförande, sekreterare)	Typ av publikation		
	Utredning		
	Uppdragsgivare		
Olli Kauhanen	Forststyrelsen, sydkustens parkområde		
	Datum för tillsättandet av organet		
Publikation			
Ulko-Tammio – en befästning under fortsättningskriget			
Publikationens delar			
<p>Referat</p> <p>I publikationen beskrivs händelser under andra världskriget i de östra delarna av Finska viken. Beskrivningen utgår från kustförsvarets synvinkel. Främst koncentrerar sig dokumentationen till befästningsarbetena på ön Ulko-Tammio och aktiviteterna under fortsättningskriget. Erövringen av ön Suursaari beskrivs också. Speciell uppmärksamhet fästs vid striderna på befästningsön Someri. Med hjälp av teckningar presenteras de finländska truppernas baser och vapen samt ryssarnas plan för erövringen av Someri. Ryssarnas landstigning och finländarnas motattack beskrivs också.</p> <p>Förutom ställningskrigets vardag och de olika fritidsaktiviteterna, s.s. snideriarbete, beskrivs i publikationen krigsslutet och det av fredsavtalet stipulerade bortförandet av vapnen på Ulko-Tammio. Dessutom presenteras öns nuvarande ställning som en del av Östra Finska vikens nationalpark. I bilagorna presenteras bl.a. beväpningen och byggnaderna på Ulko-Tammio under kriget samt vad som idag finns kvar av de krigstida anläggningarna.</p>			
Nyckelord			
Östra Finska vikens nationalpark, andra världskriget, krigshistoria, sjöförsvaret, Ulko-Tammio, Someri			
Övriga uppgifter			
andra upplagan			
Seriens namn och nummer		ISSN	ISBN
Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A: 34		1235-6549	951-47-9860-0
Sidoantal	Språk	Pris	Sekretessgrad
81	Finska	40,-	Offentlig
Distribution		Förlag	
Forststyrelsen, naturskydd		Forststyrelsen	

SISÄLLYS

LUKIJALLE	7
1 ITÄINEN SUOMENLAHTI SODAN JALOISSA	9
1.1 Alueen asema Suomessa	9
1.2 Rannikon puolustuksen suunnittelu	9
2 SODAN LÄHTÖLASKENTA ALKAA	10
3 TALVISOTA 30.11.1939–13.3.1940	11
3.1 Meripuolustuksen järjestelyt Kotkan lohkolla	11
4 VÄLIRAUHAN AIKA.....	12
4.1 Merivoimien Esikunnan suunnitelmia	13
5 JATKOSOTA SYTTYY	13
5.1 Raskas tykki saapuu.....	13
5.2 Linnakkeen henkilökuntaa	15
5.2.1 Majuri Napari	15
5.2.2 Naisia linnakkeella	16
5.3 Sotasaalista	17
5.3.1 Hildana.....	18
5.4 Canet ampuu.....	19
5.5 Laivastoamme saarella	19
5.6 Somerin tiedustelu.....	22
6 SOTAA AHTOJÄISSÄ.....	25
6.1 Someri miehitetään.....	26
6.2 Jääpartiointi Somerista alkaa	29
6.3 Suursaaren valtaus	29
6.4 Kevätsotaa 1942	31
7 TAISTELU PIRUNSAARESTA.....	32
7.1 Someri ennen jatkosotaa	32
7.2 Suomalaisten ryhmitys.....	36
7.3 Venäläiset nousevat maihin.....	39
7.4 Komppania Anton Tupolan vastahyökkäys	42
7.5 Taistelun päätyttyä	43
8 ASEMASOTAA.....	45
8.1 Aseistusta ja kokoonpanoja.....	45
8.2 Asemasotaa ja ajanviettoa.....	48
8.3 Venäläiset iskevät	53
8.4 Yleistilanne muuttuu.....	53
8.5 Lisää kalustoa.....	54
9 ASEET VAIKENEVAT	56
9.1 Päivystäjän puhelin soi	56
9.2 Somerin luovutus	56

9.3	Ulko-Tammion luotsiasema.....	58
9.4	Tykit poistetaan.....	58
9.5	Sotien jälkeinen aika.....	60
10	ULKO-TAMMIO TÄNÄÄN.....	60
10.1	Kansallispuistona.....	60
10.2	Ulko-Tammion Somerin taistelun muistolaatta.....	60
	LÄHTEET.....	62
	LIITTEET.....	64
	Liitteet 1–5 Karttoja.....	64
	Liitteet 6–8 Organisaatiokaavioita.....	79
	Liitteet 9–12 Kuvia ja tietoja tykkikalustosta.....	82
	Liite 13 Kotkan Rannikkopatteriston nimen muuttuminen itsenäisyyden alusta.....	86

LUKIJALLE

Sotiemme 1939–1944 aikana Kotkan, Haminan ja Virolahden edustan merialueen saaret olivat voimakkaan linnoitustyön kohteina. Nämä työt olivat aloitettu itsenäistyneen Suomen niukkojen puolustusmäärärahojen turvin jo 1920-luvulla. Perustan linnoitustyön jatkamiselle antoi tsaari-venäjän merilinnoitusjärjestelmä, mikä oli tykkeineen jäänyt Suomelle vapaussodan päättyessä. Linnoittamistyön puitteita sääteli lisäksi lokakuussa 1920 solmittu Tarton rauhansopimus Venäjän kanssa. Tämä sopimus esti Suomenlahden suurten ulkosaarien linnoittamisen.

Alueen puolustamisesta itsenäisyyden alussa vastasi Rannikkotykistörykmentti 2, joka monivaiheisen nimikehityksen jälkeen jatkosodan päätyttyä oli Haminan Rannikkolinnakkeisto. Sotien aikana rannikkotykistömme oli alistettu merivoimille, jonka komentaja jääkärikenraaliluutnantti Väinö Valve usein puuttui linnoitteiden yksityiskohtiin.

Rannikkotykistön rungon ennen sotia muodostivat Kirkonmaan, Rankin ja Pukkion linnakkeet. Sotilaspoliittisen tilanteen kehittyttyä nopeasti sotaa ennustavaksi, alkoivat työt Mustamaa saaren varustamiseksi linnakkeeksi 1939.

Talvisodan päätyttyä oli rannikkomme itäosan puolustus osittain avoin. Tämä johti välirauhan aikana uusien linnakkeiden syntyyn Ulko-Tammioon, Haapa-saaristoon, Vanhakylänmaahan ja Ristisaareen. Vanhaa Kilpisaaren linnaketta varustettiin uudelleen toimintakuntoiseksi ja Kukion linnakkeen rakentamistyötä päätettiin jatkaa. Pienille saarille, kuten Pisi, Ruissaari, Niinisaari ja Luppi, keskitettiin pienempi kaliiperista tykistöä. Kuutsalossa ja Suur-Mustassa oli hetken aikaa hirsiperusteisissa tuliasemissa myös raskasta Canet-kalustoa.

Jatkosodan asemasotavaiheen aikana linnoittamistöitten painopiste merialueella oli Suursaarella, jonne ehti valmistua sodan päättymiseen mennessä mittava määrä kestorakenteita. Vuoden 1944 aikana kiihtyivät myös sisäsaaristomme linnoitustyöt venäläisten asemenestysten myötä.

Dokumenttitietoa saaristoalueen linnoittamistöistä on jonkinverran säilynyt. Linnakkeiden, linnakkeistojen ja prikaatin sotapäiväkirjojen merkinnät ovat selvittäneet joitain yksityiskohtia. Pääosin lähdetiedot tähän selvitystyöhön ovat sodanjälkeisten vuosien luettelotietoja, joita sotilashenkilöt ovat palvelustehtävässään keränneet 1940-luvun päättyessä. Valitettavasti nämä maastontiedustelutiedot ovat keskenään usein ristiriitaiset ja epäselvästi ilmaistuja. Asiaa ei monestikaan veteraanien antama haastattelutieto ole selventänyt, pikemmin päinvastoin.

Osin on säilynyt tarkkoja mittapiirroksia taitorakenteista myös muilta linnakkeilta. Tätä tietoa voi varsin luotettavasti soveltaa kohteisiin, joista kaavakuvia ei ole säilynyt. Rakenteet olivat nimittäin samanlaatuiset eri linnoituskohteilla maaston sanellessa vain omat sääntönsä yksityiskohtiin.

Merivoimien esikunta käski marraskuussa 1941 ottaa käyttöön linnoituslaitteiden sijoituskortit, joihin oli tarkoin linnoittajan määritettävä tekniset yksityiskohdat. Korttien jakelu oli laaja, ulottuen aina päämajan operatiiviselle osastolle asti. Tähän tutkimustyöhön liittyen ei ole ehditty selvittää vielä mahdollisesti jäljellä olevien linnoituskorttien nykyistä sijoituspaikkaa ja määrää, eivätkä näin ole tutkimuksessa mukana.

Luettelotietojen oikeellisuuteen on aihetta suhtautua varauksella. Mahdollisimman luotettavan kuvan voi saada vain tarkalla saarikohtaisella maastontiedustelulla ja vertaamalla tuloksia mahdollisesti jäljellä oleviin linnoituslaitteiden sijoituskortteihin. Veteraanien haastattelutiedot tuovat myös oman lisänsä Itä-Suomenlahden kansallispuiston saariston sodanaikaisen historian selvittämisessä.

Luetteloon on sisällytetty piirros Somerin puolustuksen rakenteesta, onhan Ulko-Tammio Somerin taistelun muistomerkkinsä johdosta Somerin perinteen vaalija. Suursaaren linnoitteiden selvitystyö on laajuutensa johdosta jätetty pois.

Olli Kauhanen

1 ITÄINEN SUOMENLAHTI SODAN JALOISSA

1.1 Alueen asema Suomessa

Itsenäisen Suomen rajat Venäjän kanssa määriteltiin Tarton rauhassa 14.10.1920. Rauhansopimuksen myötä Venäjän valtion Suomessa ollut omaisuus siirtyi korvauksetta Suomelle myös Suomenlahden pohjoisrantaan vartioineen voimakkaan rannikkotykkistön osalta. Ehtojen mukaan suomalaisten piti hävittää vahvat Inon ja Puumalan järeät ja raskaat patterit sekä Lavansaaren tykkistö, eikä ulkosaaria saanut linnoittaa.

Merialueella rajaviiva määritettiin Suomenlahden pohjukkaan Rajajoen tasalle, ja Suomenlahden suuret saaret tulivat olemaan suomalaisten asuttamia kuntia.

Venäläisten jäljiltä Suomenlahden itäosassa oli vahva rannikkotykkistö ja sen tykkikaluston sijoittuminen oli seuraava (esitetty vain raskas ja järeä kalusto): (R. Arimo SLH s.54)

Kilpisaari	4/6" (= 4-tykkinen kuuden tuuman kalusto)
Rankki	4/6"
Someri	4/6" tykkikalustoa ei ollut
Lavansaari	4/6" 4/10"

Viipurin laivaväyliä suojasi:

Ravansaari	6/10"
Uuraansaari	4/6" 6/9"
Koivusaari	4/6"
Suonionsaari	4/6"
Tuppuransaari	4/6"

Koivisto	4/6"
Härkölä	6/6"
Humaljoki	8/6"

sekä Puumalan ja Inon yhteensä 38 raskasta ja järeää tykkiä.

1.2 Rannikon puolustuksen suunnittelu

Raja oli siten kaukana ja hyvin suojattu. Suomenlahden etelärannikko oli vuonna 1920 itsenäiseksi julistautuneen Viron hallussa. Valtioneuvosto oli asettanut vuonna 1921 "Suuren Rannikopuolustuskomitean" pohtimaan merialueen puolustuskysymyksiä. Tätä työtä jatkoi vuonna 1923 E. Hornborgin johtama "Puolustusrevisionikomitea", joka kutsui asiantuntijajäseneksi englantilaisen kenraalimajuri W. Kirken.

Komitean mietintö yhdistettynä Rannikkotyökistön Esikunnan ja Yleisesikunnan suunnitelmiin johtivat mm. Kotkan-Haminan meriväylien sulkemiseksi tarkoitettun Rankin patterin kehittämiseen hajautetuksi 5-tykkiseksi 6" Canet-patteriksi 1920-luvun loppupuolella. Suunnitelma edellytti rakennettavaksi Kirkonmaahan järeän 4/254/45-Durlacher patterin minkä rakentaminen alkoi 1927.

Idempänä valmistui kalustoltaan harvinaisempi 2-tykkinen 8" Canet-patteri Pukkioon. Kilpisaaren vanhalla 4/152/45-Canet-patterilla ammuttiin vielä kouluammuntoja 1920-luvulla, mutta linnake menetti merkityksensä Rankin ja Kirkonmaan patterien töitten edistyessä.

Tekniseltä rakenteeltaan suomalaiset pystyivät kehittämään alkuperältään venäläistä kalustoa merkittävästi. Lukumäärältään suurin 6"-Canet nykyaikais-tettiin kääntämällä kehto ympäri, mikä mahdollisti tykille huomattavasti suu-remman kantaman. Tykkien hajuttaminen yhdessä kehittyneiden ampuma-menetelmien myötä mahdollistivat täyden ampumasektorin. Uudistettu tulen-johto edellytti korkeita mittauksia, ja näistä Rikaman torneiksi kutsutuista ensimmäinen valmistui Kaunissaaren vuonna 1930.

2 SODAN LÄHTÖLASKENTA ALKAA

Kansallissosialistisen Saksan ja kommunisti-Venäjän voimakas sotilaallinen va-rustautuminen oli nähtävissä jo 1930-luvulla. Itävalta ja Tsekkoslovakia liitettiin Hitlerin Suur-Saksaan vuonna 1938. Saksan 1.9.1939 aloittama salamasota luhisti Puolan kolmessa viikossa Neuvostoliiton miehittäessä Itä-Puolan.

Elokuussa 1939 olivat Saksa ja Neuvostoliitto solmineet hyökkäämättömyys-sopimuksen, mikä sisälsi salaisen lisäpöytäkirjan. Tämän mukaan Neuvostoliit-ton etupiireihin kuuluivat Liettua, Latvia, Viro ja Suomi. Neuvostoliitto painosti syksyllä 1939 Balttian maat tekemään kanssaan avunantosopimukset. Lisäksi nämä maat joutuivat vuokraamaan alueitaan Neuvostoliiton laivasto- ja ilma-voimien tukikohdiksi. Neuvostoliitto ilmoitti kunnioittavansa sopimuspuolien itsenäisyyttä.

Keväällä 1939 Neuvostoliiton Suomen-lähetystön lähetystösihteeri Boris Jartsev oli ensimmäisessä neuvottelukosketuksessa suomalaisiin aiheenaan Leningradin turvallisuusjärjestelyt. Nämä johtivat lokakuussa yksilöityihin Suomelle osoitettuihin vaatimuksiin, mitkä edellyttivät mm. Suomenlahden ulkosaarien luovuttamista Neuvostoliitolle. Neuvottelut eivät johtaneet tulokseen, ja nyt oli sotilaiden aika puhua, kuten ulkoministeri Molotov asian ilmaisi.

3 TALVISOTA 30.11.1939–13.3.1940

3.1 Meripuolustuksen järjestelyt Kotkan lohkolla

Kotka-Hamina-Virolahti alueella oli meripuolustuksen osalta pikaisesti paikattava aukko, kun Pukkion ja Kirkonmaa-Rankin välillä ei ollut raskasta tykistöä. Perushankintalain avulla oli maanpuolustukseen osoitettu lisää määrärahoja, minkä ansiosta kesällä 1939 voitiin aloittaa mm. Mustamaan linnakkeen rakentaminen siten, että sinne ehdittiin juuri ennen talvisodan syttymistä saada kenttälainoitettu 3/152/45-C patteri ampumavalmiiksi. (Kilpisaaresta siirretyt tykit).

Ulko-Tammion osalta varustautuminen alkoi rakentamalla kesällä majoitustupa saareen siirretylle vartiomiesjoukolla.

Lokakuun 10. päivänä 1939 oli Kotka-Hamina-Virolahti alueen puolustamiseksi YH:n aikana perustettu 2. Erillisestä Rannikkotykistöpatteristosta Kotkan Lohko komentajanaan everstiluutnantti T. Kainulainen, myöhemmin everstiluutnantti A. Lehonkoski.

Juuri ennen sodan alkua oli ehditty tyhjentää asutuksesta ulkosaaret, koska ne oli päätetty luovuttaa taistelutta linnoituslaitteiden puuttumisen johdosta. Lavansaareen oli jäänyt vielä muutamia asukkaita, joista osan onnistui rikkinäisillä pikkuveneillä syysmyrskyssä pelastautua Suomen puolelle.

Talvisodan ensimmäiset viikot olivat lohkolla rauhallisia, mutta joulukuun puolivälissä kaksi Leningrad-tyyppistä laivueenjohtajaa ampui Virolahden alalohkoon kuuluvia Pukkion ja Mustamaan linnakkeita.

Meren jäädyttyä tehostivat venäläiset ilmatoimintaansa pommittaen ankarasti Pukkiota. Maaliskuun neljäntenä aloittivat venäläiset jätse hyökkäykset Suomenlahden ulkosaaria lähtöalueinaan käyttäen myös syvälle suomalaisten seustaan Kotkan Lohkoa vastaan. Venäläisten kolmikärkinen hyökkäys kohdistui Haapasaaria, Huovaria ja Iso-Kalastajaa kohti. Tavoitteena oli jatkaa hyökkäystä edelleen mantereelle. Lohkon käytössä oli hyvin vähän jalkaväkijoukkoja, ja pelkästään näitten varaan jätettynä suomalaisten puolustus olisikin romahtanut. Onneksi linnakkeilla oli riittävän vahva rannikkotykistö, niinpä Haapasaarille hyökkäävä venäläisrykmentti torjuttiin Askerin Lupin tasalla Rankin ja Kirkonmaan raskailla ja järeillä tykeillä. Hyökkääjät kärsivät tykistötulesa raskaat tappiot eikä uusi hyökkäys paria päivää myöhemmin myöskään menestynyt.

Huovarin suunnalle edennyt, arviolta 6000 miehen hyökkäyosasto ruhjottiin Mustamaan, Kukion ja Pukkion rannikkotykistön tuli-iskuun. Kukioon oli ehditty venäläisten yllätykseksi saada ampumavalmiiksi pommituksessa Kotkassa vaurioituneen jäänmurtaja Tarmon 120 mm:n Vickers kaksoistykki juuri ennen hyökkäyksen alkua. Luutnantti Lauri Uskin Mustamaan kolme raskasta tykkiä

ampuivat maaliskuun 4. päivänä peräti 410 kranaattia Huovaria kohti edenneeseen vihollisryhmitykseen.

Iso-Kalastajaa kohden hyökkäsi 2000 miehen venäläisjoukko. Tämän torjumiinseen käytettiin luutnantti Veikko Vuorelan Pukkion raskasta patteria menestyksellisesti. Hintana oli toisen kahdeksan tuuman tykin menettäminen putkiräjähdyksessä.

Raskaat tappiot aiheuttivat sen, etteivät venäläiset osoittaneet sodan viimeisinä päivinä hyökkäshalukkuutta.

Ulko-Tammion tehtävänä oli partio- ja tähystystoiminnan jatkaminen vähäisin voimin Mustamaasta tulleiden käskyjen mukaan. Kivääriaseistusta raskaampaa kalustoa ei talvisodan aikana saaressa ollut.

4 VÄLIRAUHAN AIKA

Saksa hyökkäsi huhtikuussa yllättäen Tanskaan ja Norjaan ja Neuvostoliitto aloitti Balttian maitten painostuksen väittämällä niiden rikkovan solmittuja sopimuksia sekä vaatien uusien ystävällismielisempien hallitusten muodostamista.

Balttian maat eivät katsoneet voivansa sotilaallisesti vastustaa Neuvostoliittoa ja tämä suostui irvokkaassa näytelmässä hyväksymään nämä maat Neuvostotasavalloiksi heinäkuussa 1940.

Suomi oli solminut raskaan rauhan. Maan jälleenrakentamiseen ja kansan mielialaan olivat vaikuttamassa suuri karjalaisiirtolaisten määrä sekä Neuvostoliiton uhkaava käyttäytyminen Petsamon nikkelin hallinnasta ja kauttakulusta Hangon vuokra-alueelleen.

Neuvostoliiton saatua näin Suomenlahden ja Itämeren valvontaansa oli sotilaspoliittinen kuva täysin vuodessa muuttunut. Neuvostoliiton voimakas laivasto muodosti uhkatekijän Suomen kauppamerenkululle ja etelärannikkomme oli Virosta lyhyen lentomatkan päässä.

Saksan talvisodan aikana pysäyttämän asekaupan käynnistyminen sekä heidän pyytämänsä kauttakulkuoikeus alueemme kautta Norjaan olivat tasapainottavia tekijöitä uutta sotaa enteilevässä tilanteessa.

4.1 Merivoimien Esikunnan suunnitelmia

Puolustuksen uudelleen suunnittelu oli luonnollisesti käynnistetty Moskovan rauhan jälkeen Kotkan Lohkon jouduttua nyt vastaamaan rajalinjasta. Tilanne Virolahti-Vehkalahti-Hamina-Kotka saaristoalueella oli olennaisesti muuttunut. Kiuskeri, Pukkio, Someri, Lavansaari, Tytärsaari ja Suursaari olivat kaikki luovutetut Neuvostoliitolle.

Uuden rajan läheisyyteen ja sen etulinjaan olivat jääneet Mustamaan (3/152/45-Canet) ja Kukion (2/120/50-Wickers kaksoistykkit) linnakkeet sekä Haminan edustalla oleva Suur-Musta, jonne tilapäisasennuksena oli tuotu raskasta Canet-tykistöä (Satamaniemen entistä kalustoa). Kotkan edustalla olivat valmistumassa ja valmiina näitten lisäksi Vanhankylänmaan, Ristisaaren ja Rankin raskaat patterit. Kirkonmaassa oli entinen järeä patteri (4/254/Durlacher).

Erilaisia vaihtoehtoja mietittiin, mm. Kirkonmaahan suunniteltiin kahta järeää 12 tuuman Obuhov tykkiä sekä Mustamaahan ja Kukio-Tammio saariin 10 tuuman Durlachereita. Tammikuussa 1941 jopa vahvistettiin suunnitelma 3/254/45-D patterin sijoittamisesta Tammioon. Ainut, mikä ehdittiin saada valmiiksi ennen jatkosodan alkua oli Sydänkylän 2/152/45-C patteri, jonne kantalinnoitettuihin aseisiin oli asennettu Kuutsalossa ja Suur-Mustassa olleet Canetit.

Kotkan Rannikkotykistörykmentti, 15.6.1941 alkaen 2.RPr, oli alkanut varustaa myös Ulko-Tammiota linnakkeeksi kesän 1941 alussa, kulkivathan sen kautta laivaväylät sisäsaaristoon. Saari muodosti myös hyvän tukeutumisalueen keveille laivastovoimille ja oli lähellä venäläisten hallussa olevaa Someria. Talvisodan aikana Ulko-Tammiossa oli ollut vain vartiomiestistöä. Tykistöä sinne ei oltu siirretty ennen jatkosodan alkua.

5 JATKOSOTA SYTTY

Jatkosodan alkaessa Suomen osalta 25.6.1941, jolloin eduskunnan istunnossa todettiin Suomen olevan sodassa Neuvostoliittoa vastaan, olivat Ulko-Tammiossa jo kahden Canet tykin perustustyöt käynnissä. Linnakkeen oli määrä toimia ensi vaiheessa yhdellä tykillään tykistöryhmänä yhdessä Kukion 120 mm:n kaksoistykkiä kanssa.

5.1 Raskas tykki saapuu

Ensimmäinen kuuden tuuman raskas tykki saatiin Rankista 4.7.1941, sekä tämän lisäksi 20 mm:n ilmatorjunta-Madsen. Canetin kranaatit varastoitiin tykin lähellä olleeseen vanhan kalastajamökin kellariin puiisiin telineisiin viiteen kerrokseen.

Samanaikaisesti jatkettiin jalkaväkiaseiden kohdistamista (pääasiassa 6,5 mm:n Mauser-kiväärit). Pikakiväärit olivat ryhmäaseita ja merkiltään etupäässä Lahti-Salorantaa tai Mauseria. Linnakkeella palvelevat näkivät ammuntojensa lomassa suomalaisten sukellusveneiden liikkuvan Rääntiön saaren taitse partioimaan. Samoin nähtiin Somerin lähellä venäläisen kauppalaivan uppoaminen.

Ulko-Tammion länsisatama 7.8.1942

Tykkisilta, jolta kuusituumainen Canet-tykki ja sen lavetti siirretään kuljetuslotjasta Ulko-Tammion rannalle. Kuvassa on saaren toinen Canet-tykki, mikä saatiin Somerin taistelun jälkeen. SA-kuva no 103284

Aseellista valmiutta saatiin sensijaan kohotettua. Raskas tykki asennettiin ampumavalmiiksi 10.7. ja Kirkonmaasta tuli tulenjohtoon niin tärkeä 4 m:n Goerz-etäisyysmittari. Kaulanteille ja pääaseitten ympärille rakennettiin espanjalaisia ratsuja, piikkilankaa ei ollut vielä tässä vaiheessa enempää käytössä. Rantamiinoitus suunniteltiin valmiiksi, mutta miinojen puuttuessa se jäi rakentamatta. Tulenjohtoyhteys Mustamaahan valmistui ja huoltolaiva toi lisää raskaan tykistön kranaatteja. Lisäksi rakennettiin tykiltä viestiyhteydet tulevalle tulenjohtotornille, jonka rakentaminen alkoi 14.7. Samana päivänä luutnantti Heikki Aitola saapui linnakkeen päälliköksi.

Ampuma-arvojen laskemiseen tarvittavaa keskiötä ei ollut. Sensijaan käytettiin tykittäiskorjausta ns. tuuli- ja sektorikorjaimella. Suunnat ja etäisyydet meriammunnoissa annettiin tulenjohtotornista suuntimella ja optisella mittarilla. Maa-ammunnoissa käytettiin tasoa, jonka pohjana oli merikartta maalialueelta, tykillä välineenä oli maastokorjain.

Linnake sai tuntua käytävään sotaan katsellessaan rajuja tykistötaisteluita Mustamaan ja Pukkion linnakkeen välillä. Ensimmäisen kerran kohotettiin linnakkeen valmiutta 12.7. komentamalla puolivalmius, josta siirryttiin yöllä täysvalmiuteen.

Onneksi elettiin keskikesää, sillä majoitusolosuhteet olivat Ulko-Tammiossa tavattoman heikot. Majoittamiseen oli vain neljä telttaa ja toimisto. Muonittamiseen oli käytettävissä vain yksi 60 litran pata. Tilauksista huolimatta pahimpaan hätään saatiin täydennyksenä vain yksi kuparipata ja siitäkin oli tinaus kulunut pois.

5.2 Linnakkeen henkilökuntaa

Linnakkeen vahvuus heinäkuussa -41 oli 122 miestä. Sotapäiväkirjamerkintöjen mukaan linnakkeen vahvuus vaihteli jatkosodan aikana muutamasta kymmenestä satoihin. Vahvimmillaan se oli sodan päättyttyä 26.9.1944, jolloin upseereita oli 10, aliupseereita 53 ja miehiä 307.

Miehistö oli etupäässä Haminan-Vehkalahden-Virolahden miehiä. Vanhemmat ikäluokat jo elämäkokemuksellaan pitivät nuorempansa aisoissa, eikä heitä ollut aina hyvä mennä neuvomaan edes konekiväärin vyön täyttämässä: Tämän koki linnakkeen päällikkö "Etelän kaipuun" pesäkkeellä. Konekiväärimites totesi hallitsevansa kyllä homman. "Olen ollut 14 kuukautta Karjalan Kaartissa ja talvisodan Kannaksella, en tarvitse neuvoja" !

5.2.1 *Majuri Napari*

Majuri Toivo Napari (s. 1898), tässä II linnakkeiston komentaja ja talvisodassa Ristiniemen alalohkon komentaja, oli originelli vanha sarkahousuinen vapausoturi. Muistoissaan hän mielellään palasi suorituksiinsa rintamajoukoissa vuonna 1918. Keskustellessaan hänellä oli tapana miltei joka sanan väliin työntää kielensä kärki suusta ulos ja sitten ulospäin puhalluksen aikana nykäistä se sisään, jolloin kuului "pthyi-pthyi", joskus tippa sylkeä mukana.

Naparista on säilynyt monia tarinoita ja tässä niistä kaksi:

Innokkaana metsä- ja kennelmiehenä hän oli jänisjahtikauden alussa kysellyt Ulko-Tammion jänisten määrää. "Kyllä minä olen Champpiooni-Paijani kanssa monta jänistä kellistänyt, pthyi-pthyi". Aittola vastasi kysymykseen, että kyllä täällä yksi pupu on nähty.

Yllättäen Napari Paijansa kanssa saapuikin, ja kun ensin oli nautittu paukku-siimalla (2 kg rotulia) pyydetty ahvensoppa, oli jahti valmis alkamaan. Linnakkeiston komentaja haulipyssyineen ohjattiin väijyyän "Aritzoonan" ja "Etelän kaipuun" väliselle kannakselle ja Paija laskettiin irti. Jonkin ajan kuluttua ajo alkoi keittiölaakson suunnalta jatkuen "Aritzoonan" länsikärkeen ja sieltä edelleen "Etelän kaipuuseen". Jossain välissä ranskanleivän kokoinen pupujussi onnistui livahtamaan takaisin keittiölaaksoon, jossa sitä pitkään ruoanjätteillä ruokkineet lotat hätistivät jussin keittiön lattian alle. Paija porhalsi seuraavalle kierrokselle ilman kierroskaskia ja kellonsoittajaa. Napari kuunteli ajoa korvat hörössä, liekö muutama "pthyikin" päässyt. Viimein koira saapui luimistellen isäntänsä luokse jäljet hukattuaan. Miten lienee Napari metsästysjuttunsa hovilleen Kuorsalossa kertonut ei tiedetä.

Talven tultua saapui Napari tarkastamaan linnakkeen talvinaamiointia ihkauuteen lumipukuun sonnustautuneena. Komentajaa jäällä kuljettaneelle pikimustalle Ulla-hevoselle ei ollut enää lakanaa sitten peitoksi riittänytkään. Korvikkeen nauttimisen jälkeen lähdettiin tarkastusmatkalle – lumipuvun takki kanttiinin nauhaan unohtaen – joka oli tyssätä ensimmäiseen kallioseinäämään, jonka yli Napari ei päässyt, vaikka linnakkeen päällikkö takamuksista työntäen hienovaraisesti koetti auttaa.

Matkalla komentajalle tuli tarve keventää itseään. Etsiessään asiankuuluvaa aukkoa housuistaan, sitä ei löytynyt. Napari päivittelemään: "Kuinka ne puvun suunnittelijat mokomat – liekö naisia – eivät ole ymmärtäneet ottaa tällaista miehille niin tarpeellista seikkaa huomioon". Tilanne ratkesi lopulta majurin eduksi, eikä linnakkeen päällikön tarvinnut kertoa Naparin housujen olevan väärinpäin.

Tarkastus päättyi havaintoon, ettei kenellekään Ulko-Tammion linnakkeella palvelevalle ollut jaettu lumipukuja.

Linnakkeiston komentaja oli tarkka alueensa turvallisuudesta. Hän vaati linnakkeiltaan tehostettua vartiointia, desanttijahtia ja jääpartiointia. Tällaisilla yö yön jälkeen jatkuneilla rasittavilla hiihtopartiomatkoilla Ulko-Tammion tunnollinen luutnantti Unto Valjakka ajoi itsensä piippuun.

5.2.2 Naisia linnakkeella

Linnakkeella palveli naisia viestitys- ja keittiötehtävissä. Merivoimien esikunnasta oli tullut joukoille paimenkirje luettavaksi: Yksikössä tai sen liepeilläkään ei saanut olla kenelläkään aviovaimoja tai kihlattuja. Vispilän kauppa oli kielletty lottien kanssa. Tämän käskyn henkeä tuli Ulko-Tammion lotille muuan yhteyslotta oikein paikan päälle selvittämään. Tulokahvien jälkeen oli tuima puhuttelu alkanut kolmelle keittiö-, kahdelle radioasema-, ja kahdelle keskuslotalle. Saarnan ja sitä seuranneen aterian päätyttyä oli yhteyslotta tiedustellut kuljetusta Kuorsaloon. Päällikkö oli kääntynyt vääpelinsä kersantti Tauno Tuomisalon puoleen ja kysynyt, kuinka kauan vie aikaa laittaa hevonen puikoihin. "Kymmenen minuuttia", vastasi riuska Tuomisalo. Tähän väliin kysyi

yhteyslotta kainosti. "Voisiko se olla jokin toinen hevonen kuin se musta, joka saarelle toi". Nyt säteili Aittolalla ja hän kysyi: "Tuomisalo, eikös se ole Ullan vuoro tänään, pannaan Ulla matkaan".

Syynähän pyyntöön oli hevosten käyttämä pääruokinta-aine sellu, joka pisti hevosen kuin hevosen joka toisella askeleella töräyttelemään "säkipillillään". Äänien korkeus oli vaihteleva samoin voimakkuus. Pällikön mielestä yhteyslotta oli sen konsertin ansainnut, sillä Ulko-Tammion naiset eivät antaneet aihetta moiseen moraalisaarnaan.

Mainittakoon tässä yhteydessä 1941 Ulko-Tammiossa palvelleita naisia:

radioasemalla ja keskuksessa lotat	Helga Harju	myöh. Lertola
	Ulla Suomalainen	
	Terttu Suomalainen	
	Kyllikki Arvilommi	

Keittiöllä lotat	Lempi Myyryläinen	
	Mirjam Suomalainen	
	Sirkka Seppälä	

Sotilaskodissa sisaret	Orvokki Yrjölä	myöh. Siponen
	Kaiju Reijola	myöh. Knopp
	Kirsti Aittola	

Vuonna 1942 ? Penttilä	"Heppuli" Mikkonen	myöh.
---------------------------	--------------------	-------

Vuosina 1943–1944 keskuksella mm.

lottatyöt	Helga Tolsa	myöh. Nyman
	Lilja Takkinen	myöh. Olkkonen

5.3 Sotasaalista

Aamusumun hälvettyä 21.7.1941 vartiomies havaitsi Ulko-Tammion itäpuolella noin 5 km:n päässä kelluvan MBR-2 tyyppisen lentoveneen. Hetimiten lähti linnakkeen moottori kersantti Tuomisalon johdolla tutkimaan sitä. Linnakkeiston esikunnasta tuli käsky ampua konetta 47 mm:n tykillä. Ammuttiin neljä laukausta yhden laukauksista osuessa aivan lentoveneen eteen. Kuorsalosta saapui linnakkeiston käskystä kolme pikamoottoria lentoveneen luo, jonka todettiin olevan tyhjän. Kone hinattiin ensin Ulko-Tammion länsilahteen, jossa Heikki Aittola muistaa himoiten katsoneensa lentäjältä jäänyttä Nagan-pistoolia. Ilmavoimien koelentäjä kävi tutkimassa koneen, ja korjauksen jälkeen se lennettiin Kuorsalosta Tampereelle.

Heinäkuun loppu meni varustus- ja koulutustöissä. Poikkeuksena päiväpalveluun olivat prikaatin komentajan eversti Pekka Enkaisen ja linnakkeiston komentajan tarkastusmatkat saarella. Myös Ruotsin laivastoasiamies kävi linnakkeella.

5.3.1 Hildana

Itsenäisyyspäivän jälkeisenä aamuna vartiomies havaitsi jäitten keskellä 1,5 km:n päässä Ulko-Tammiosta ajelehtivan aluksen. Laivalle lähetetty partio löysi tästä kolmimastokaljaasi Hildana-nimisestä 18 tonnin aluksesta kuusi eestiläistä, jotka hyvin mielellään kapteeninsa Sergon johdolla antautuivat. Heidän aluksensa oli hinauksessa ollut matkalla Suursaaresta Seiskariin. Matkalla hinausvaijeri "katkesi", ja laiva joutui tuuliajolle. Hildanasta löydettiin mm. 35 bensiini- ja öljytynnyriä sekä syvyyspommeja 14 kpl. Tärkeimpänä sotasaaliina olivat venäläisten miinakartat eteläiseltä Suomenlahdelta.

Saaren oma varusväki – saaristolaiset etupäässä – käyttivät tehokkaasti tilannetta hyväkseen ja evakuoivat nopeasti laivassa olleet jauhot, sokerit, sirppi-vasara kuvioiset kupit ym. Olipa yksi onnellinen löytänyt aluksesta hokkarit. Vangit toimitettiin Tammioon alkukuulustelujen jälkeen ja Hildana hinattiin myöhemmin yhteysalus Pukkion voimin sisemmälle satamaan talvehtimaan.

Rannikkotyökistön pääkaluston muodosti kuuden tuuman Canetit. Kuvassa Canet-tykin lukko. SA-kuva no 21723

5.4 Canet ampuu

Ensimmäisen kerran linnakkeen raskaalla tykillä ammuttiin 15.8.1941, sillä aamuyöllä olivat venäläiset yrittäneet Koivuluotoon maihinnousua kolmella veneellä. Vartiomiehen valppaus ja sitä seurannut vartioaseman miesten ripeä toiminta estivät venäläisten aikeet, ja nämä poistuivat veneineen Somerin suuntaan. Venäläiset lähettivät Somerista apuvoimia pienaluksilleen ja aloittivat näitten nostamisen kansilleen. Tällöin Ulko-Tammio aloitti ammunnan Canetilla etäisyyden ollessa yhdeksän kilometriä ampuen kaikkiaan kahdeksan laukausta. Huonon näkyvyyden vuoksi ei havaintoja osumista saatu. Linnakkeen päällikön harmiksi tulenavauslupaa ei linnakkeiston komentaja majuri Napari antanut kaiketikin syystä, että Ulko-Tammio oli määritetty sodan alussa salassa pidettäväksi linnakkeeksi. Virkatien ohittamalla Aittolan onnistui saada tulenavauslupa suoraan kenraaliluutnantti Valveelta, mutta paras tulenavaushetki oli ehtinyt mennä jo ohitse.

Linnakkeistossa päätettiin tästä johtuen kohottaa valmiutta komentamalla vartiomoottoriveneitä yön ajaksi ulkovartioon, ja heti seuraavana aamuyönä tärpäsi, tosin huonoin seurauksin vartiomoottorivene 5:lle joka oli partioidessaan havainnut epäilyttävän soutuveneeneen. Kun se lähestyi tulittaen venettä ja pysähtyi ottaakseen veneessä olijat vangiksi, heitettiin sieltä yllättäen käsikranaatti ja avattiin konepistoolituli vartiomoottoriveneen kannelle. Tällöin kolme suomalaisaluksen miehistöstä haavoittui. Vasta jonkin ajan kuluttua onnistuttiin tuhoamaan desanttiveneessä olleet. Yksi näistä venäläisistä haudattiin myöhemmin Mustamaan linnakesaareen.

Käydyt kahakat johtivat hieman yliherkkyyteen, sillä ainoastaan tulikomennossa epäselväksi jääneet koordinaatit estivät Ulko-Tammiota ampumasta omaa vartioalus Poitsilaa, jota oli erheellisesti luultu venäläiseksi hävittäjäksi.

Samoin oli käydä huonosti insinööriluutnantti Elfvingille, joka oli kaakon puolelta lähestynyt linnaketta kalastajamoottorilla ilman ennakkoilmoitusta ja sotalippua veneen perässä. "Etelän kaipuun" Obuhov-tykkimiehet kysyivät linnakkeen päälliköltä tulenavauslupaa, mutta tämä päätti katsoa tilanteen loppuun ja antaa veneen tulla rantaan saakka. Tiedemiestyypinen Elfving sai seisoa pitkään kantapäät yhdessä luutnantti Aittolan ripityksessä ennenkuin pääsi tekemään koordinaattimittauksensa saarella.

5.5 Laivastoamme saarella

Laivastomme käytti Ulko-Tammion länsilahtea tukeutumisalueenaan. Kevyt laivasto-osasto Enkiö vartiomoottoriveneineen toi tullessaan saaren länsisataman pohjukkaan majoitus- ja huoltotilannetta helpottamaan Enso-Gutzeitin katollisia lastausproomuja Kotkasta. Kooltaan neliskanttiset lotjat olivat noin 15 x 8 metrisiä. Niitä nikkaroimalla saatiin venemiestöille lepo- ja oleskelutilat, sekä tarvittavat keittiö- ja toimistotilat.

Kalliolle rakennetussa "paviljongissa" yöpyivät laivaston upseereista ainakin komentajakapteeni Enkiö, kapteeniluutnantti Pirhonen sekä luutnantit Kajatsalo ja Alkio.

Vartiomoottoriveneiden tukikohta Ulko-Tammiossa 14.7.1942. SA-kuva no 97846

Kaukovartiointia tekivät kapteeniluutnantti Pirhosen moottoritorpedoveneet. Ne tulivat päiväksi Ulko-Tammion redille ja tekivät syöksynsä öiseen aikaan. Eräältä Suursaaren vesille ulottuneelta matkalta oli poimittu merestä nuori venäläinen matruusi, joka pelosta ja kylmästä vapisi henkensä puolesta Ulko-Tammion sotilaskodin rappusilla, kunnes joku sai pojan rauhoittumaan tupakkaa tarjoamalla.

Sukellusvenemme käyttivät hyökkäysvaiheen 1941 aikana saaren luoteisinta rantaa akkujensa latauspaikkana. Veneet olivat kiinni rannassa ja ne naamioitiin verkoilla sekä luonnonpuilla. Alusten voimakas ilmatorjunta-aseistus oli valmiina täydentämään saaren omaa ilmapuolustusta.

Laivasto halusi nopeat johtamisyhteydet veneilleen, ja suora puhelinyhteys Haminaan Poitsilan kartanossa olleeseen esikuntaan oli vedetty sukellusveneitten viereen valmiiksi kaapelikopilta.

Muuten yhteyttä partioiviin pinta-aluksiin pidettiin Philipsin DR-38 lähiradiolla meri- ja ilma- valvontatornista. Johtaessaan täältä osastonsa merellistä taistelutoimintaa Somerin suuntaan, antoivat alaiset piruuksissaan esimiehelleen komentajakapteeni Sulo Enkiölle Torni-Sulon korkonimen !

Laivaston ansiota oli myöhemmin linnakkeen ensimmäisen päällikön Heikki Aittolan hengen pelastaminen Somerin taistelun aikana, sillä kapteeniluutnantti Helge Jääsalon nopea komentovene vei vakavasti haavoittuneen Aittolan Ulko-Tammiosta Kotkaan. Viime hetkessä annettu verensiirto pelasti miehen elämälle.

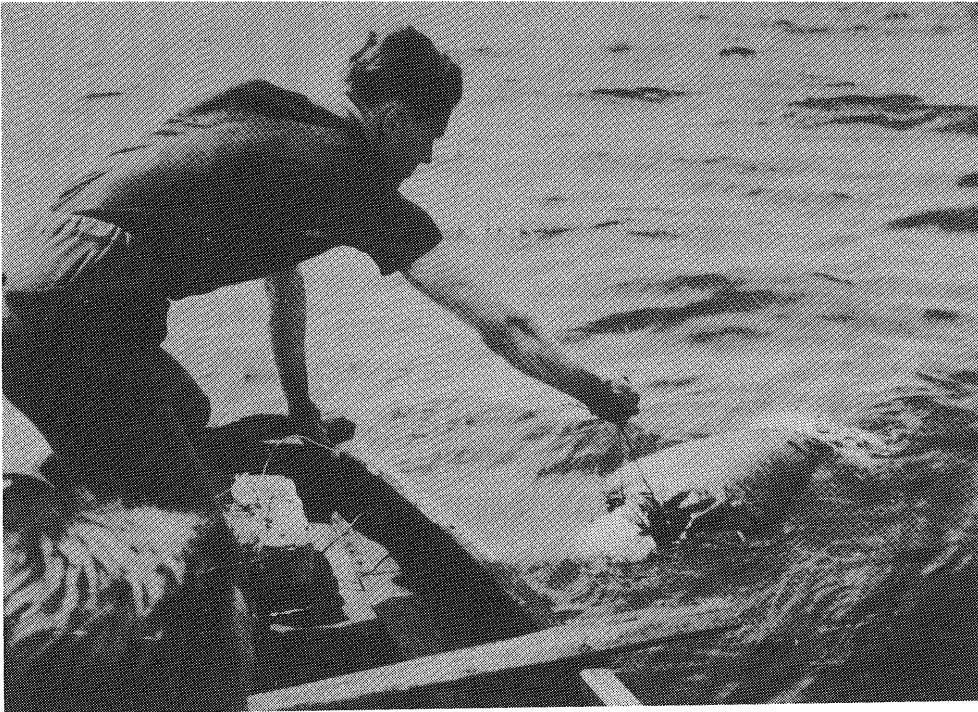
Vartiomoottoriveneiden tukikohta Ulko-Tammion länsisatamassa 14.7.1942. Bofors-tykin puhdistus meneillään. SA-kuva no 97849

Linnakkeella oli myös kaksi omaa yhteysvenettä, molemmat summalaisia kalastusmoottoreita. Toinen niistä jouduttiin lähettämään vuoden 1941 kesällä Viipurinlahdelle ylikuljetustehtävään. Kaisa-vene saatiin myöhemmin ehjänä pois, vaikka kuljettajana toiminut pitäjänsaarelainen kertoi tehtävän olleen vaa-

rallisen. Matkat oli jouduttu tekemään tulen alla, tuulilasia oli suojannut vain hiekkasäkki.

Venäläiset jatkoivat linnakkeiston alueella häikäilemätöntä toimintaansa, sillä 16.8.1941 aamuyöstä he tekivät maihinnousun Suur-Pisin saarelle yllättäen siellä sijainneen vartio- ja mittausaseman miehistön. Kuusi suomalaisista kaatui ja yksi haavoittui kuolettavasti. Taistelussa kuolleiden suomalaisten nimet on hakattu myöhemmin Suur-Pisin eteläkärjen kallioon.

Sodan ankarasta todellisuudesta oli ulkotammiolaisia muistuttamassa itäsataman suulta kellumassa löydetty pöhöttynyt ruumis. Ruskeaan jalkaväkisotilaan pukeutunut Azioka Jankelis Ebrilis haudattiin itäsataman pohjukan läheisyyteen.

Sotavuosien aikana merestä löydettiin useita ajelehtivia ruumiita. Venäläisten hautoja on ainakin Mustamaassa, Tammiossa ja Ulko-Tammiossa. Kuva yksityiskokoelmasta

Aamuyöstä 24.8 nähtiin Pukkion suunnassa voimakkaita valonvälähdyksiä, jotka myöhemmin osoittautuivat venäläisten suorittamiksi linnakkeen tuhoamistöiksi ennen saaresta poistumistaan.

5.6 Somerin tiedustelu

Venäläisten vetäytyttyä Virolahden saaristosta elokuun 1941 lopulla tuli Somerista 2. Rannikkoprikaatille seuraava toimintakohde. Merivoimien komentaja kenraaliluutnantti Väinö Valve soitti 30.8. 2. Rannikkoprikaatin esikunta-

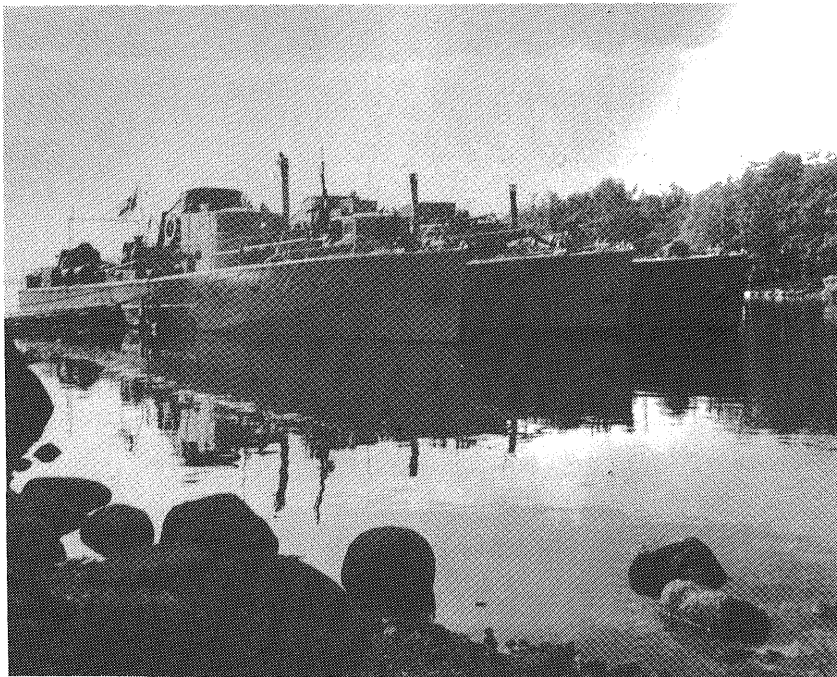
päällikkö majuri Toivo Reposelle käskien aloittaa Somerin ja Narvin tiedustelun niiden valtaamista ajatellen. Molemmat saarethan oli luovutettu taistelutta talvisodassa venäläisille.

Ulko-Tammiosta käsin aloitettiin pikaveneillä Somerin tiedustelu vihollistilanteen selvittämiseksi. Veneiden ollessa tehtävissään oli Ulko-Tammion linnakkeen tykeillä täysvalmius tulituen varalta.

Ensimmäisen kerran 11.9 kello 03.48 ammuttiin linnakkeen Canetilla Someria. Ampumamatka oli noin 19 kilometriä, tämän tykkikaluston äärikantaman rajoilla. Tykki ampui yhteensä 19 kranaattia, joista suurimman osan tähystettiin olevan lyhyitä. Ammuntaa jatkettiin parin tunnin kuluttua ampuen seitsemän kranaattia ja nyt saatiin neljä osumaa saareen.

Myöhemminkin ammunalla kypsytettiin Someria. Linnakkeiston komentaja majuri Toivo Napari tuli usein Kuorsalosta omalla persoonallisella tavallaan käymään sotaa ja johtamaan raskaan tykin tulta.

Syyskuun 25. päivänä tehtiin väkivaltainen tiedustelu Someriin. Kahden miehen suomalaispartio nousi Somerin itärannalle maihin. Jonkin matkaa edettyään partio huomasi kivenkolossa piileskelevän venäläisen, joka koetettiin saada vangiksi. Tämä heitti yllättäen käsikranaatin suomalaisia kohti, jolloin nämä ampuivat venäläisen. Samalla havaittiin toisen venäläisen pötkivän pakoon saaren länsipäähän. Hänetkin suomalaisluodit tavoittivat. Koko aikana eivät venäläiset tulittaneet suomalaisia, ja nämä poistuivat 10 minuutin saarella olon jälkeen.

Vartiomoottoriveneiden tukikohta Ulko-Tammiossa 14.7.1942. SA-kuva 97847

Eräällä kerralla oli luutnantti Eero Innamaa venäläisiltä vallatulla moottoritorpeedoveneellään vuorollaan härnäämässä Someria. Venäläiset olivat kuitenkin väijymässä Somerin takana ja kohta kuusi venäläistä vartiomoottorivenettä oli jahtaamassa savuverhoa suojakseen levittävää Innamaan alusta. Ulko-Tammion raskas tykki alkoi patteriupseerinsa luutnantti Unto Valjakan johdolla ampua sokkona savun sekaan.

Ampumamatka arvioitiin veneitten todennäköisen nopeuden perusteella. Kesken ammunnan haettiin linnakkeen päällikköä puhelimeen ja käreä majuri Naparin ääni tivasi, "mitä te ammutte?" - "Vihollista", vastasi Aittola ja taas paukahti taustalla Valjakan pyssy. Kuului ähinää ja sanojen tapailua: "Lopettakaa ammunta, vai vieläkö ammutte?" - "Kyllä herra majuri", vastasi Aittola lopettaen puhelun.

Tykki jatkoi sirpale- ja miinakranaattiammuntaansa ja ajan kuluttua selvisi satamaan myös Innamaan "Vasama". Hikeä otsaltaan pyyhkien hän kertoi ettei sieltä ilman Ulko-Tammion tukea olisi selvitty.

Ulko-Tammioon saapui 7.10 osasto, jonka oli määrä toimia Somerin valtaus- ja miehitysjoukkona saaren valtaamisen jälkeen. Tiedustelua ja tulitoimintaa jatkettiin 11.10 ja 29.10 vartioveneiden voimin, mutta nyt saari todettiin niin vahvasti miehitettyksi, että veneissä olleiden saaren valtausosastojen oli palattava Ulko-Tammioon.

Venäläisten tuntemuksia kuvaa sotasaaliiksi saatu punamatuusi N. O. Pavlovskin runo Somerin saaresta:

*Meri kovasti kuohuu, myrsky kovasti raivoaa.
Mutta Suomen rannikon ja rannikkomme välissä sijaitsee
kallioinen Somerin saaremmen.
Tuuli tuulee kovasti,
ajaa pilviä taivaalla.
Aallot lyövät kallioita vastaan,
hiovat kalliosärmiä.*

*Punamatuusit ovat vartiiossa,
valppaasti tähystäen.
Merkinantaja antaa merkin - lentokoneita,
ja kaikki ovat jo paikoillaan.
Lentokoneet lensivät saaren yli,
ampuivat yhden sarjan
kiersivät jonkin aikaa saarta
ja lensivät sitten taas tiehensä.
Lentokoneet lensivät tiehensä ja kun merkinantaja taas antaa merkin, niin työ jälleen
kiihtyy saarellamme.*

*Lentokoneet tulivat Mannerheimin luo
ilmoittivat hänelle, että siellä ei ole enää ketään meistä.*

*Silloin Mannerheim antoi käskyn
nostaa purjeet kaikkiin mastoihin
ja lähteä retkelle
meidän Someriamme kohti.*

*Mannerheim kokosi laivastonsa,
päätti valloittaa saaremmen rynnäköllä,
mutta kun ammuksot alkoivat lentää hänen puolelleen,
niin hän antoi käskyn, täydellä vauhdilla takaisin.
Mannerheim suuttui lentäjiinsä
antoi heille käskyn ampua sarjan yli saaren,
Lentokoneet lensivät yli saaren
pudottaen lentolehtisiä.*

*Mannerheim luuli sillä tavalla voivansa kasvattaa meidät
uudelleen
Mutta näköjään Mannerheimillä
paperi ei riittänyt
ja sen vuoksi lakkasi pudottamasta lehtisiä.
Mutta me olemme vakuutettuja siitä,
että Stalin on huolissaan puolestamme,
mutta vannomme toveri Stalinille,
että tulemme rehellisesti puolustamaan saartamme.*

Mikä lienee ollut runon poljento venäjänkielisenä ?

Canetilla ammuttiin vielä lokakuussa Someriin 24 kranaattia, joista osumiksi todettiin yhdeksän. Eversti Pekka Enkaisen kantana oli säästää sotilaitaan ja kypsyttää eri tavoin venäläisiä ja odottaa heidän poistuvan saarelta ilman taistelua.

Marraskuun iltana paloi toinen Ulko-Tammion tähystystorneista aiheuttaen kaiken tähystystoiminnan keskittämisen mittaustorniin.

6 SOTAA AHTOJÄISSÄ

Joulukuun 13. päivä v. 1941 muodostui ilon päiväksi 80:lle miehelle, jotka ikänsä johdosta lomautettiin sotatoimista. Nuoremmilla alkoivat sensijaan tiedustelumatkat ulkoluodoille meren alkaessa jäätyä. Partioita oli tarmokkaasti johtamassa Mustamaasta Ulko-Tammioon siirretty vänrikki Heikki Korttila. Korttilan partioiden tiedustelumatkat ulottuivat aina muutaman sadan metrin päähän Somerista, josta oli palattava jään heikkouden ja venäläisten avaaman tulen johdosta. Erään kerran Korttilan partio löysi Majakartista venäläisen sotilaan ruumiin. Tätä ei kuitenkaan saatu luodolta pois jään heikkouden takia, sillä partiosta oli pudonnut jo yksi mies vyötäisiään myöten jäiseen veteen.

Joulun aikaan oli linnakkeen vahvuus kasvanut sinne saapuneen osasto Pasasen johdosta yhteensä 74 mieheen. Pasasen joukko oli tarkoitettu osaksi Somerin miehitysosastoa, ja se oli koottu prikaatin eri yksiköistä.

6.1 Someri miehitetään

Välttääkseen turhaa taistelua Somerista olivat suomalaiset pudottaneet 29.12 kello 10.00 lentolehtisiä venäläisille vaatien heitä antautumaan seuraavien 48 tunnin aikana. Määräajan mennessä umpeen 31.12.1941 oli Ulko-Tammiosta lähtenyt aamulla luutnantti Heikki Aittolan johtama vahva partio Someriin. Samanaikaisesti suomalaiset hävittäjät partioivat Somerin yllä havaitsematta sieltä liikettä. Varmuuden vuoksi kapteeni Naakan johtama hävittäjäparvi hyökkäsi kaksi kertaa saarta kohden ampuen konekivääreillään. Paluumatkalla Naakka pudotti koneestaan punavalkoraitaisen alumiinikotelon, jossa oli viesti: "Someri todennäköisesti tyhjä, paljon jälkiä Lavansaaren suuntaan".

Suomalainen radiotiedustelu oli lisäksi kaapannut kaksi venäläistä radiosanoma, jotka olivat sisältäneet käskyt saaren tyhjentämisestä 30.12 kello 23.00 mennessä. Tuoreet tiedot lähetettiin radiolla Aittolan partiolle, ja hän nousi joukkoineen turvallisesti Someriin vuoden viimeisenä päivänä kello 13.30.

Tukikohta Someri talvella 21.2.1942. SA-kuva 73254

Iltapäivän lopulla, radioyhteyksien oltua jonkin aikaa poikki, viestitti luutnantti Aittola Somerin olevan tyhjän sekä asettaneensa vartion torniin. Saaren rakennukset olivat likimain ehjät, miinoituksia ei ollut. Tyhjästä asemista oli

löytynyt kaksi raskasta 13 mm:n konekivääriä sekä yksi 7,62 mm:n konekivääri. Saaren sisäisen puhelinverkon todettiin olevan kunnossa puhelimeen, mitkä venäläiset olivat sinne jättäneet. Saareen tiedettiin johtavan merikaapelin Kilpisaaresta. Aittola käski kiinnittää puhelimen johtoihin ja ihme kyllä Kilpisaaren "Mulli"-keskus vastasi heti. Olivatkohan viestimiehet pitäneet epävirallista yhteyttä viholliseen yli valtakunnan rajojen ?

Palattuaan Ulko-Tammioon luutnantti Aittola kertoi saaresta löydetyn myös venäläisen komissaarin ruumiin, jota oli ammuttu niskaan. Kuolleen kädessä oli vielä rypistynyt suomalaisten antautumisaseteli.

Majuri Napari muisti myös somerilaisia uudenvuodentoivotuksella: "Minä luotan Teihin, koko Suomi luottaa Teihin". Puhelimeen vastannut ällistynyt luutnantti Mikko Pasanen vastasi: "Olkaa hyvä", ja sulki puhelimen.

Uudenvuodenpäivänä saapui II linnakkeiston esikunnalle 2. Rannikkoprikaatista käsky tehdä esitys saaren miehitysvahvuudesta ja ohjeista Somerin vartiointista ja huollosta. Esitys saatiin valmiiksi samana päivänä kun puhelinyhteys Someriin valmistui 1.1.1942.

Yllättäen saatiin 3.1. prikaatista sotatoimiston päällikön majuri Martti Miettisen allekirjoittama käsky, joka määräsi Somerin miehityksen lakkautettavaksi. Someriin vaivoin saatua kalustoa jouduttiin nyt ajamaan hevosilla takaisin Ulko-Tammioon.

Kapteeni Veikko Rauhaniemi, kuvassa luutnanttina, toimi ennen Someriin siirtymistään Mustamaan linnakkeen päällikkönä. SA-kuva 23522

Tammikuun 4. päivänä saapuivat viimeiset osastot Somerista luutnantti Pasasen johdolla Ulko-Tammioon. Someri oli nyt tyhjä.

Tammikuun alun aikana valvottiin merialuetta lähettämällä linnakkeilta partioita Narviin ja Someriin. Partioiden johtajina toimivat mm. vänrikki Lehmusvuo ja Kosonen. 18.1. kello 10.00 saapui prikaatin komentaja eversti Enkaisen käsky linnakkeistolle Somerin uudelleen miehittämisestä. Miehitysjoukot oli koottava samaan iltaan mennessä Ulko-Tammioon ja Kukioon. Seuraavana aamuyönä lähti tunnin välein kaksi noin 30 miehen osastoa Someria kohti. Kello 08.45 tuli Somerista jälle rakennettua puhelinjohtoa pitkin luutnantti Aittolan soitto: Saarella ei vihollisia. Illan pimennyttyä lähetettiin osasto Kosonen, vahvuudeltaan noin 20 miestä, kuorma-autolla Someriin. Meno kuitenkin keskeytyi aurauton rikkouduttua matkalla. Tästä huolimatta iltaan mennessä saaren vahvuus oli noussut jo 89 mieheen. Somerin päälliköksi oli saapunut Mustamaan linnakkeen päällikkönä toiminut kapteeni Veikko Rauhaniemi. Tammikuun lopulla Somerin vahvuus oli jo 132 miestä ja saari aiottiin pitää tällä kertaa suomalaisilla.

Ulko-Tammion linnakkeen 27. kevyen patterin vahvuuksia Somerin haltuunotto muutti siten, että sinne jäi enää 26 sotilasta.

Eteentyönnetty vartiopaikka kojuineen ahtojäitten keskellä Somerin ulkopuolella 21.2.1942. SA-kuva no 73263

6.2 Jääpartiointi Somerista alkaa

Somerista käsin oli mahdollista aloittaa Lavansaaren ja Suursaaren välisen alueen tiedustelu ja häirintä. Ensimmäisenä matkaan lähetettiin partio Aittola, joka hiihti vuorokauden aikana 70 km löytämättä jääaluetta jälkeäkään. Partiointia jatkettiin tiiviisti ja matkoja helpottamaan pystytettiin Somerista lounaaseen noin 14 km:n päähän teltaa, jossa partiot levähtivät. Sieltä oli myös rakennettu johdinyhteys Someriin.

Tiedustelumatkat ulotettiin Narviin, Suursaari–Lavansaari–Tytärsaari–Peninsaari välisille venäläisille jääteille. Hiihtomarssit olivat hyvin rasittavia. Normaali ruoka-annokset eivät enää riittäneet vaan somerilaisille myönnettiin lisäannoksia, joihin kuului myös viinaa, mm. helmikuussa jaettiin 25 miehen partiolle sitä 3½ pulloa. Partioitten, joiden vahvuus oli yleensä 25 miestä, johtajina toimivat mm. luutnantit Heikki Aittola ja Mikko Pasanen, sekä vänrikit Esko Kolmela, Heikki Korttila, Paavo Kosonen ja Unto Lehmusvuo. Aittolan partio kävi jopa maissa Peninsaaressa 9.2.

Narvissa käytiin Kososen 11 miehen partion voimin 21.2. Saaren todettiin olevan tyhjä. Siellä olevat muutamat rakennukset olivat likimain ehjät. Vajarakennuksen katolle olivat venäläiset rakentaneet tähytystornin ja vielä puisen valaistustornin. Yksi rakennuksista oli räjäytetty, mutta Narvin myöhemmin kuuluisaksi tullut sumukello, sodan jälkeen Mustamaassa kätkeytyneenä ollut, oli tallella. Pasasen partio löysi 7.3 tuoreen viitoitetun jäätien Lavansaaren - Tytärsaaren väliltä. Tie miinoitettiin ja sitä täydennettiin seuraavana päivänä. Partiointi muodostui venäläisille ilmeisesti kiusalliseksi, koska muutaman päivän kuluttua kuusi venäläistä hävittäjää hyökkäsi Someriin pudottaen 15 pienehköä pommia ja ampuen saarta konekivääreillä. Saaren raskaat konekiväärit ja Madsenit vastasivat tuleen osumia saamatta.

Onneksi pommituksissa vain yksi somerilaisista haavoittui lievästi. Hyökkäys uudistui 27.3, nyt neljän koneen voimin.

6.3 Suursaaren valtaus

Suursaari on Neuvostoliitolle Moskovan rauhansopimuksessa vuonna 1940 luovutettu kalliainen saari. Se on ollut suomalaisten asuttama jo 1500-luvulta lähtien. Asutus oli keskittynyt Suur- ja Kiiskinkylään, joissa sijaitsi yhteensä n. 150 taloa. Asukasluku oli 1930-luvun lopulla lähes 800. Ennen sotia Kotkasta käsin liikennöi saarelle "Suursaari" laiva. Suursaaren kunnan pinta-ala oli 20,7 km², pituus n. 11 km ja leveys 1,5–3 km. Matkaa Viron rannikolle on 60 km, Kotkaan 40 km ja Haapasaarille 25 km.

Talvisodassa suomalaiset eivät katsoneet voivansa puolustaa saarta lähinnä sen linnoittamattomuuden tähden ja luovuttivat sen taistelutta venäläisille joulukuun 1939 alussa.

Jatkosodan 1941 loppuvuodesta sodan kehittyessä Balttiassa ja Leningradin suunnalla Neuvostoliitolle epäedulliseen suuntaan alkoivat venäläiset tyhjentää Viron rannikon lisäksi hallussaan olleita Hankoniemeä ja Suursaarta.

Lentotiedustelumme oli saanut selville, että Suursaassa oli vain vähän miehitystä, ja II Rannikkoprikaati yritti lähettää saareen valtausosastoja. Hankalien tuuli- ja jääolosuhteiden johdosta tässä onnistuttiin vasta 14.12, jolloin hinaaja "Kimmo" sai kuljetettua Haapasaaresta osasto "Eskon" Suursaaren pohjoisosan Hailniemeen. Viestissään prikaatin esikuntaan vänrikki Erkki Esko ilmoitti saaren olevan tyhjän venäläisistä, muutama virolainen oli jäänyt saareen joutuen nyt "vangiksi".

Selvittämättömästä syystä II Rannikkoprikaati ei kohottanut saaren miehitysvahvuutta paria joukkuetta suuremmaksi ja 2.1.1942 venäläiset hyökkäsivät vahvoin voimin saareen karkottaen suomalaiset.

Estääkseen venäläisten sukellusveneitten ja pintalaivaston pääsyn Suomenlahden pohjukasta kauppamerenkulkuamme häiritsemään katsoi sotilasjohtomme olevan välttämätöntä vallata Suursaari takaisin.

Kenraalimajuri Aaro Pajari sai tämän tehtäväkseen. Maaliskuussa 1942 operatiota varten muodostettiin 3500 miestä käsittävä taisteluosasto Pajari. Suunnitelman mukaisesti päähyökkäys tapahtui saaren länsipuolelta ja iskuvoiman muodostivat jalkaväkirykmentti 6:n II pataljoona, jalkaväkirykmentti 27:n I pataljoona sekä rannikkopataljoona 2. Saaren itäpuolella varmisti majuri Martti Miettisen kolme kiväärikomppaniaa.

Joukot keskitettiin auto- ja hevoskuljetuksin lähtöasemiinsa jäälakeuksille aurattuja teitä pitkin 26.–27.3. välisenä yönä.

Merivoimien komentaja kenraaliluutnantti Väinö Valve kävi tervehtimässä Someriin puolustajia 18.2. Käynti enteili jo tulevaa Suursaaren valtausta sillä parin päivän kuluttua annettiin linnakkeistolle käsky osasto Uskin muodostamisesta myöhempää käyttöä varten. Tehtävään määrättiin Somerista 72 ja muualta linnakkeistosta 95 miestä.

Maaliskuun 20. päivänä tuli eversti Enkaisen suullinen käsky valmistautua irrottamaan mm. Somerista aiemmin määrätty osasto. Siihen kuuluivat 40 miehen jalkaväkijoukkue, 13 miehen konekivääri puolijoukkue, 19 miehen vahvuinen kahdella 20 mm:n Madsenilla varustettu osasto sekä kaksi hevosta. Osastolle oli määrätty kaksi tuliannosta mieheen. Siirtoa varten aurattiin 20.3 tie Haapasaari–Kilpisaari–Someri, ja saman päivän iltana Kilpisaaresta tulleet autot veivät osaston 21.3. yöllä Kilpisaareen Suursaareen hyökkäyksen valmisteluja varten.

Hyökkäys alkoi aamuyöstä lumimyrskyn suojassa, ja ensimmäisenä päivänä vallattiin saaren keskiosa. Venäläiset vetäytyivät Lavansaaren suuntaan ja seuraavana iltana – 27.3. – viimeisetkin luopuivat vastarinnasta.

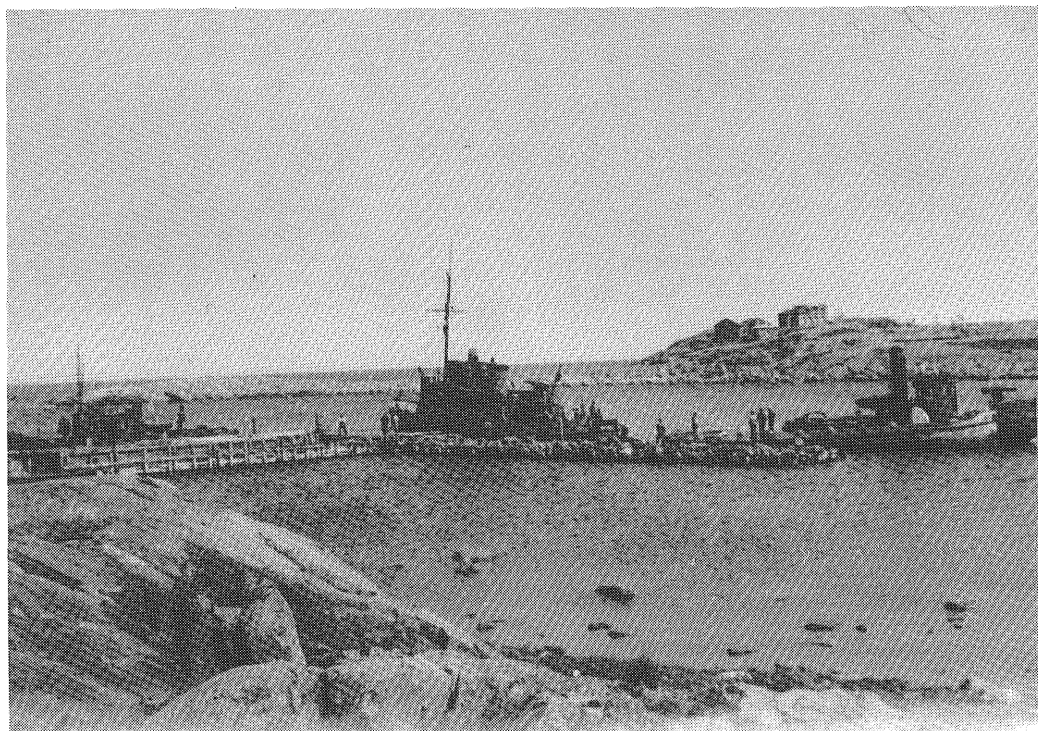
Linnakkeiston komentaja majuri Napari käski samanaikaisesti lähettää vielä Somerista taistelupartion Tytärsaari-Lavansaari-tielle häiritsemään vetäytyvää vihollista. Vänrikki Kolmelan 15 miehen partio totesi tullessa liian myöhään huoltotielle, venäläiset olivat jo menneet.

Maaliskuun 30. päivänä saapuivat osasto Uskin mukana taistelleet somerilaiset tukikohtaansa. Suursaaren valtauksen hinta somerilaisille oli kaatuneina vänrikki Korttila ja kersantti Saarainen sekä haavoittuneina tykkimiehet Eskelinen ja Buddas.

Sotatoimi sai heti jatkoa, kun kenraalimajuri Pajari antoi käskyn Tytärsaaren valtaukselta, minkä osasto Laaksonen teki huhtikuun alussa. Tytärsaaren puolustus luovutettiin saksalaisten vastuulle 9.4.1942.

6.4 Kevätsotaa 1942

Kevät toi linnakkeille rauhaisampaa aikaa. Venäläiset pitivät tuntumaa linnakkeisiimme tiedustelulennoin tullen harvemmin ilmatorjunta-aseitten kantopiiiriin. Ennen heinäkuun vaihdetta venäläiset olivat kolmasti hyökänneet Someriin laihoin tuloksin paitsi yksi pommitus, jonka kaksi 100 kg pommeja mereen osuessaan antoivat somerilaisille 600 kg:n silakkasaaliin.

Somerin satamalaituri, vasemmalla kaksi A-venettä, keskellä ja Pukkio ja oikealla hinaaja ja proomu 20.6.1942. SA-kuva no 93417

Kokoonpanoja ja alistussuhteita tarkistettiin. Suursaaren valtauksen jälkeen Someri alistettiin suoraan Suursaaren ja Rannikkotykistörykmentti 12 komentalle majuri Miettiselle aina 4.6 saakka, minkä jälkeen somerilaiset kuuluivat Itä-Suomenlahden Rannikkoprikaatin III linnakkeistolle. Somerin miehitysvahvuutta pienennettiin myös yli 30 miehellä Merivoimien esikunnan käskyn mukaisesti. Aseistusta saatiin lisää kaksi kevyttä heitintä ja kaksi 40 mm:n Bofors

ilmatorjuntatykkiä. Kevään erityispiirteisiin kuului ennätyspitkä kelirikko. Somerilaiset olivat motissa 18 vuorokautta aina 19.5 saakka liikkuvien jääkenttien takana. Kesäaikaa siirtymistä kokeiltiin valtakunnassa, ja saarella käännettiin 2.4 kellon viisareita tunnilla eteenpäin. Sattuivatpa vielä muonavaraston ruis-hiutaleet kastumaan petroolissa ja saaren lääkäri määräsi ne annettavaksi Ullahevoselle !

Somerilaiset olivat aktiivisia myös Narvin suuntaan. Prikaatin käskystä osasto Aittola 13 miehensä kanssa miehitti saaren muutamaksi päiväksi perustaen sinne kevyen tykin tuliaseman ja kaukotähystyspaikan tehtävänään väijyä venäläisten kevyitä laivastovoimia.

Kesäkuun puolivälissä venäläiset olivat saaneet Lavansaaren tykistönsä kuntoon ja aloittivat tykistökeskitykset Someriin. Tästä saivat puolustajat nauttia aina sodan päättymiseen asti.

Alussa ammunta oli varsin epätarkkaa, lieneekö johtunut siitä, että somerilaiset olivat ehtineet purkaa venäläisten saaren lounaisosaan pystyttämän mittaus-tornin, mikä olisi helpottanut venäläisten tulenjohtoa.

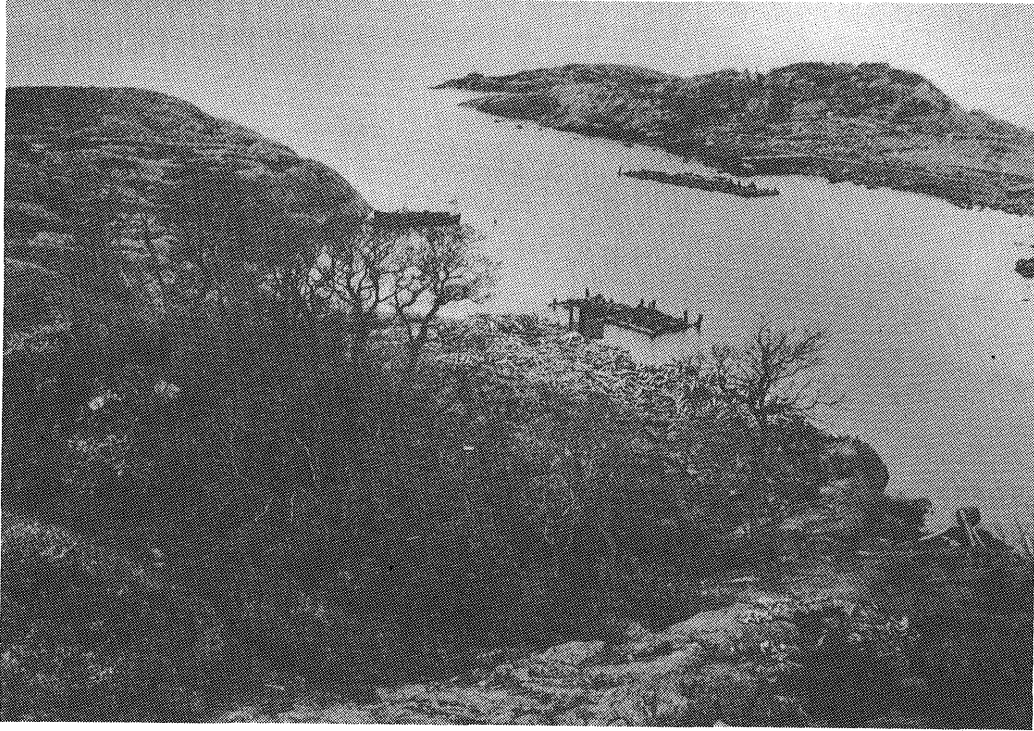
Saareen saatiin tiedustelua varten myös harvinainen kaukokamera, samantyyppinen kuin Ulko-Tammiossa oli. Sen polttoväli oli peräti 120 cm.

7 TAISTELU PIRUNSAARESTA

7.1 Someri ennen jatkosotaa

I Maailmansodan aikana venäläiset alkoivat linnoittaa Someria. He rakensivat sinne kuuden tuuman tykinperustojen lisäksi myös asuntoja, saunan ja leivintuvan. Majakan kaakonpuolella sijaitti kookas kasarmi, sen yhdellä seinällä oli peräti 27 ikkunaa. Itäsataman laituria oli hyvä ja suojaisa, länsilahdessa laituria ei ollut.

Itsenäistynyt Suomi myi rakennuksia Somerista, ja täältä tammiolaiset ostivat vuonna 1919 talon 4000 markan kauppahintaan. Se siirrettiin kaljaasilla Tammioon ja ensimmäiset perheiltamat vietettiin vuonna 1920.

Näköala Somerin majakkapaikalta karulle saarelle 19.6.1942. SA-kuva no 93408

Paatiolaiset, martinsaarelaiset ja pitkäpaatelaiset olivat käyttäneet tammiolaisten kanssa Someria kalastustukikohtanaan jo Venäjän vallan aikana. Itsenäisyyden aikana oli kerran Merenkulkuhallituksen höyrylaiva vienyt tammiolaisia kutukalaa pyytämään. Pyyntiveneitten hinaus tapahtui pitkällä köydellä, johon saivat kaikki halukkaat kiinnittyä.

Tällä matkalla eräs kalastajista oli saanut hyvän 36 nelikon saaliin yhdellä verkolla. Ulkosaarelaiset asuivat veneissään, mutta rannikon miehet asuivat majakkavartijain asunnoissa. Myös hylkeenpyytäjät olivat käyttäneet saarta majakkapaikkanaan.

Ennen I maailmansotaa olivat venäläiset miehittäneet majakan. Tiedetään kuitenkin Virolahden Eerikkälästä Matti Niemen toimineen majakkavartijana.

Majakan henkilökunnan muodostivat:

- Majakkamestari
- Sireeninkäyttäjä
- kolme majakkavartijaa

Joskus henkilökunnalla saattoi olla myös perheitään mukana.

Majakkamestareina olivat mm. Yrjö Merisalo ja Mikko Satonikoff, joka muutti Suomen itsenäistyttyä Tammioon asumaan avioituen tammiolaisen kanssa.

Viimeiset majakkamiehet ennen talvisotaa olivat:

- majakkamestari	Valto Mattila	Pitkäpaadesta
- majakkavartijat	Matti Aatola	"-
-	Matti Paasi	"-
-	Matti Niemi	Eerikkälästä
- sireeninkäyttäjä	Onni Saarinen	Pitkäpaadesta

Hyvin hoidettu majakkarakennus oli peltikattoinen ja tiilistä rakennettu. Majakkaa ei oltu automatisoitu. Majakkavartijan piti kahden tunnin välein kiertää ylös linssikoneistoa käyttävä paino. Lyhdyn polttoaineena oli valopetrooli. Sireeni oli paineilmakäyttöinen. Kompressorin voimanlähteenä puksutti kaksi makaavassa asennossa olevaa yksisyliinteristä dieseliä.

Narusta vedettävä suuri sumukello oli majakkavuorella, sitä tuli soittaa, kunnes sireeniin saatiin paineilmaa. Kauniilla ilmalla kellon ääni kuului Tammioonkin saakka, matkaa oli noin 25 km.

Saarella oli myös kivistä tehtyjä aittoja. Venäjän vallan aikana oli merenrantaan tehty rakennus, jossa merivedestä tehtiin suolatonta vettä. Suomen Valtion aikana rakennusta käytettiin vain halkoliiterinä.

Pikku-Somerin (somerilaiset sanoivat Kuortiksi) luona oli Matti Niemen aikana haaksirikkoutunut seitsemän laivaa.

Näköaloja Somerin majakkapaikalta suoraan pohjoiseen 19.6.1942. Oikealla avautuu laiturilahti. SA-kuva no 93404

Suomalaisten rikkiräjyttämä Somerin majakka, jonka raunioille on rakennettu suomalaisten toimesta ilmavalvonta- ja radioasema 19.6.1942. SA-kuva no 93413

Somerin Lounathellin kohdalla on myös yksi laiva ajanut karille propsi- ja parulastissa. Tammiolaiset saivat siitä osansa laivan joutuessa keventämään lastiaan.

Kirja Leijonalippu merellä kertoo saaren majakasta seuraavin sanoin: *“Somerin tiilistä rakennettu majakka oli vanhin Suomen valtion hoitoon siirtyneistä Suomenlahden majakoista. Se oli rakennettu vuonna 1808. Valolaitteena toimi ikivanha kaksisydäminen öljylamppu, joka antoi majakalle heikon punertavan valon, jolle pyörivä vanha linssilaitte antoi tunnuksiksi yhden välähdyksen minuutissa. Valolaitte oli uudistettava ja se vaihdettiin uuteen petroolikäyttöiseen laitteeseen. Valotunnus jätettiin ennalleen. Valon korkeus oli 8,2 m maasta ja 24,3 m merenpinnasta. Sen kantomatka oli 15 meripeninkulmaa.”*

Suomalaiset luovuttivat taistelutta saaren talvisodan alussa ja räjäyttivät majakan poistuessaan. Venäläiset käyttivät Someria tukikohtanaan maaliskuussa 1940 hyökätessään jäitse Huovariin.

Somerin veteraaneilla on perinneyhdistys "Somerin hyypiöt". Nimi sai alkunsa jo sodan aikana. Saarta kutsuttiin "Pirunsaareksi" ja moni toivoi, ettei moinen kallionnyppylä olisi koskaan Suomenlahdesta noussut. Nimet ja toivomukset kuvannevat saaren ankeutta sota-aikana.

7.2 Suomalaisten ryhmitys

Kesäkuun lopulla kolme I-16 konetta kierteli saarta tiedustelutarkoituksessa. Saaren ilmatorjunta karkoitti koneet mutta ilmeisesti venäläiset saivat tällä lennollaan viimeiset tiedot saaren miehityksestä ja aseistuksesta ennen runsaan viikon kuluttua alkavaa hyökkäystä.

Ennen Somerin taistelua saari oli jaettu III/RTR 12 sotapäiväkirjan ja 10. tukikomppanian päällikön (Somerin varapäällikkö) luutnantti Heikki Aittolan antamien tietojen mukaan neljään tukikohtaan:

Linnakkeen päällikkö

Kapteeni Veikko Rauhaniemi

Varapäälikkö (10. Torjuntakomppania)

Lutnantti Heikki Aittola

Viestiupseeri

Lutnantti Yrjö Lämsimies

Meri- ja ilmavalv. aseman päällikkö

Vänrikki Aho & Korhonen

Linnakkeen lääkäri

Lääket. kand. Sakari Kyrslä

Linnakkeen taisteluvahvuus

9 ups, 21 au, 62 miestä

SOMERI

Somerin suomalaisjoukot
taistelun alussa 7.-8.7 1942

Tukikohdat ja aseet

Pohjoispää

Päälikkö

Vänrikki Veikko Larnia

- 1/45 K/32

- 2/20 ItK/40 Madsen

- 1 kk, 1 pk

Henkilövahvuus

1 ups, 4 au, 11 miestä

Länsijyrkkä

Päälikkö

Vänrikki Erko Kolmela

- 1/45 K/32

- 2/81 Krh/Stockes ja Tampella

- 1 Kk, 1 pk

Henkilövahvuus

1 ups, 2 au, 7 miestä

Päälikkö

Lutnantti Eino Kosonen

- 2/75 K/17-Betlehem

Alk. Eino Rinikkala

Korpra Aulis Nuuri

- 1/45 K/32

- 1/20 PstK/Madsen

- 1/12.7 kk

- 2 kk, 1 pk

Henkilövahvuus

2 ups, 8 au, 21 miestä

Itäpää

Päälikkö

Vänrikki Unto Lehtinen

- 2/20 ItK/40 Madsen

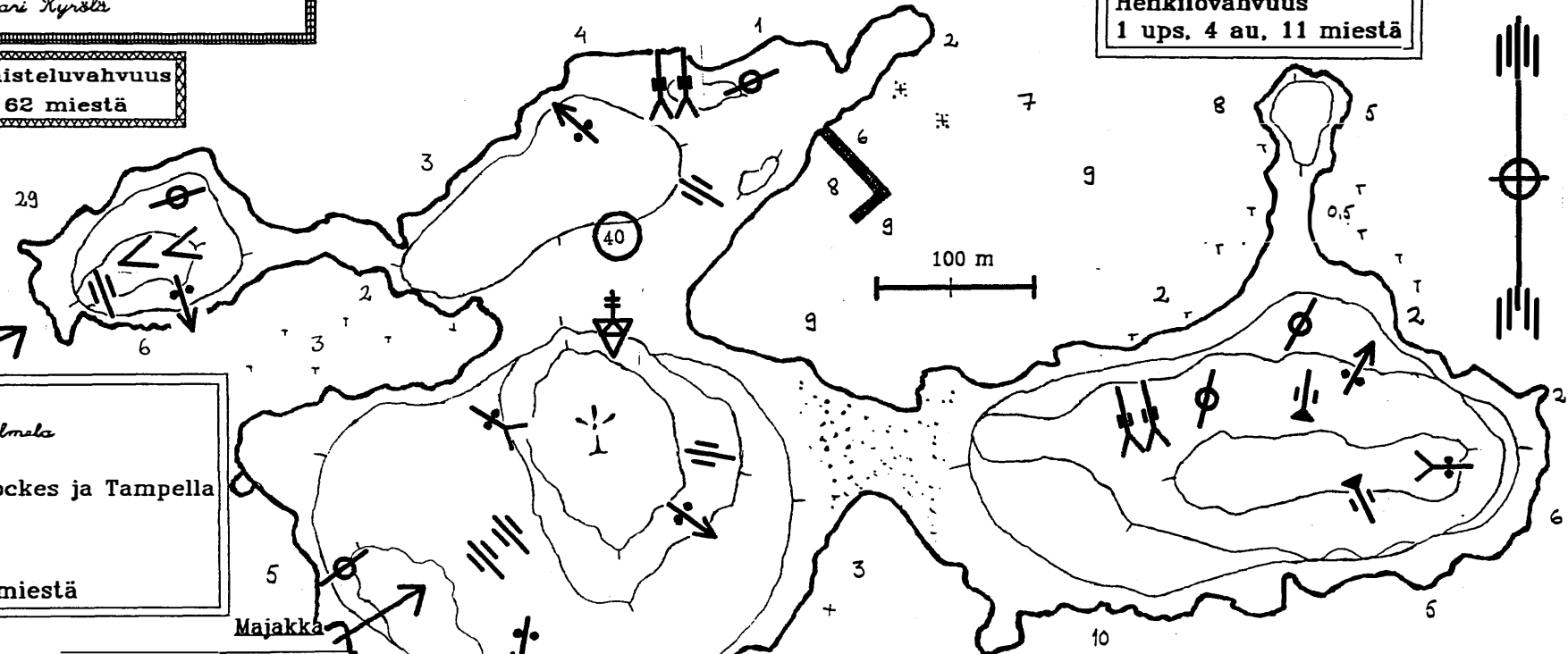
- 2/20 PstK/Madsen

- 1/12.7 kk

- 1 kk, 1 pk

Henkilövahvuus

1 ups, 5 au, 20 miestä

Merkkien selvitys

	Pikakivääri		81 mm krh
	Konekivääri		45 K/32
	12.7 mm konekivääri		20 ItK/40 Madsen
	PstK Madsen		Linnakkeen päällikkö

Itäpäässä oli 26 miestä aseistuksenaan 2/20 pstk/Madsen, 2/20 ItK/Madsen sekä yksi raskas konekivääri ja kaksi pikakivääriä. Yksi Madseneista oli vaurioitunut taistelua edeltävänä päivänä ampumakelvottomaksi. Pällikkönä taistelussa oli 24-vuotias vänrikki Unto Lehmusvuo.

Majakan alueella oli 31 miestä aseistuksen ollessa "tuhdimpaa" kaksi 75 K/17 Betlehem-tykkiä, yksi 45 K/32 tykki, 1/20 pstk/Madsen, kaksi konekivääriä sekä pikakivääreitä ja konepistooleita. Pällikkönä oli luutnantti Eino Kosonen, iältään 28 vuotta.

Pohjoispäässä oli 16 miestä ja heillä yksi 45 K/32 tykki, kaksi 20/20 Itk/40 Madsen, sekä konekivääri ja pikakivääri. Pohjoispään pällikkönä toimi nuori 23-vuotias vänrikki Veikko Larmia.

Länsijyrkällä oli 10 miestä aseistuksenaan yksi 45 K/32 tykki, yksi konekivääri sekä kaksi 81 mm kranaatinheitintä ja yksi pikakivääri. Vastuu tukikohdasta oli 24-vuotiaalla vänrikki Esko Kolmelalla.

Kokonaisvahvuus oli linnakkeen johto ml. 92 miestä, sekä sotilaskodista huolehtineet kaksi naista taistelun alkaessa.

Somerin tukikohdan upseeristoa 20.6.1942 ennen Somerin taistelua. Henkilöt vasemmalta E. Kolmela, A. Korhonen, G. Karlsson, A. Länsimies, linnakkeen pällikkö kapteeni Veikko Rauhaniemi, U. Lehmusvuo, V. Larmia, 10. Tk:n pällikkö luutnantti Heikki Aittola, A. Stenbäck, P. Palmunen ja E. Kosonen. SA-kuva no 93416

7.3 Venäläiset nousevat maihin

Venäläisten hyökkäys alkoi 8.7 puolenyön jälkeen neljällä eri lentohyökkäyksellä Someriin. Koneet pudottivat tunnin aikana arviolta 80 kpl 25–100 kg pommeja ampuen myös konekivääreillään. Painopiste pommituksissa oli saaren itäpää. Kovasta ryminästä huolimatta vahingot jäivät mitättömiksi, tappioita ei myöskään aiheutunut. Saarelaiset sensijaan saatiin jo valmiiksi hereille kohta alkavaa maihinnousua torjumaan.

Muutamia minutteja pommitusten päättymisestä seitsemän vihollisen mt-veneen nähtiin syöksyvän saaren itäpäästä kohti ja saarella annettiin taisteluhälytys. Alukset hajautuivat saaren eri puolille aloittaen kiivaan konekivääri- ja tykkitulituksen saareen. Siihen yhtyivät lukuisat muut alukset näkyvyysrajan ulkopuolelta. Tulitus koettiin saarelta hyvin voimakkaaksi, mutta hämäryydestä johtuen se suuntautui etupäässä saaren ylitse ja oli muutenkin sattumanvaraisesti suunnattua. Lienee antanut hyökkääjälle tarvitsemaansa moraalista voimaa. Somerilaisille ei tulituksesta koitunut tappioita.

Tulivalmistelun suojassa kello 01.43 rantautui itäpäässä rantaan ajaneista kahdesta mt-veneestä arviolta 20 venäläistä maihin. Veneitten tulitus osui heti suomalaisten raskaan konekiväärin tuliasemaan haavoittaen ampujaa, lisäksi aseeseen tuli häiriö. Tukikohdan päällikkö vänrikki Unto Lehmusvuo määräsi pesäkkeen miehistön vetäytymään taakse. Hämärässä pääsi venäläisten konepistoolimiehiä nopeasti itäpään kallioille aseisiin aiheuttaen vetäytyville suomalaisille tappioita.

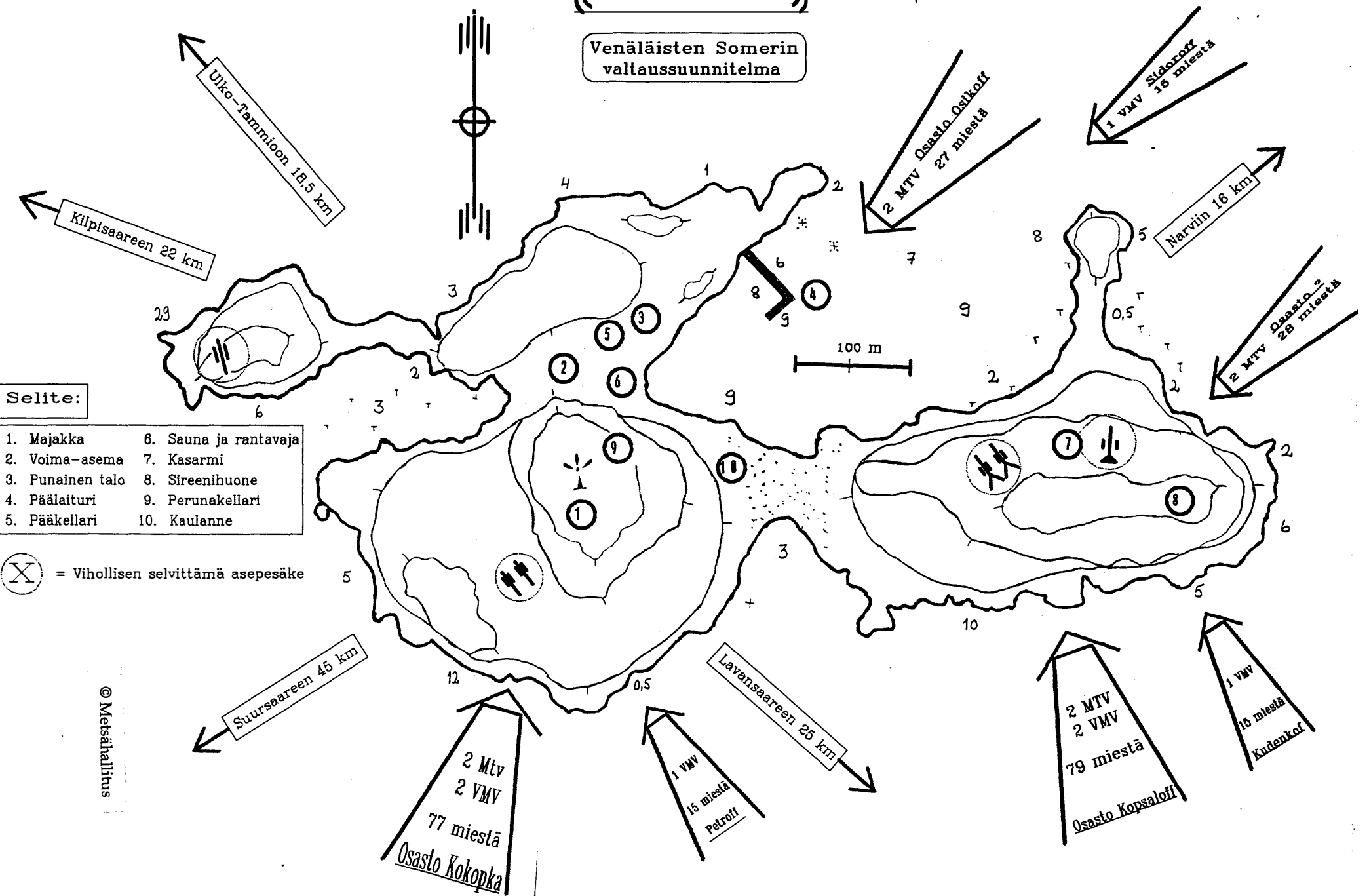
Tukikohdan päällikkö haavoittui tällöin päähän ja käteen. Ehtipä vielä tuumailemaan Ulko-Tammion raskaan tykin paukutellessa Someriin, että kohta se Asko pentele paukuttelee vielä minua ! (luutnantti Asko Partanen oli Ulko-Tammion päällikkönä). Lehmusvuo pelastautui uimalla pohjoisen satamalahden yli.

Itäpään kärki oli nyt menetetty. Kapteeni Rauhaniemi käski vetää varapäällikkönsä luutnantti Aittolan johtamana vahvan linjan ns. hiekkakannaksen rinteeseen. Vastaiskua hän ei vielä katsonut voivansa tehdä uuden maihinnousun uhatessa venäläisten jatkaessa aluksillaan saaren kiertämistä. Itäpään aseet oli ehditty tehdä toimintakelvottomiksi osia poistamalla.

Vehkalahtelainen alikersantti Olavi Tepponen torjui samanaikaisesti kylmäverisesti konekiväärillään lounaasta hiekkakannakselle rantautumista yrittävän osasto Kokopkan.

SOMERI

Venäläisten Somerin valtaussuunnitelma

Selite:

1. Majakka	6. Sauna ja rantavaja
2. Voima-asema	7. Kasarmi
3. Punainen talo	8. Sireenihuone
4. Päälaituri	9. Perunakellari
5. Pääkellari	10. Kaulanne

(X) = Vihollisen selvittämä asepesäke

© Metsähallitus

Ulko-Tammio aloitti raskaalla tykillään maihinnousun torjunnan ampuen Somerin itäpähän 6 ls. Tulitus keskeytyi tykin suuntaamislaitteeseen tulleen häiriön johdosta, ja vasta viiveen jälkeen ammuntaa voitiin jatkaa. Suuresta ampumaetäisyydestä johtuen hajonta oli jo melkoinen, ja tuli oli myöhemmin siirrettävä saaren kaakkoispuolella liikkuvia vihollisaluksia vastaan. Nämä kunnioittivat raskaan tykin ammuksia niin, että vetäytyivät pari kilometriä etelämmäksi. Ulko-Tammio lopetti tulituksensa kello 05.00 aikaan.

Aamuyön aikana oli aloitettu laivastovoimiemme keskitys Somerin vesille. Kaikkiaan taisteluun osallistui neljä tykkivenettä, alukset Ruotsinsalmi ja Riilahti, kymmenkunta vartiomoottorivenettä ja muita pienempiä aluksia. Lisäksi osasto Jääsalo odotti Kukiossa taistelutehtäviä.

Ulko-Tammioon koottiin Haminasta, Vanhakylänmaasta, Kirkonmaasta ja saaren omista miehistä noin 100 miehen osasto, jolle voitiin järjestää kivääriaseistuksen lisäksi 17 konetuliasetta.

Kello 03.00 oli luutnantti Kososen 75 mm:n jaos saanut osuman yhteen venäläisalukseen ampuen sen tuleen. Kymmentä minuuttia myöhemmin venäläisten alusten aikomuksena oli laskea miehiä saaren pohjoiskärkeen. Tämä torjuttiin pohjoispään ja länsijyrkän tykkien tulella ampumalla yksi alus upoksiin. Venäläisten onnistui torjuntatulesta huolimatta 04.30 mennessä laskea itäpähän yhteensä kahdeksan veneellistä joukkojaan. Kapteeni Rauhaniemi antoi radiolla jatkuvasti tietoja laivastovoimillemme pyytäen pitämään itäpäättä tulen alaisena. Tämä onnistui hyvin, eivätkä venäläiset saaneet raskaampia aseitaan kunnan tuliasemiin.

Taistelussa haavoittuneet suomalaiset sekä sotilaskotisisaret Vanhala ja Kaitila siirrettiin aamulla vihollistulen alla luutnantti Toivo Siivosen Vasama-moottoritorpeedoveneeseen, jonka hän oli onnellalla ja uhkarohkeudella ajanut laiturilahteen.

Aamupäivällä tilanne näytti muodostuvan sellaiseksi, etteivät venäläiset kykene enää saaren muihin osiin tekemään maihinnousua. Linnakkeiston komentaja ilmoitti reservin tulevan saareen aamupäivällä, joten itäosan takaisinvaltaamisen suunnittelu voitiin aloittaa. 10.45 saatiin reservi saareen tykkivene Turunmaassa, neljässä rautaveneessä ja neljässä pikaveneessä. Hinaajat Voitto ja Ursula lähtivät samaan aikaan Ulko-Tammioista ammuslastissa Someria kohti joutuen kahden syöksypommittajan tulittamaksi. Ne selviytyivät siitä kuitenkin vaurioitta.

Kapteeni Rauhaniemi antoi kello 12.00 hyökkäyskäsken. Vastaiskuun määrättiin komppania Tupola saaren muitten joukkojen antaessa tulitukea yhteistoinnassa laivastoyksiköiden kanssa. Venäläiset aavistivat suomalaisten aiheet, sillä 12.15 hyökkäsi viisi hävittäjää pommein ja konekiväärein haavoittaen muutamia sotilaita lievästi.

Tämän jälkeen avasi Lavansaaren 130 mm:n patteri tulen ja ampui n. 50 laukausta saareen. Tulitus ei aiheuttanut tappioita. Jännittäviä hetkiä elettiin myös hinaajissamme, jotka yksi kerrallaan saapuivat purkamaan lastiaan länsilahteen Moskva-luokan tykkiveneen tulen alla.

7.4 Komppania Anton Tupolan vastahyökkäys

Kello 13.00 alkoi vastahyökkäys komppania Tupolan voimin. Yksikkö oli osasto Aittolan takana, ja aloitti etenemisen savuverhon ja keskitetyn tulen suojassa. Komppania pääsi kannaksen yli vihollisen ampumatta laukaustakaan. Savuverhon hälvettyä alkoi vihollisen tuli vaikuttaa, ja kun Lavansaaren 130 mm:n patteri aloitti tarkan keskityksen pääsaareen ampuen 110 laukausta, ja kun myös venäläisten tykkivene yhtyi tähän, pysähtyi hyökkäys. Näissä pommituksissa moni haavoittui ja useat saaren rakennuksista vaurioituivat.

Kello 15.00 pyysi kapteeni Rauhaniemi laivaston yksiköiltä uutta tulivalmistelua, joka saatiin 10 minuuttia kestäväksi. Tupolan hyökkäys pääsi jatkumaan ja kiivasta käsikranaatti- ja kasapanostaistelua käytiin itäpäähän rakennusten luona ja kalliokoloissa. Venäläiset eivät antaneet vielääkään periksi, vaan laskivat kahdella veneellään lisäjoukkoja itäpäähän. Poistuessaan toinen veneistä sai osuman syttyen tuleen. Kapteeni Rauhaniemi pyysi kello 18.45 kahta tykkiveneettämme ajamaan itäpäähän kärkeen ja ampumaan konekivääreillä siellä olevia vihollisia. Riilahti ja Ruotsinsalmi suorittivat tehtävän ja Tupolan komppania pääsi hiljalleen eteenpäin. 19.40 ajoi saksalainen miinavene itäpäähän kärjen rantaan pakottaen tykkituloillaan kymmeniä venäläisiä antautumaan. Vangit otettiin saksalaisalukseen.

Tilanne oli ratkennut suomalaisten eduksi. Kalliokoloihin jäi edelleen muutamia venäläisiä ja alue varmistettiin yön ajaksi.

Yöllä saatiin vielä yksi vanki, joka tiesi motissa olevan vielä noin 20 sitkeää vihollista. Aamuyöstä yrittivät venäläiset viimeisen kerran tukea mairinnousuosastoaan lähettämällä kolme venettä tuomaan lisäjoukkoja. Aluksille kävi huonosti: yksi sai täysosuman 75 mm:n tykistä räjähtäen miehistöineen rantaviivalla. Toinen veneistä sai kaksi osumaa ja siinä syttyi tulipalo. Molemmat jäljelle jääneet – toinen vaurioituneena – poistuivat sumuttaen.

Aamulla klo 07.15 venäläinen tykkivene ampui n. 80 laukausta pääsaareen viimeisenä tervehdyksenään. Kello 11.45 ajoi tykkivene Uusimaa saaren itäpäähän tulittaen viimeisiä siellä olleita venäläisiä, jotka antautuivat tunnin kuluttua.

7.5 Taistelun päätyttyä

Verinen taistelu vaati molemmilta raskaat uhrit: suomalaisia kaatui 17, vaikeasti haavoittui 10 ja lievemmin 35. Somerin "hyypiöt" olivat maksaneet piirunsaarestaan kovan hinnan.

Venäläisistä kaatui 128 saarella ja lisäksi arvioitiin tuhoutuneissa laivoissa kaatuneen tai hukkuneen 210. Vankeja saatiin taistelun aikana 123, jotka vietiin samana päivänä Kirkonmaahan.

Somerin itäniemellä 8.7.1942 käydyin taistelun muistomerkki. Kuvassa rikkiammutulla venäläisellä kypärällä varustettu puuristi jossa teksti: Tässä lepää 128 Someriin yrittänyttä punasotilasta.

Ristin pystytti ja hautatekstin laati vänrikki Matti Talsi. SA-kuva no 103290

Somerilaiset ampuivat 17 tuhotusta vihollisaluksesta seitsemän upoksiin, varsinkin 75 mm:n jaos kunnostautui ampuen niistä viisi. Somerin tykit ampuivat vajaat 2000 kranaattia ja käsiaseitten patruunoita kului noin 25 000 kpl. Käsi-

kranaatteja käytettiin 450 kpl ja kasapanoksia 50 kpl. Sotasaalis oli runsas, mm. 150 konepistoolia.

Taistelun kulkua myöhemmin arvioitaessa pidettiin huomattavana tekijänä eri aselajien kiinteää yhteistoimintaa. Aselajikomentajilla oli henkilökohtainen kosketus Ulko-Tammiossa ja kapteeni Veikko Rauhaniemellä oli koko ajan suora yhteys radiolla laivastovoimiin. Näin saatiin suoraan tulitukipyynnöt ja maalinosoitukset annettua tykkiveneille. Asehuolto onnistui myös hyvin ja tästä kiitettiin erityisesti linnakkeistoupseeri luutnantti Pentti Raassinaa. Raassina oli lisäksi taistelussa tuhonnut kuljetusalus SHELL 3:n 20 mm:n Madsenilla Someriin rynnäköineen PE-2 lentokoneen.

Myöhemmin venäläinen upseerivanki kertoi Kirkonmaassa taistelun heidän kannaltaan ratkenneen tappiolliseksi tilanteessa, jossa saksalainen alus ajoi itärantaan kiinni ampuen maihinnousuosastoa tykeillään suorasuuntuauksella.

Sotatoimi herätti laajempaa huomiota niin, että 10.7 saapui TK-radioselostaja tukikohtaan selvittämään taistelun kulkua.

Parin seuraavan päivän aikana venäläiset muistivat Someria Lavansaaren ampumalla häirintätulella, lentohyökkäyksin, sekä ilmoitse tapahtuvin merimii-noituksin. Ilmataisteluisa vänrikki Sundmanin saarelle tuotu 40 mm:n Bofors ampui mereen yhden PE-2 pommikoneen.

Taistelujen jälkeen sai Someri oman runoisan laulunsa, johon sanat kirjoitti Eino Kaiskola:

*Nyt rotkoista Somerin,
tämä laulu nyt terveisen tuopi.
Tykit hetkeksi on vaienneet,
vain tuokioksi rauhan ne suopi.*

*Vaikka joskus on uupuneet,
nämä vartiat kallio saaren.
Niin sittenkin paikallaan,
ovat lailla ne harmaan paaden.*

*Kun laumat nuo Aasian,
ne uhkaavat tuhoa tuottaa.
Pojat vain ovat pystyssä päin,
ja uuteen aikahan luottaa.*

*Myös puolesta syntymämaan,
sekä uskon ja vapahan aatteen,
Vei sankarit kuolossa kunniaan,
sinivalkean ristivaatteen.*

Ja rannoilla Somerin,

*luut vaalenee vainolaisen.
Kun eivät he uskoneet,
että saari tää on suomalaisen.*

*Sinä vaimo tai morsian,
ole huoletta kaukana siellä.
Meitä suojelee kaitselmus,
täällä vaaran ja taistelun tiellä.*

Saaren miehitystä ja aseistusta kohennettiin tuomalla sinne 75- ja 102 mm:n jakokset miehistöineen. Kokonaisvahvuus oli 20.7 mennessä jo 241 miestä. Myös ilmatorjuntaa vahvennettiin Madsen-jakoksella. Miinoitteita rakennettiin rannoille ja itäpäässä tässä tehtävässä kuoli tykkimies Hongelin oman miinan lauetessa jaloissa.

Saaren miehitystä ja organisaatiota muuteltiin vaihtomiehistöillä. Heinäkuun lopulla saarella toimi 10. tukikomppania, 200. kevyt patteri, 24. kevyt ilmatorjuntajaos ja III/5. ilmatorjuntakomppania.

Linnakkeella otti komennon kapteeni Aarno Arola 29.07. Hänellä oli saaren puolustamiseen käytettävissä nyt 2/102 mm:n, 4/75 mm:n, 4/45 mm:n ja 2/40 mm:n tykkiä, 4/20 mm:n ilmatorjuntakanuunaa sekä kaksi kevyttä heitintä. Arolan johdolla jatkui elokuussa tarmokas linnoittaminen ja asekoulutus harjoitusammuntoineen. Venäläiset antoivat tähän työrauhan muistaen vain muutama kerran lentohyökkäyksellä tai kevyillä laivastovoimilla tehdyillä syöksyillä somerilaisia.

8 ASEMASOTAA

8.1 Aseistusta ja kokoonpanoja

Lokakuun alussa 1942 oli Ulko-Tammion 205. kevyen patterin aseistus seuraava:
- 2 kpl 152/45-Canet (toinen oli saatu Rankista ollen asennettuna 11.8 paikoilleen)
- 2 kpl 57/48 Nordenfelt tykkiä
- 2 kpl 47/40 Obuhov tykkiä

Somerin aseistusta oli hieman muutettu:

- 200. Kevyellä patterilla oli kaksi 102/60-OL ja 75/50-COI tykkiä.
- 10. tukikomppanialla oli neljä 45 mm:n panssarintorjunta tykkiä.
- Ilmatorjunnasta vastaavalla 5. ilmatorjuntakomppanialla oli neljä 20/ItK/40-Madsenia.

Näillä aseilla piti puolustaa tulevan talven aikana III/RTR 12:sta kaakkoisosaa.

Linnakkeiston komentaja majuri Olli Airola, joka oli ottanut komentajan tehtävät vastaan majuri Toivo Naparilta 15.5.1942, oli antanut puolustuskäskyn tammikuussa 1943 tulevissa talviolosuhteissa. Arvioitaessa vihollisen toiminta-

mahdollisuuksia pääteltiin sen pystyvän lähettämään vain desantti- ja hävityspartioita sekä toimimaan rajoitetusti moottorikelkkoja käyttäen.

Rannikkotykistörykmentti 12:sta kolmannen linnakkeiston komentoelin lottineen ja sotilaspoikineen toimistorakennuksen edessä Mustamaassa 18.6.1942. Oven edessä keskellä linnakkeiston komentaja majuri Olli Airola. SA-kuva no 93402

Pääpuolustuslinja kulki pitkin saariston ulkoreunaa Mustamaa–Mettäharu–Velinki–Ulko-Tammio–Koivuluoto-linjalla. Linnakkeistolle kuuluneet eteentyönetyt Kiuskeri ja Someri määrättiin pidettäviksi. Saarien valvontaa varten järjestettiin liikkuvat lähivarmistukset, jotka viiden miehen partioin lähtivät iltahämärissä palaten aamulla. Partioiden oli tutkittava miehittämättömät saaret ja etsittävä jäältä jälkiä.

Linnakkeistossa oltiin venäläisten tiedustelijoitten varalta syystä varovaisia, sillä marraskuun 19. päivänä oli Jähin luodolta pidätetty Simon-niminen desantti. Tehtävänä jo kaksi viikkoa luodolla olleella miehellä oli ollut meriliikenteen seuraaminen ja siitä viestittäminen mukana olleella radiollaan. Ankarat olosuhteet olivat kypsyttäneet miehen antautumishalukkaaksi.

Ulko-Tammion oli lähetettävä varmistus joka toinen päivä Koivuluotoon vuorotellen Kilpisaaren tukikohdan kanssa. Toinen partio lähti joka päivä Mettäharuun, josta partiointia oli jatkettava aina Kunnareihin saakka. Somerin oli asetettava kaksi 3-4 miehen vartiota saaresta lounaaseen ja kaakkoon noin 1-2 km:n päähän jäänmuodostuksen mukaan. Vaativana tehtävänä oli vielä kaukopartioita Lavansaaren suuntaan sekä asettaa ajoittain kenttävarmistus ahtojää-

vyöhykkeisiin. Someriin rantaviivalle määrättiin rakennettavaksi estelinja sekä jäämiinoitus railojen räjäyttämiseksi. Pimeätoimintaa varten, jääalueen valaisemiseksi, linnakkeistossa käskettiin rakentaa noin 400–500 m:n päähän rannasta valoansoja, jotka voitiin vihollisen lähestyessä tarvittaessa laukaista.

Tykistön suora-ammunnan helpottamiseksi asetettiin jälle havuja ampumaehtäisyyksien määrittämistä varten. Kenttävartioiden tukemista varten laskettiin epäsuoran tulen maalit valmiiksi maaliluetteloihin. Ne numeroitiin ja partion tarvitsi viestittää vain maalin numero saadakseen oman tykistön tulta käyttöönsä. Vihollisen harhauttamiseksi Somerin ja Ulko-Tammion välille käskettiin rakentaa valekolonnat. Lisäksi varauduttiin rakentamaan yksinäisille saarille valeteltoja ja sytyttämään nuotioita valelaitteiden yhteyteen sekä ampumaan ajoittain valoraketteja. Partioiden varustus määrättiin hyvin yksityiskohtaisesti.

Huhtikuussa 1943 tuli taas todistettua partioinnin merkitys. Partio Suomalainen löysi Ulko-Tammion pohjoispuolella sijaitsevalta Varis-saarelta desanttitukikohdan. Jäljistä voitiin päätellä vain summittaisesti, milloin tiedustelijat olivat tehtävässään olleet. Merkiksi käynnistään he olivat jättäneet tiheän kuusen alle mm. lumipukuja, kaksi kumivenettä, tyhjiä säilykepurkkeja ja radion anodiparistoja. Kuusen kuluneet oksat kertoivat venäläisten tähytyspaikan sijainnin.

Hankalimpien keliolosuhteiden aikana Somerin postinkulku sai oman ratkaisunsa: Haminasta käsin toimivat mm. Do 22- ja Ripon-tyyppiset koneet puottivat laskuvarjotorpedoissa saarelle mm. postia ja lääkeaineita.

Suomalaiset hävittäjälentäjät kävivät useasti ilmataisteluja venäläisten Lavansaaren lentokentältä nousseita koneita vastaan. Tällaisessa taistelussa 2.6.1943 ampui lentomestari Tuominen alas PE-2:n. Tuomisen kone vaurioitui myöskin taistelussa ja hänen oli tehtävä pakkolasku Somerin läheisyyteen.

Lentäjän onnistui uida saarelle, jonka puolustajat kestivät lentäjäämme niin ruhtinaallisesti, että hän poistui mantereelle melkoisessa hiprakassa. Tuomisen kone nostettiin ylös viisi päivää myöhemmin ja kuljetettiin ya Pukkiolla pois.

Vuonna 1943 jälkipuoliskolla elettiin linnakkeiston alueella asemasodan rauhallisimpia aikoja. Somerin linnake joutui kuitenkin kestäämään ilmahyökkäyksiä ja venäläisten hallussa olevan Lavansaaren raskaitten tykkien jatkuvaa tulitusta. Heinä- marraskuun aikana Lavansaaren Ristiniemen ja Kukourin raskaat patterit ampuivat Someriin liki 450 kranaattia. Somerilaisten onnistui menestyksellä harhauttaa venäläistä tulenjohtoa sumutuksin ja laukaisemalla rantaviivallaan sopivaan aikaan valeputouksia, jolloin venäläisten tulenjohto uskoi osumiensa olevan peittäviä. Tällä tavoin saatiin menemään saaren ylitse arviolta 200 kranaattia ja noin 40 jäi lyhyeksi.

*Tukkeja vedetään Ulla-hevosella Somerin rannalta saarelle rakennettavia korsuja varten.
SA-kuva no 93412*

Osumat aiheuttivat varsin vähän vahinkoja: asevaraston katto ja seinät osin sortuivat, pahviteltoa vaurioitui, 102 mm:n tykin suuntauskoneisto rikkoutui ja yksi saarella olleista työmiehistä haavoittui lievästi.

Heinäkuun puolivälissä oli linnakkeiston alueella korkea vieras. Suomen Marsalkka vieraili Klamilassa olleella Merivoimien esikuntalaivalla sekä sairaalalaivalla. Somerilaisia tervehtimässä kävi taasen kenraali Heinrichs, kontra-amiiraali Rahola sekä prikaatin komentaja eversti Pekka Enkainen. Rääntiöön alettiin rakentaa raskaan patterin valeasemia, jotka valmistuivat syyskuussa kolmetykkisenä.

8.2 Asemasotaa ja ajanviettoa

Asemasota ja yleinen puute tarvikkeista näkyivät myös saarelaisten elämässä. Itsenäisyyspäivänä 1943 Ulko-Tammiossa jaettiin miehille ylimääräinen kahviannos sisältäen seuraavat lajit: 10 gr kahvinkorviketta, 10 gr sokeria, 50 gr marmeladia ja samanverran keksejä. Tupakkalaatuina esiintyivät Työmies, Mekka ja Klubi 77 hinnaltaan 15 mk rasia. Listan yläpään North State oli 18 markkaa ja halvin Kerho maksoi 13,50. Entäpä miltä kuulostaa ote sotilaan päiväannoksesta: Voiannos 30 gr päivässä, alokkaille peräti 40 grammaa, kuivaa leipää 475 grammaa tai vaihtoehtoisesti pehmeää leipää 615 grammaa, kastikejauhoja 30 grammaa ja perunoita enintään 1 kg.

Niinpä Prikaatin esikunta antoi käskyn saarilinnakkeille, Someria lukuunottamatta, ryhtyä marjan- ja sienen poimintatalkoisiin. Metsän antimet tuli säilöä linnakkeiden kellareihin talven varalle. Ulko-Tammion sotilaat noukkivat puolukoita 250 litraa varastoihinsa. Myös saunavihtoja tehtiin.

Pula-aika oli vaikuttanut myös alokkaisiin. Maaliskuussa 1943 todettiin palvelukseen astuneet yleensä fyysisesti heikoiksi ja henkisesti kehittymättömiksi. Niinpä alokkaat pidettiin erillään vanhemmista ikäluokista tavoitteena estää vanhempien epäedullinen vaikutus.

Millaista palvelua sitten Ulko-Tammion 24. Raskaalla patterilla oli syyskuussa 1943? Koulutuskertomus tältä ajalta kertoo jalkaväki taistelukoulutusta olleen 16 tuntia, asekäsitelyä, sulkeisia 1–2 tuntia viikossa, hälytysharjoituksia yksi, ase/tupatarkastuksia seitsemän, valistus- ja kasvatustoimintaa, muokkausvoimistelua ja murtomaajuoksua.

Patteriharjoitukset kävivät puuduttaviksi maalin puuttuessa. Uusien tykki miesten osalta oli aloitettu I/205 kevyen patterin 57/48 Nordenfelt kalustokoulutus. Työpalvelun osalta tehtiin muonavarastoon ulkoseinät, pahvikämppeä saatettiin talvikuntoon asentamalla sisäikkunoita ja varustamalla osa pärekatoilla. Uuden sotilaskodin pohjaa räjäyteltiin ja teitten sorastusta jatkettiin. Ruostunutta piikkilankaa kerättiin pois 500 kiloa ja kannaksen taisteluhautapesäkkeen rakentaminen alkoi.

Mielialaraportein seurattiin miesten henkistä kestävyyttä. Vastenmielisyys sotilaallista täsmällisyyttä ja järjestystä kohtaan tuli myös Ulko-Tammiossa esille. Sulkeisia ja tarkastuksia pidettiin alentavina vaikka niihin alistuttiin. Uuden sotilaskodin valmistumisen marraskuussa 1943 todettiin auttavan valistustyössä merkittävästi. Linnakkeen päällikkö kapteeni Rauhaniemi tosin tuskastui jatkuviin vaatimuksiin erilaisista tarkastus- ja vastuuvollisuuksistaan, koska niitä oli käytännössä mahdotonta toteuttaa vastaavan materiaalituen puuttuessa.

Muuten mielialaa ylläpidettiin lukemalla korsukirjastoon hankittuja teoksia. Torvisoittokunta kävi töräyttelemässä, ja usein myös viihdytyskiertueet muistivat käynnillään saaren puolustajia. Sotapäiväkirjassakin oli merkintä kevyestä ja helposti sulavasta ohjelmasta.

Viihdytyskiertueita oli ollut jo jatkosodan alusta alkaen. Sotilaspastori Ojala oli kerran tuonut mukanaan operettitähti Lea Lammen. Haitarin soittaessa Czardasta tai osia Mustalaisruhtinattaresta pyörähteli Lean hameenhelma niin, että punaisten saappaitten ja vaaleitten silloin tällöin pilkistävien pikkuhousujen välistä paistoi paljas pinta. Kuin narusta nykäistynä nousi koko katsojakunta keittiölaaksossa ylös paremmin nähdäkseen.

Muina kiertueitten vetäjinä olivat teatterinjohtaja Matti Aro, maisteri Armand Lohikoski ja olipa kerran Ulko-Tammiossa itse "Molli-Jori". Prikaatin valistusupseerina toimi kaikkien myöhemmin tuntema radioääni Oke Jokinen.

Yhteislaulutilaisuuksia oli useita ja valtakunnan uutiset kuunneltiin viidestä linnakkeella olleesta paristoradiosta. Postin piti kulkea säännöllisesti ja silloin noiduttiin, kun huoltoalus ei päässyt sääesteiden tai miinavaaran johdosta Klamilasta tuomaan kirjeitä ja sanomalehtiä.

Somerin rannat kirvoittivat nuoren vänrikki Mauno Vilho Rikkosen runoilemaan pitkittyneestä sodasta ja kaipauksistaan:

*Somerin rantoja vanhus se astuu,
pitkä on parta ja irvessä suu.
Hyrskyissä housut ja takkikin kastuu,
täällä laula ei linnut ei huoju puu.*

*Aaltoja aukeaan rantaan,
pirstoiksi hyrskyt ne lyö.
Piirrä ei piirtoja sanaan,
kallioita kalvain nuo syö.*

*Polku kova ja kaita on astuu
ei siviilissä arvaa sitt voi.
Näist kallioist meillä on vastuu,
eikä ryssä saada niitä voi.*

*Kun ryssä jos lähellä liikkuu,
saa se tykkitulemme kovan.
Sen henki vain tipalla kiikkuu,
Ahtolan saadessa saaliinsa oman.*

*On pitkä ja ankee mulla aika,
öisin vaan porakoneet ne soi.
Kaukana armaan lemmen on taika,
muistella häntä ainoastaan voi.*

*Kotio tahtoisinkin jo päästä,
ja palata omaini luo.
Sill ryssä täällä ei mua säästä,
vaan pommeillaan vaaran se tuo.*

*Mut peloittaa ei mua polsu saata,
olenhan ma suomalainen mies.
Suojelen kallioista isän-maata,
mink tehtävän sun poikas ties*

*Kun sota taas joskus loppuu,
niin pääsenhän armaani luo.
Siks pidämmekin nyt yhä hoppuu,
ett iscumme voiton meill suo.*

Vänrikki Lybäck ottamassa aurinkoa Ulko-Tammion tornivuorella vierellään lotat Lilja Takkinen ja Helga Tolsa. Kuva yksityiskokoelmasta

Urheilua harrastettiin kuulantyyntöistä korkeushyppyyn pakollisen maastajuoksun lisäksi. Pelkkiä ajanvietepelejä oli shakista halmaan. Talvisin oli linnakkeistojen välisiä hiihtokilpailuja, joissa oli myös sarja lotille.

Vuorolomat olivat tärkein hengen ylläpitäjä pitkään jatkuneessa sodassa. Kaikenkertova muistiinmerkintä sotapäiväkirjasta helmikuulta 1944 toteaa vänrikki Holger Lybäckin tulleen naimalomalta "väsyneenä mutta onnellisena". Lomalaisten kuljettajina huoltoalukset Hilma, Ursula, Poitsila ja Ahtaja (nykyisin Laivaus 17) tulivat kaikille tutuksi. Järeämpiä kelirikkoaluksia olivat taasen Pukkio sekä Porkkala, jotka avustivat keväisin ja syksyisin.

Majoitustilat koettiin hyvin tyydyttävinä, mutta muutaman kuukauden välein piti luteita torjua rikittämällä kämppejä. Kerran tilanne pääsi niin vaikeaksi, että prikaati lähetti desinfektioyhmän sinihapolla hävittämään lutikka-armeijaa.

Valaistuksiin tuli ratkaisu alkuvuodesta 1944, jolloin kuutisenkymmentä sähköpylvästä pystyttämällä rakennettiin saareen valaisuverkko. Sähköä jauhoi oma polttomoottorigeneraattori koneasemalla.

Henkilökohtaista puhtautta hoidettiin saunomalla kerran viikossa. Pyykki pestiin kerran kahdessa viikossa.

Puhdetyöt alkoivat kankeasti, mutta kun työvälineitä oli hankittu lisää ja toinen pahvikämpistä saatu työtuvaksi alkoi puhdetyölaatikon välinein syntyä lähinnä tarve-esineitä kuten pöytiä, tuoleja, höyliä ja aina tarpeellisia saaveja.

Pitkät sotavuodet olivat aiheuttaneet katkon opiskelulle ja muulle itsensäkehittämiselle. Linnakkeen tarmokas valistusupseeri luutnantti Toimi Palovaara ahersi opintokerhon vetäjänä. Opintojen aiheina olivat laskento, historia, mitausoppi ja yhteiskuntaoppi. Opintotilana käytettiin ruokasalia.

Rintamakauppakoulussa oli 13 oppilasta, joihin lukeutui sotilaskotisisar ja lotta. He saivat ensimmäiset opintokirjeensä marraskuussa 1943.

Tuohikulttuuria. SA-kuva no 103295

8.3 Venäläiset iskevät

Ulko-Tammiota vastaan hyökkäsi 26.7.1943 seitsemän viholliskonetta pommittaen ja ampuen konekivääreillään. Ilmatorjunta ampui raivokkaasti osuen yhteen koneista. Kaksi sotilasta haavoittui ja lääkintätupa sai muutamia osumia. Myös moottoritorpedoveneet toimivat Ulko-Tammion ja Someria vastaan.

Nämä toiminnot samoin kuin öiset "surinalennot" sulki usein laivaväyliä pois käytöstä vihollisen pyrkiessä miinoittamaan niitä. Elokuun 21. päivänä tuli Someriin neljä saksalaista KM-luokan venettä. Venäläiset olivat havainneet näitten tulon ja tekivät lentohyökkäyksen Someriin upottaen yhden veneen toisen syttyessä palamaan. Tulessa oleva alus oli upotettava räjähdysvaaran takia. Kolmas aluksista sai reiän keulaansa ja oli ajettava matalikolle. Saksalaisista kaatui 12 ja kahdeksan haavoittui. Uponneet alukset pystyttiin myöhemmin nostamaan ja kuljettamaan Kotkaan.

Saivat somerilaiset sotavankejakin. Syyspimeässä nousi saaren rannalle kaksi desanttia antautuen vangiksi. He olivat olleet Suursaassa kolme viikkoa tiedustelemassa ja paluumatkallaan päättäneet mennä Someriin ja antautua vangiksi.

8.4 Yleistilanne muuttuu

Taistelut Saksan-Venäjän rintamilla olivat kehittyneet Saksalle epäedullisesti jo 1943 alkuvuodesta lähtien. Sotilasjohtomme näki uhan kasvavan myös omilla rintamillamme. Saarien linnoittamistöitä tehostettiin ja erilaisia sotapelejä käytiin ja näissä rannikopuolustuksen osalta todettiin myös Itä-Suomenlahden Rannikkoprikaatin alueen uhanalaisuus. Ulko-Tammiota suunniteltiin varustettavaksi 4/234/50 Betlehem-kalustolla. Tykistön katsottiin olevan tarpeen Suursaari-Haapasaari-Someri puolustukselle. Järeät tykit olisivat löytyneet varastoista. Lisäksi katsottiin saarella olevan 2-tykkisen Canet-jaoksen tarvitsevan vielä toisen jaoksen lisää. Järeitä tykkejä ei koskaan saatu Ulko-Tammioon, mutta loppukesästä 1944 lähtien oli saarella jo neljä raskasta Canet-tykkiä.

Taktisia karttajarjoituksia pidettiin kokoamalla linnakkeiden upseereita tilaisuuksiin, jossa lähtökohtatilanteena oli usein jonkin linnakkeen täydellinen menettäminen viholliselle tai sitten sen raskas tykkikalusto oli poissa pelistä. Miehistötasolla kiristynyt tilanne näkyi toistuvina hälytysharjoituksina, jolloin tykit miehitetiin ja ammuttiin tulenjohtajan määrittämään maaliin. Kun vielä vuosia oli Prikaatin henkilöstöä siirretty johdonmukaisesti linnakkeelta toiselle tarkoituksella perehdyttää heitä useisiin uusiin tehtäviin, oli ratkaisukesän 1944 koittaessa henkilöstöllä hyvä ammattitaito.

Venäläisten ilmatoiminnan kiihtyessä kevästä 1944 lähtien saivat ulkotammiolaiset seurata pommikonelauttojen lentämistä Kotkan suuntaan. Paluumatkallaan koneet lensivät usein saaren ohitse niin läheltä, että Madsen-jaos sai

ampua putket kuumina. Ilmahyökkäykset alkoivat myös Ulko-Tammiota vastaan. Ilmapommituksia suojanneet venäläishävittäjät tyhjänsivät ammuslastiaan ampuen konekivääreillä ja tykeillä. Kaksitoista konetta hyökkäsi 19.7. saareen pudottaen pommeja ja tulittaen sillä seurauksella, että linnoitustyömaan varastovaja paloi poroksi, hinaaja Poitsilan kokki haavoittui ahteriinsa sekä yksi linnoittaja reiteen. Linnakkeen soutuvene tuhoutui, toimiston ikkunat menivät säpäleiksi ja päällikön asunnosta tuhoutui seinä. Myös osa puhelinyhteysistä rikkoutui. Parin tunnin kuluttua hyökkäys uusiutui 13 koneen voimin. Tuloksena oli sotilaskodin ikkunoiden rikkoutuminen ja yhden miehen haavoittuminen lievästi.

Kolme päivää myöhemmin 18 konetta pommitti linnaketta. Pääosa lentopommeista putosi mereen. Saareen osuneet hajottivat upseeriparakin seinää ja ikkunoita.

8.5 Lisää kalustoa

Saarelle keskitettiin lisää raskasta tykistöä. Hinaaja Rauha toi 7.7. yöllä saarelle 2/152/45-C tykkiä, jotka seuraavana aamuna, siirtämällä tykkiproomu eteläpäähän, purettiin rannalle. Kovalla työllä raskaitten tykkien asentaminen saatiin valmiiksi 20.7. Tykkien suojaamista jatkettiin rakentamalla niitten ympärille hirsikehikko ja kiveys.

Ulko-Tammio sai lisää kaksi Canetia kesällä 1944. Ammunnan päätyttyä 5.8. tykin miehistö jynssää putkea. SA-kuva no 156567

Nelipiippuisia urkukonekiväärejä tuli ilmatorjuntaan kaikkiaan kolme ja niiden puhdistaminen ruosteesta oli ensimmäisiä tehtäviä ampumakuntoon saattamisessa.

Linnoittamistöitä kiirehditään Huoltotunnelin suuaukko on puhkaistu Ulko-Tammiossa 5.8.1944. SA-kuva no 156563

Tulenjohdon tehostamiseksi alettiin 13.7. eteläpään rakentaa tornia, mikä saatiin toimintakuntoon 23.8. Merialueen valvontaan tuli Kannaksen Jukkolasta evakuoitu – suomalaisille tuiki outo – radiomittauslaite "Maija". Tutkan asennuspaikaksi tuli tornivuori ja kiinnostuneena seurattiin uuden ihmelaitteen toimintaa. Sen teräsverkkoinen antenni oli omituisen näköinen, leveys n. 3,5 m ja korkeus n. 1,5 m. Suomessa oli näitä Saksasta hankittuja merivalvontatutkia vain kuusi. Tästä syystä sitä pidettiin sotasalaisuutena, eikä edes linnakkeen päällikön sallittu tulla sen toimintaa seuraamaan. Hänen käyttöönsä luovutettiin vain mittauksen tulokset. Ilmeiset tekniset häiriöt vaivasivat kuitenkin "Maijaa", koska se ajoittain ei pystynyt löytämään edes Somerin vuorolaivaa.

Muutamaa päivää ennen sodan loppua saarelle siirrettiin 22. Kevyt patteri, jonka kuudesta tykistä (76/ItK 31) neljä asennettiin pohjoiselle kalliolle.

9 ASEET VAIKENEVAT

9.1 Päivystäjän puhelin soi

Syyskuun 4. päivän aamuna kello 06.00 soi linnakkeen päivystäjän puhelin. Prikaatista ilmoitettiin: "Tasavallan Presidentti, Ylipäällikkö, käskee tehdyn sopimuksen mukaisesti keskeyttämään kaikki vihollisuudet tänään 4.9.1944 kello 07.00. Käskestä: Prikaatin komentaja eversti Niilo Sario."

Tieto saatettiin heti kaikille ja linnakkeen sen hetkinen päällikkö kapteeni Väinö Heinilä piti asiasta puhuttelun.

Koska oli solmittu vasta aselepo, jatkui tilanne epävarmana. Venäläiset, sodan voittajina, jatkoivat lentojaan prikaatin alueella kuten tahtoivat, nyt kuitenkin tulittamatta. Syyskuun 15. päivänä saksalaiset yrittivät maihinnousua Suursaa-reen. Tilanne aiheutti hälytyksen myös Ulko-Tammiossa ja sieltä käskettiin muodostaa lähtövalmiiksi kaksi kiväärijoukkuetta. Apua ei Rannikkotykistörykmentti 12 tarvinnut saksalaisten kukistamisessa ja 19.9. oltiin niin pitkällä, että rauha oli solmittu ja vihollisuudet määrättiin lopetettavaksi kello 12.00.

9.2 Somerin luovutus

Rauhansopimuksen perusteella oli Someri luovutettava Neuvostoliitolle. Luovutukseen liittyen oli Somerin viimeinen päällikkö kapteeni Martti Lertola saanut käskyn lähettää 21.9.1944 aluksen annettuun koordinaattipisteeseen Lavan saaren ja Somerin väliselle vesialueelle käskettynä kellonaikana. Aluksen tehtävänä oli opastaa venäläiset vastaanottajat miinakenttien lävitse Someriin.

Alus odotti aikansa käsketyssä paikassa mutta joutui palaamaan takaisin kun venäläisiä ei kuulunut. Asiasta ilmoitettiin tietenkin Prikaatin esikuntaan.

Samana päivänä iltana havaittiin laivan kulkuvalot suoraan idässä. Se lähestyi saarta sovitusta poikkeavasta suunnasta. Aluksen lähestyessä pohjoislahtea, se opastettiin rannalta käsin huudoin laituriin, jonne se kiinnittyi n. kello 23.00.

Venäläisen komennuskunnan johtajana oli laivaston yliluutnantti Daniloff. Häntä olivat vastaanottamassa linnakkeiston senhetkinen komentaja majuri Olli Airola, linnakkeen päällikkö kapteeni Martti Lertola ja tulkkina suomalaisilla oli kapteeni Yrjö Rikonen. Venäläisillä oli myös oma tulkkinsa.

Saadakseen luovutuksen hyvin alkamaan suomalaiset pyysivät venäläisiä iltaterialle komentokorsuun. Daniloff saapui mukanaan neljä konepistoolimiestä, jotka hän sijoitti vartioon korsun lähistölle. Pöydän antimisiin epäluuloinen Daniloff ei koskenut vaan alkoi äänekkään vaativasti kysellä linnakkeen tykkeitä. Linnakkeiston komentaja selitti tykkien liikkuvan kelkoille asennettuna tykki-

miehistönsä mukana, eikä rauhansopimukseen kuuluva luovutusehto koske tällaista kalustoa. Ne ovat näinollen viety jo saaresta pois miehistönsä mukana. Daniloff kimmastui, eikä häntä oltu saada uskomaan asiaa.

Seuraavana aamuna hieman leppynyt Daniloff kutsui suomalaiset alukselleen aamuteelle, jonne suomalaiset saapuivat ilman omia konepistoolimiehiään. Teen nauttimisen yhteydessä suomalaiset joutuivat tekemää tiliä rantamiinoituksista. Daniloff ei taaskaan uskonut selvitystä, vaan suomalaisten piti kävellä rantoja pitkin osoittaakseen, ettei miinavaaraa ollut.

Venäläiset olivat aamulla miehittäneet saaren itäosan suomalaisten pitäessä hallussaan vielä länsipäätä. Kannaksella kulki demarkaatiolinja.

*Näköala majakkakalliolta itään. Taustalla pommituksissa vaurioitunut sireeniasema.
SA-kuva no 93405*

Saaren luovutus päättyi 23.9.1944 aamulla. Kapteeni Martti Lertola luovutti Daniloffille henkilökohtaiseksi muistoesineeksi Somerissa tehdyn puukkonsa, johon Daniloff vastasi luovuttamalla oman nysänsä, mikä on Lertolalla vieläkin muistona.

9.3 Ulko-Tammion luotsiasema

Venäläisten intressinä oli päästä laivastovoimillaan Suomenlahden pohjukasta nopeasti Itämerelle. Tarkoituksena oli rautamalmikuljetusten estäminen Saksaan, saksalaisten sukellusvenekoulutuksen vaikeuttaminen ja venäläisten Balttiaan hyökkävään maarintaman tukeminen.

Suomenlahden ollessa pinta-alaansa nähden ilmeisesti tiheimmin miinoitettu merialue maailmassa eivät venäläiset voineet käyttää Suomenlahden keskiosaa laivastonsa siirtoihin. Suomalaisilla olivat varsin turvalliset rannikkoväylänsä ja niinpä Ulko-Tammion kautta kulkevat laivareitit tulivat jatkuvaan käyttöön. Suomalaiset luotsit määrättiin venäläisten käyttöön ja Ulko-Tammioon tuli luotsiasema.

Asema oli kovin korea nimitys niille pahvimajoille, joiden ahtaissa suojissa luotsaajat koettivat syksyllä leponsa järjestää. Osa heistä joutui venäläisten vaatimuksesta muuttamaan aina Lavansaareen saakka.

Linnakkeen sotapäiväkirjan merkinnän mukaan ensimmäiset 27 venäläistä sotalaivaa ohittivat linnakkeen 22.9.1944 ja luotsattavia laivoja seuraavan kahden kuukauden aikana kertyi 320, mukana mm. 21 sukellusvenettä. Syysmyrskyjen takia moni venäläinen pienempi alus ajoi länsisataman laituriin tuulta pitämään. Varsin läheltä joutuivat näin pitkäaikaiset viholliset toisiaan seuraamaan! Erään venäläisaluksen päällikkö vaati aina saareen tullessaan linnakkeen päällikköä aterialle alukseensa. Ruokat olivatkin niukkaan ravintoon tottuneelle suomalaissuulle herkkuja. Yhdysvaltojen sotatarvikeapu näkyi myös laivan ruokapöydässä. Venäläiseen tapaan ruokaan kuului piripintainen ruokaryppy, ja kun tämä oli kilistetty muisti venäläisupseeri aina lausua "Gitler kaput". Hän esitti myös pyynnön saada edes kerran nähdä suomalaisen naisen, ja niinpä linnakkeen päällikkö vei "Casanovan" sotilaskotiin korvikkeelle sotilaskotisisarta katsomaan.

9.4 Tykit poistetaan

Sodan jäljeltä Suomenlahti oli tiheäsi miinoitettu. Miinoituksen poistaminen oli raskas vuoteen 1947 kestävä työ, joka tuli suomalaisten tehtäväksi. Itä-Suomenlahdella toimivien raivausosastojen oli tukeuduttava myös Ulko-Tammioon, josta aseistus oli jo poistettu.

Varmistaakseen rauhansopimuksen toteutumisen myös käytännössä piipahti saarella kolme venäläistä valvontakomission jäsentä. Muutamaa päivää aiemmin sotilaskodissa olikin vietetty 1918–1923 syntyneiden kotiuttamisjuhlaa, jossa linnakkeen viimeinen päällikkö kapteeni Martti Lertola oli pitänyt jäähyväispuheen.

Ulko-Tammion viimeinen päällikkö kapteeni Martti Lertola Aritzoonan ja Pääsaaren välisellä sillalla syksyllä 1944. Kuva yksityiskokoelmasta

Asekaluston evakuointi oli myös alkanut. Ensimmäisenä lähti epävarmasti toiminut "Maija"-tutka. Sen loppuvaiheista kerrottakoon seuraava episodi: Tutkan miehistöön kuulunut Kauko-Aatos Leväaho kertoi kaluston lastatun Haminan syväsatamassa rautatievaunuun, jossa se kuljetettiin Raaheen. Tutkamiehistö siirsi "Maijansa" erääseen satamavarastoon, jonne se jäi peiteltynä.

Miehistö kotiutettiin mutta valvontakomission saatua Suomessa toimintansa käyntiin ilmestyi Leväahon kotiin kaksi tiukkaa venäläistä. He käskivät Leväahon matkaansa, mikä suuntautui alkukuulustelun jälkeen länsirannikolle. Leväaho vapautettiin, kun tutka oli löytynyt varastorakennuksesta. Venäläisillä oli kiire saada saksalaisten tutkatekniikkaa haltuunsa !

Marraskuun viimeisenä päivänä saapui linnakkeen toimistoon sanoma, mikä tiedotti 24. Raskaan patterin siirtyneen suoraan juuri perustetun Haminan Rannikkolinnakkeiston alaisuuteen. Tämä lopetti myös sotapäiväkirjan pidon linnakkeella.

Valvontakomissio oli antanut ehdottoman käskyn Suomenlahden linnakkeitten aseistuksen vähentämisestä ja saarilta jouduttiin evakuoimaan yli 120 mm:n tykit varikkoihin tai siirtämään ne Porkkalan niemen länsipuolelle. Ulko-Tammion Canetit laivattiin kesäkuun 1945 alkuun mennessä Utö- ja Sommarö-saarille.

Pienikaliperinen ilmatorjuntakalusto, kolme urkukonekivääriä ja neljä Madsenia, lähetettiin varikolle.

9.5 Sotien jälkeinen aika

Asekalusto poistettiin kokonaisuudessaan Ulko-Tammiosta vuoden 1945 kuluessa koulutuksen jatkuessa alkuvaiheessaan vain Mustamaan ja Vanhakylänmaan linnakkeilla.

Monet saaren rakennuksista löysivät uuden paikkansa mantereelta tai Tammiosta, nyt siviileille myytyinä. Pahviteltat ja -parakit muitten vaatimattomampien lautarakenteiden kanssa maatuivat paikoilleen Suomen ponnistellessa jaloilleen sotavuosien jälkeen. Ulko-Tammiole koitti hiljaiselon aika.

10 ULKO-TAMMIO TÄNÄÄN

10.1 Kansallispuistona

Tänään, saaren kuuluessa Itä-Suomenlahden Kansallispuistoon, linnakkeesta on jäljellä kestorakenteinen tunneli. Raskaitten tykkien sirpalesuojat ovat puuosiltaan lahonneet, ja sortuneisiin kivikasoihin on västäräkki tehnyt pesänsä. Kevyempien kanuunojen peruspultit löytyvät osin vain sammalia kääntämällä. Tulenjohtotorneista on jäljellä panssari- tai betonilevyjä maatuneitten hirsikasojen keskellä. Osaa konekivääriipesäkkeistä ei kesäaikana edes löydä kasvillisuuden alta.

Ruostuneet piikkilankatonnit on kuljetettu rannoilta mantereelle ja polun viertä, sotilaan hautaristiltä ovat haudanryöstäjät vieneet muistolaatan. Vanha soturipolvi muisti aseveljiään kiinnittämällä kivipaateen Somerin taistelun muistolaatan, siitäkin on vapaudenristit ryöväty.

10.2 Ulko-Tammion Somerin taistelun muistolaatta

Muistolaatta paljastettiin Ulko-Tammiossa taistelun 30-vuotispäivänä 8.7.1972. Juhla- ja laatan paljastuspuheen piti eversti evp Veikko Rauhaniemi. Kenttäharjoituksen toimitti rovasti Lauri Leikkonen. Läsä olivat myös Somerin veteraanit.

Laatan otti vastaan Kotkan Rannikkopatteriston komentaja everstiluutnantti Aarno Hukari ja se jäi tämän joukko-osaston hallintaan ja huoltoon.

Laatta on kooltaan 56 x 79 cm ja se on valmistettu 5 mm:n Outokummun kuparista. Teksti on kaiverrettu ja keskellä on Somerin asevelimerkki. Laatta on

kiinnitetty tasattuun kalliopintaan neljällä haarapultilla, joiden päissä on Va-pauden Ristin kuvio.

Muistomerkin suunnittelivat aseveljet itse keväällä 1972 ja sen valmisti Juhani Unar Backman Suomenlinnassa touko–kesäkuussa 1972.

Laatan muistokirjoitus:

Tästä paikasta 187-hehtometrin päässä suuntaan 24–30 piirua olevalla Somerin saarella voitti vähäinen suomalainen miehitysjoukko 8.–9.7.1942 käydyssä taistelussa saareen hyökänneen ylivoimaisen vihollisen mutta myös itse tappioita kärsien.

Tämän laatan asettivat velvoitteeksi tuleville soturipolville taistelun 30-vuotispäivänä Somerin aseveljet

Somerin taistelussa kaatuivat:

Korporaali Sulo Attenberg
 Sotamies Rudolf Johan Bergman
 Sotamies Olavi Hemmilä
 Kadetti, vänrikki Unto Leo Hersti
 Sotamies Paavo Ensio Hurtta
 Alikersantti Veikko Arvi Aulis Kari
 Sotamies Sven Wilhelm Karlsson
 Sotamies Toivo Kauvo
 Sotamies Yrjö Henrik Keskitalo
 Sotamies Leo Valto Lahtinen
 Alikersantti Olli Lautamies
 Alikersantti Alpo Aulis Nurminen
 Alikersantti Veikko Vilho Pirttioja
 Korpraali Aarne Aatto Römpötti
 Korpraali Eino Ilmari Savolainen
 Sotamies Ensio Unto Savolainen
 Sotamies Uuno Matti Veini

sekä aluksilla

Matruusi Hannes Heiskanen
 Matruusi Erkki Einari Hiiva
 Ylimatruusi Niilo Kirjavainen
 Alikersantti Viljo Niemi
 Ylimatruusi Rudolf Ensio Peippo
 Matruusi Ernst Matias Salo

sekä välittömästi taistelun jälkeen

Alikersantti Tauno Hinkka
 Sotamies Pentti Wilhelm Hongelin

LÄHTEET

ARKISTOLÄHTEET

Sota-arkisto, Helsinki

- Kotkan Lohkon taistelukertomus 25.2.-13.3.1940
- Mustamaan linnakkeen sotapäiväkirjat
- Mustamaan linnakkeen toimintakertomukset 15.6.1941-22.8.1941 ja 23.8.1941-20.12.1941.
- Suur-Pisin taistelun kuulustelupöytäkirjat
- Somerin linnakkeen sotapäiväkirjat
- Ulko-Tammion linnakkeen sotapäiväkirjat
- Tytärsaaren taistelun taistelukertomukset
- 2. Rannikkoprikaatin vahvuusilmoituksia 1941 heinäkuu, elokuu, syyskuu, lokakuu ja joulukuu
- II/2.RPr:n sotapäiväkirjat
- IIIIV/RTR 12 sotapäiväkirjat
- Itä-Suomenlahden Rannikkoprikaatin sotapäiväkirjat 1941-1944
- Itä-Suomenlahden Rannikkoprikaatin upseeriluettelotietoja vuosilta 1942-1945.
- Itä-Suomenlahden Rannikkoprikaatin demobilisaation tulokset luettelotietona 1944.
- Haminan Rannikkolinnakkeiston aseistuksen sijoitusluettelot 1944
- Pelkällä tulonumerolla luetteloidut ISRPr:n ja HRLsto:n sota-arkistoon lähettämät asiakirjakansiot.
- Liittoutuneiden Kotkan valvontakomissionin meriosaston edustajan kommodori Wasiljefin ja Itä-Suomenlahden Rannikkoprikaatin esikunnan välistä kirjeenvaihtoa 1944-1945.

Kotkan Rannikkopatteriston arkisto

Pääesikunnan kuvakeskus (osa kuvista)

HAASTATTELUT:

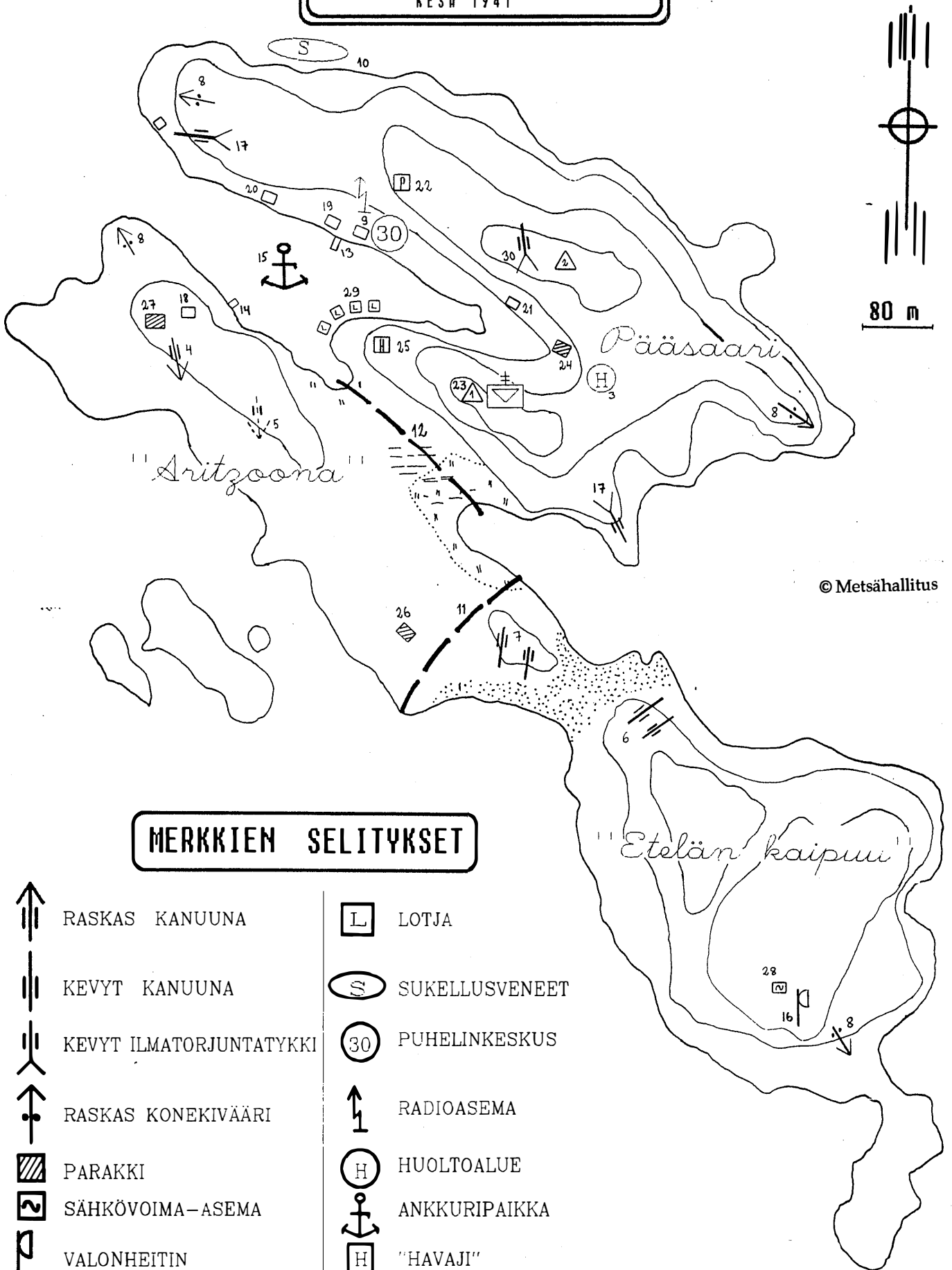
- Aittola Heikki
- Knopp Konsta
- Lertola Martti
- Leväaho Kauko-Aatos
- Lommi Toimi
- Nyman Helga
- Sarvilahti Toivo
- Suomalainen Vilho
- Tuomisalo Taisto
- Yrjönen Olavi

PAINETUT LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

- Arimo, R. 1981: Suomen linnoittamisen historia 1918–1944. – Otava, Helsinki. 494 s.
- Auvinen, V. 1980: Leijonalippu merellä. – Etelä-Suomen Kustannus, Lieto. 304 s.
- Ekman, P.-O. 1983 Meririntama: Merisotatapahtumat Itämeren pohjoisosassa 1941–1944. – WSOY, Porvoo. 312 s.
- Hyvönen, J. 1982: Kohtalokkaat lennot 1939–1944. – Kirjateos, Vaasa. 240 s.
- Itäviitta -lehti 1955–1969
- Kansa Taisteli -lehti 1957–1991
- Kijanen, K. 1977: Sukellushälytys: Suomalaiset sukellusveneet sodan ja rauhan toimissa. – Laivastolehti, Lahti. 190 s.
- Lappalainen, N. 1987: Suursaari toisessa maailmansodassa. – WSOY, Juva. 235 s.
- Lauri, A. (toim.) 1985: Kadettiupseerit 1920–1985. – Kadettikunta, Kajaani. 1060 s.
- Mikola, K. J., Pohjanvirta, Y. E., Lyytinen, O., Perkki, J., Kantola, A. A. & Hyvärinen, R. (toim.) 1959: Suomen rannikkotykistö 1918–1958. – Rannikkotykistön upseeriyhdistys, Helsinki. 363 s.

ULKO - TAMMIO

ASEISTUS JA RAKENNUKSET
KESÄ 1941

© Metsähallitus

MERKKIEN SELITYKSET

	RASKAS KANUUNA		LOTJA
	KEVYT KANUUNA		SUKELLUSVENEET
	KEVYT ILMATORJUNTATYKKI		PUHELINKESKUS
	RASKAS KONEKIVÄÄRI		RADIOASEMA
	PARAKKI		HUOLTOALUE
	SÄHKÖVOIMA-ASEMA		ANKKURIPAIKKA
	VALONHEITIN		"HAVAJI"
	TULENJOHTOTORNI (VAST)		"PAVILJONKI"

Ulko-Tammion linnakkeen aseistus, rakennukset ja laiturit vuoden 1941 loppuun

Saari oli jaettu kolmeen tukikohtaan:

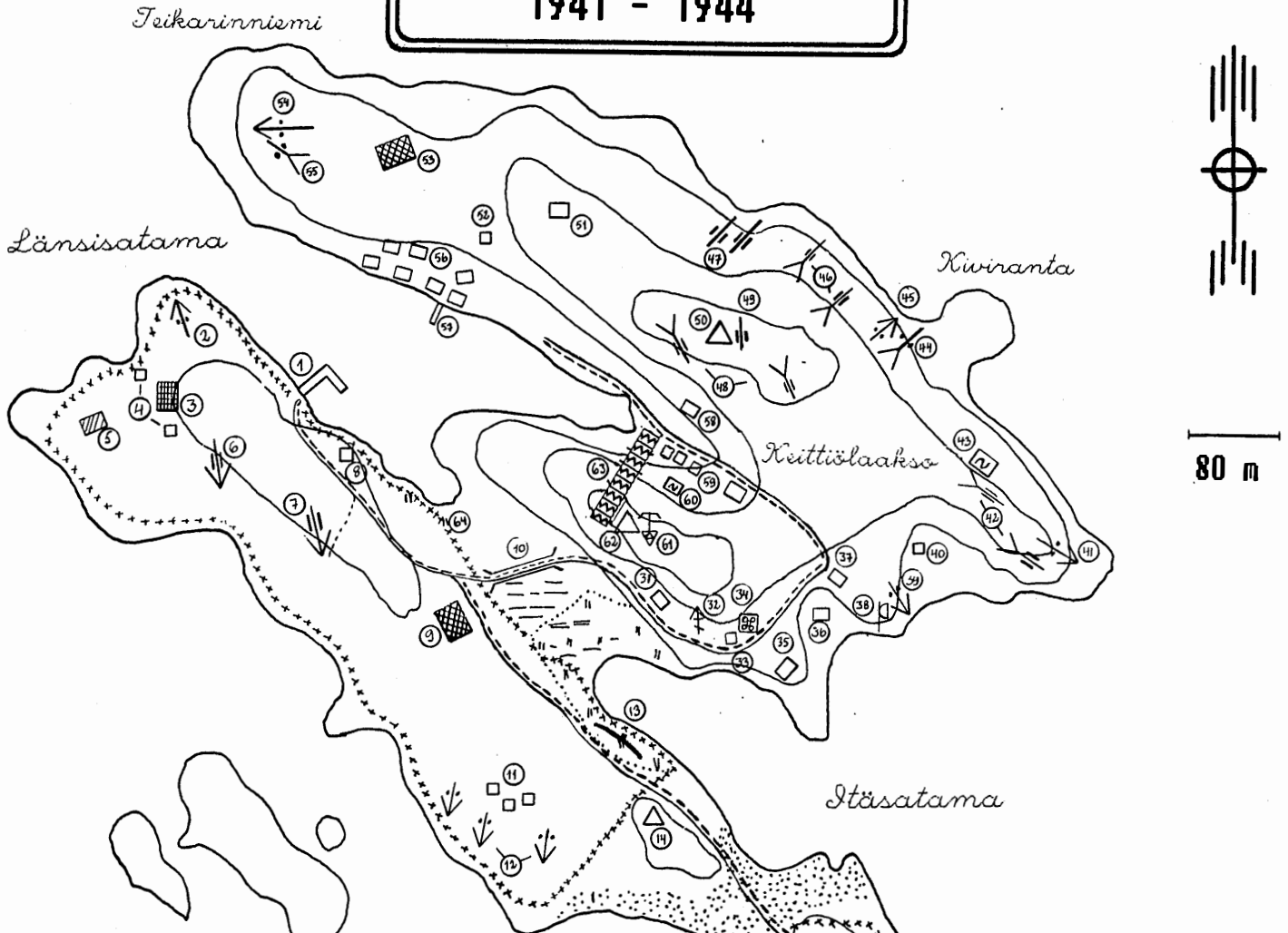
- Pääsaari (Suurimaa)
- "Aritzoona", 1/152/45-C patteri + vahvenukset
- "Etelän kaipuu" (Vähämaa) 47/40-Obuhof patteri

1. Linnakkeen päällikön komentopaikka sijaitsi tulenjohto- ja mittautornissa.
2. Meri- ja ilmavalvontatorni sijaitsi Puokkikalliolla, jossa myös 20 mm:n ilmatorjunta-Madsen. Reservinä alueella oli 1/2 jalkaväkijoukkue.
3. Keittiölaaksossa oli huoltojoukkue.
4. 1/152/45-Canet raskas 6" tykki
5. 1/152/45-Canet suunniteltu asema
6. 2/47/40-Obuhof I-jaos ja 1/2 jalkaväkijoukkue
7. 2/47/40-Obuhof II-jaos
8. Maxim 7,62 mm:n konekiväärit
9. Radioasema (VREH) ja puhelinkeskuksena 30-tilaajan Erickson (vanha merivartioitten varasto ja liiteri)
10. Sukellusveneitten rantautumispaikka
11. Tukikohtien väliraja ("Aritzoona"- "Etelän kaipuu")
12. Tukikohtien väliraja ("Aritzoona"-Pääsaari)
13. Sotilaskotilaituri (päälaituri vain kevytveneille)
14. Venelaituri (kalastajamoottoreille)
15. Länsilahden ankkuripaikka Pukkio-luokan aluksille
16. Valonheitin 60 sm
17. 2/20/60 panssaritorjuntakanuuna-Madsen (21.12.1941)
18. Vanha kalastajamökki
19. Merivartijat-sotilaskoti
20. Linnakkeen uusi toimisto ja päällikön toimisto (syyskuu-lokakuu 1941)
21. Lottien parakki (keskuslotat)
22. "Paviljonki". Linnakkeen päällikön "kesämökki", laivaston upseerien tilapäismajoitus.
23. Tähytystorni
24. Keittiöparakki ja lottien majoitustupa (aiemmin keittiökatos)
25. "Havaji". Tulenjohto- ja patteriupseerien parakki
26. Kevyen patterin miehistöparakki
27. Raskaan patterin miehistöparakki
28. Valonheittimen voimakonehuone
29. Osasto Enkiön katetut Enso-Gutzeit lotjat purjehtimiskauden loppuun ja Hildanan ankkuri- ja talvehtimispaikka
30. 1/20 mm:n ilmatorjunta-Madsen

Numerot viittavat karttapiiirroksen numerointiin

Piirros ja selvitys on tehty majuri evp Heikki Aittolan kirjallisen haastattelun 25.5.1990 perusteella. Hän toimi luutnanttina linnakkeen ensimmäisenä päällikkönä vuoden 1941 loppuun.

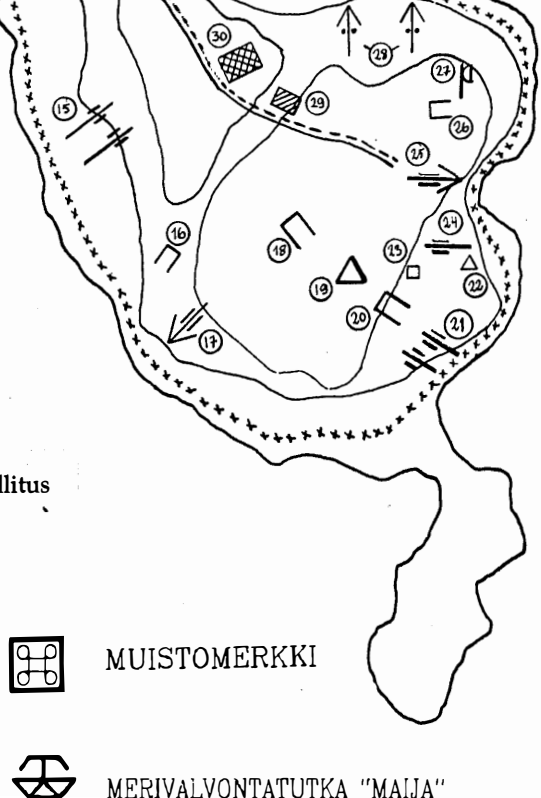
ULKO - TAMMIO
TULIASEMAT JA RAKENTEET
1941 - 1944

MERKKIEN SELITYKSET

- RASKAS KANUUNA
- KEVYT KANUUNA
- KEVYT ILMATORJUNTATYKKI
- IT-"URKU"KONEKIVÄÄRI
- RASKAS KONEKIVÄÄRI
- TIEN POHJA
- PIKKILANKAESTE

- TULENJOHTOTORNI (VAST)
- KASARMI 60 MIEHEN
- VIESTIBUNKKERI
- TUNNELI
- AVOLOUHOS
- PARAKKI
- SÄHKÖVOIMA-ASEMA
- VALONHEITIN
- HAUTA

© Metsähallitus

- MUISTOMERKKI
- MERIVALVONTATUTKA "MAIJA"

Selvitys piirroksen "Ulko-Tammio, tuliasemat ja rakenteet 1941-1944".

Lähteet Sodanjälkeiset
 – luonnospiirrokset Ulko-Tammio 2 kpl
 – rakenneselvitys Ulko-Tammio 2 kpl

Tiedot oheiseen on saatu kahdesta erillisestä puolustusvoimien tekemästä maastontiedustelun tuloksesta sodan jälkeen. Tulokset oli dokumentoitu millimetripaperille piirretyllä karttapiirroksella. Kohteet olivat numeroidut ja niihin liittyi selostus. Tiedustelun suoritusvuosi on epävarma mutta ilmeisesti ennen vuotta 1950. Karttaluonnokset olivat keskenään ristiriitaiset muutamien rakenteiden ja tuliasemien sijaintipaikkojen suhteen.

Ulko-Tammion keistolaitteiden rakennepiirroksia ei ole löytynyt. Itä-Suomenlahden rannikkoprikaatin alueen asepesäkkeiden mallit ja mitat olivat kuitenkin varsin samanlaiset keskenään, joten muitten linnakkeiden piirroskuvia voi verrata Ulko-Tammion linnoitteisiin.

Sotapäiväkirjoissa on merkintöjä eri kohteiden sijainneista. Muistiinmerkinnät ovat monella tavoin tulkittavissa, eivätkä anna pohjaa luotettavien johtopäätöksiä tekoon. Suurimpana vaikeutena oli/on selvittää linnakkeen omatekoiset paikannimet, jotka eivät olleet sidoksissa historialliseen nimitykseen. Tällaisia ovat esim. Teikarinniemi ja Kiviranta. Haastatteluissa ilmeni näitten nimien alkuperäksi asepesäkkeen ryhmänjohtajan sukunimi !

Selvittämättä on toistaiseksi paikannimet Kiviniemi ja Lehtoniemi. Eräs haastatelluista epäili Lehtoniemen olevan Kotoluodon (Lassin) vastainen niemi. Tässä tapauksessa yhden urkukonekiväärin tuliasema sijaitsi kesällä 1944 Lehtoniemessä.

Veteraanien kertomukset ovat täydentäneet edellisiä asiakirjoja. Kaikkia kohteita ei ole toistaiseksi voitu määrittää täsmällisesti haastateltavien muistikuvien ollessa erilaisia.

Haettaessa vastaavia maastonkohtia nykyisin, on muistettava sodanaikaisten rakennelmien, varsinkin parakkien (vast.), kevyet rakenteet. Tukirakennelma tehtiin usein luonnonkivien päälle ja materiaalin ollessa korviketavaraa selittyy se, ettei enää kaikkia rakennuksia voida aivan täsmälleen paikantaa.

Hyvin paljon oli pahviparakeja ja -teltoja, jotka hajosivat sään vaikutuksesta sodan jälkeen paikoilleen. Kestorakenteisiksi arvioidut rakennelmat myytiin siviileille erilaisiin käyttötarkoituksiin.

Verrattaessa aseistusta ja karttaa keskenään on huomioitava, etteivät läheskään kaikki luetteloon merkityt aseet olleet samanaikaisesti tuliasemissa. Vahvimmillaan linnake oli elokuussa 1944, jolloin aseistus oli seuraava: 4/152/45-C, 6/76/ItK 31 (vain neljä tuliasemissa), 2/40/40-V, 4/20/Madsen, 3/4/ItKk ja 3 konekivääriä.

Kevyitä tykkeitä, konekivääreitä ja ilmatorjunta-aseistusta siirrettiin sotavuosien aikana usein toisille linnakesaarille. 47/40-Obuhofit ja 57/Nordenfeltit lähetettiin kokonaan pois. It-aseistusta hajautettiin mm. Koivuluotoon, Vellinkiin ja Lanskeriin. Koska eräät kevyet tykit eivät tarvinneet pulttiperustaa, ei näiden tulasemia ole enää löydettävissä.

Numero	Rakennelman nimi	Selostus
1.	Laituri Rakennettu 1943 Kukiosta tuoduista puista. Tämän jälkeen päälaituri Uusittu	Laituri rakennettu lankuista, hirsiarakuilla, osa sillasta kivistä. Laiturille johtaa 70 cm raide Laiturin pinta-ala on 30 m ²
2.	Konekivääripesäke Löydettävissä	UT:n ensimmäisiä asepesäkkeitä
3.	Viestityskorsu Hyväkuntoinen. Tarkoitettu puhelin-keskukselle ja radioasemalle	Kallioon upotettu, osuman kestävä. Katettu betonilla ja kivillä
4.	Pahvikoppeja Ei löydy	
5.	Varastoparakki Ei löydy	Levyparakki, sisällä kaksi kpl tiiliuuneja
6.	152/45-Canet tykkiasema	Kallioon tasoitettu perusta pultteineen, rintasuoja hirsistä ja kivistä. Samassa yhteydessä 3 kpl kallioon louhittua ammuskomeroa, jotka osuman kestävät 24 kpl 1½" pultteja halkaisija 2380 mm
7.	152/45-Canet tykkiasema	Kallioon tasoitettu perusta pultteineen, rintasuoja hirsistä ja kivistä. Samassa yhteydessä 3 kpl kallioon louhittua ammuskomeroa, jotka osuman kestävät
8.	Hirsimökki Ilmeisesti entinen kalastajamökki Ei enää löydettävissä	Rakennettu 4" lankuista, pärekatto

Numero	Rakennelman nimi	Selostus
9.	Miehistökasarmi 60 miehelle Rakennuksen pohja löytyy	Levyistä rakennettu, tiilikatto, eteinen 2 tupaa ja pikkuhuone
10.	Silta Jatkosodan alussa Pieni- ja Suuri- maan erotti kaisloittunut lahti Muutama kannatinhirsi löytyy	Puusta rakennettu, leveys 3 metriä, pituus 25 metriä
11.	Pahvikoppeja Ei löydy	
12.	Avoin konekivääripesäke Hajanainen kivirakennelma löytyy	Maanpäällinen, rakennettu hirsistä ja irtokivistä, katettu
12.	Avoin konekivääripesäke Ei löydy	Kallioon louhittu, katettu hirsillä ja irtokivillä?
12.	Konekivääripesäke Ei löydy	Maanpäällinen, rakennettu lankuista ja irtokivistä, katettu
13.	Taistelupesäke Polun varrella	Kallion reunaan rakennettu irtokivistä, osin katettu sirpaleen kestäväksi
14.	Tähystyslava Ei löydy	Rakennettu kasvavaan puuhun
15.	Tykkiasema 47/40-Canet Tuliasemat löydettävissä	Rintasuoja irrallisista kivistä, kummallakin ammussuojat m/349
16.	Avolouhos Löydettävissä	Keskeneräinen, tarkoitettu todennäköisesti korsuksi halkaisija n.10 metriä
17.	152/45-Canet tykkiasema	Rintasuoja hirsistä ja irtokivistä. Kallion pintaan valettu betoninen perusta pultteineen 24 kpl 1¼" halkaisija 1500 mm
18. ja 20.	Avolouhos 2 kpl Löydettävissä	Keskeneräinen, halkaisija n. 10 metriä Tarkoitettu 152/45-C tuliasemiksi

Numero	Rakennelman nimi	Selostus
19.	Mittaus- ja tulenjohtotorni leikkausmittaria varten Löydettävissä. Jäänteinä lahonneen hirsikasan keskellä valubetonia.	Rakennettu puusta, korkeus n.10 metriä. Mittaushuone 250 cm x 250 cm, korkeus 195 cm. Tähytyslavassa laudoista rakennettu hiekkatäytteinen rintasuojaja leveys 330 cm, korkeus 100 cm
21.	Kevyt tykkiasema 2 kpl Toinen löytyy sammalien alta, toisen tuliasema voi olla veden vallassa olevasta säännönmukaisesta kaivannosta ?	Kallioon tasattu pultteinen. Rintasuojaja hirsistä ja kivistä. 6 kpl 1¼" pultteja, halk 1100
22.	Tulenjohtopesäke Löydettävissä	Maanpäällinen, suoja kivistä
23.	Palokalustovaja Löydettävissä	Lautavaja
24.	Tykkiasema 40/40-V (V = Vickers) Tuliasema löydettävissä	Kallioon tasattu pultteinen. Rintasuojaja hirsistä ja irtokivistä. Pultteja 7 kpl 1¼", halk 1100 mm
25.	152/45-Canet tykkiasema Tuliasema löydettävissä	Kallion pintaan valettu betoninen perusta pultteinen. Rintasuojaja hirsistä ja irtokivistä
26.	Avolouhos Löydettävissä	Keskeneräinen, tarkoitettu korsuksi, koko 3x8x10 metr
27.	Valonheittinasema Löydettävissä	Hirsistä ja kivistä rakennettu rintasuojaja 60 sm lyhtyä varten.
28.	Avoin konekivääripesäke Löydettävissä	Rakennettu maan päälle hirsistä ja irtokivistä
28.	Avoin konekivääripesäke Löydettävissä	Rakennettu maan päälle hirsistä ja irtokivistä sekä katettu

Numero	Rakennelman nimi	Selostus
29.	Varastoparakki Rakenteen pohjan ääriviivat ja kaminan alusta. Löydettävissä	Levyparakki, jossa yksi asuinhuone. Kamina
30.	Miehistökasarmi 60 miehelle Rakennuksen pohja löytyy	Rakennettu levyistä, tiilikatto, eteinen ja kaksi tupaa
31.	Autotalli Ei löydy	Lautarakenteinen, pärekatto
32.	Hauta	
<p>Syyskuun 12. päivänä 1941 havaittiin itäsataman suulla ajelehtiva pöhöttynyt ruumis. Rantaan nostettaessa todettiin tämän olevan venäläisen jalkaväkisotilaan ruskeaan pukuun pukeutuneen nuoren miehen. Housujen pikkutaskusta löytyneiden papereiden perusteella hautaamisessa mukana ollut vilniemäläinen Paavo Heijari leikkasi pakinkannesta palan, johon kaiversi henkilö tiedot. Laatta kiinnitettiin hautaristiin.</p> <p>Nimi Azioka Jankelis Ebrilis, syntynyt 7.9.1922 Riikassa, viitanee latvialaiseen syntyperään. Taskussa olleen Tallinnassa 28.8.1941 päivätyn haavoittumistodistuksen perusteella, sotilas olisi haavoittunut olkapäähän.</p> <p>Heijari arveli sotilaan kuuluneen siihen alukseen, jonka suomalaiset Ulko-Tammista lähtöisin olevat vartiomoottoriveneet olivat muutamaa päivää aiemmin tuhonneet Suursaaren-Somerin välisellä merialueella.</p> <p>Eräässä sotapäiväkirjassa on merkintä 26.5.1942 Ulko-Tammion partion Muurainluodolta löytämästä ruumiista. Mieshenkilö oli nuorehko merimiespukuinen venäläinen aliupseeri. Vasemmassa kädessä oli side ja korkkiliivi kannatti miestä. Ruumis haudattiin Ulko-Tammioon. Paikkaa ei ole asiakirjassa mainittu.</p>		
33.	Palokalustovaja Ei löydy	Lautavaja
34.	Muistomerkki Somerin taistelun muistolaatta	Kuparilevystä valmistettu Kallioon kiinnitetty
35.	Sauna Löydettävissä	Hirsistä, tiilikatto sauna, pesu- ja pukuhuone
36.	Varastoparakki Rakennuksen pohjaa ei ole varmuudella löydettävissä	Levyistä rakennettu, pärekatto

Numero	Rakennelman nimi	Selostus
37.	Sotilaskoti Paikka epävarma. Eräs haastattelu-tieto muistaa sotilaskodin olleen ylempänä Keittiölaaksossa Kivirantaan päin. Jatkosodan alussa sotilaskoti oli merivartioiden mökissä (valv.mökki)	Lautarakennus, sahajauho-täyte. Kaksi huonetta ja keittiö
38.	Valonheitinasema Löydettävissä	Kallion koloon rakennettu, betonoitu, 60 cm valonheittimen asema
39.	Avoin konekivääripesäke Löydettävissä	Maahan kaivettu, vahvistettu hirsillä
40.	Sikala Alkuaan sijaitti Keittiölaaksossa Paikka ei ole varmuudella määritettävissä.	Pahvikoppi, huopakatto
41.	Ilmatorjuntakonekivääriasema "urkukonekivääri" Paikka ei ole varmuudella määritettävissä.	Rintasuoja hirsistä ja kivistä
42.	Tykkiasema 20/60-Madsen. Tuli- asemia kaikkiaan neljä, joista yksi sodan alussa konekivääriasemana	Rintasuoja hirsistä ja kivistä
43.	Valonheitinkoneasema Löydettävissä. Rakenne on kallio- reunan suuntainen	Lankuista, seinät suojattu kivilalleilla sirpaleen kestäväksi
44.	Ilmatorjuntakonekivääriasema "urkukonekivääri" Täsmällinen paikka ei ole varmuudella määritettävissä	Kivistä
45.	Avoin konekivääripesäke Löydettävissä	Maanpäällinen, rakennettu hirsistä ja irtokivistä
46.	76 ItK/31 tykkiasema 2 kpl Tuliasemat löydettävissä	Rintasuoja hirsistä ja irtokivistä. Tykkien ristik koperustat kiinnitetty kallioon pulteilla ja sideraudoilla

Numero	Rakennelman nimi	Selostus
47.	Tykkiasema 47/40-Canet 2 kpl. Tykit tuliasemissa tällä paikalla 1941 jonkin aikaa. Nykyään ei löydy.	Hirsistä, irtokivistä ja turpeista
48.	76 ItK/31 tykkiasema 2 kpl Tuliasemat löydettävissä	Kuten edellä
49.	Kevyen tykin tuliasema Tieto epävarma	Irtokivistä
50.	Tulenojohtopaikka Löydettävissä	Hirsistä ja irtokivistä rakennettu rintasuojus
51.	Pahviparakki Ei löydy	
52.	Pahvikoppi Ei löydy	
53.	Miehistökasarmi 60 miehelle Rakennuksen pohja löytyy	Levyistä rakennettu, tii- likatto
54.	Avoin konekivääripesäke Löydettävissä	Maanpäällinen, rakennettu hirsistä ja irtokivistä
55.	Ilmatorjuntakonekivääri "urkukonekivääri", ollut ilmeisesti lähellä konekivääripesäkettä.	
56.	Asuinrakennus Kuuluu seitsemän rakennuksen ryh- mään, joista jäljellä nykyinen val- vojan maja (1939-vartioryhmän maja ja liiteri. Muitten rakennusten paikkaa vaikea määrittää. Yhden va- lettu pohjarakenne näkyvissä.	Laudoista, sahajauhotaite varustettu hellalla
56.	Asuinrakennus Kts ed.	Laudoista, sahajauhotaite keittiö ja huone
56.	Asuinrakennus Kts ed.	Lautarakenteinen, sahajau- hotäyte, huone ja keittiö
56.	Sauna Kts ed.	Hirsistä, lautaeteinen

Numero	Rakennelman nimi	Selostus
56.	Ulkorakennus Kts ed.	Lautarakenteinen, käymälä halko- ja työkaluvaja
56.	Varastorakennus Kts ed.	Lautarakenteinen, 2-osainen
56.	Talli Kts ed. Jatkosodan alussa hevosta pidettiin myös keittiölaaksossa.	Hirsistä, maalattia Kuudelle hevoselle
57.	Laituri Ei ole	Rakennettu hirsistä Kevytrakenteinen
58.	Mökki Lottien majoitukseen. Kutsuttiin "Tirsaksi".	Lautarakenteinen
59.	Kellari 2 kpl	Osittain maahan kaivettu Hirsistä ja kivistä
59.	Varastorakennus Yksi keittiölaaksojen rakennuksista, jonka paikkaa vaikea määrittää	Rakennettu insuliitistä, ulkoa laudoilla vuorattu, pärekatto
59.	Keittiörakennus Vaikea määrittää tarkkaa paikkaa	Levyparakki, jossa keittiö ja ruokasali
60.	Koneasema Moottorigeneraattorin peti jäljellä Valoverkon voimakone Löydettävissä	Lautarakennus
61.	Merivalvontatutka "Maija"	Omalla alustallaan
62.	Merivalvontatorni Oli jatkosodan alussa tulenjohtotornina. Löydettävissä, jäänteinä mm. sirpalesuojana käytettyjä teräslevyjä	Puusta rakennettu, ylhäällä lautainen koppi. Korkeus 6 metriä. Mittaushuone 350 x 350 cm, lattia peltilevyistä.
63.	Tunneli Tarkoitettu komento-, keskus-, varasto- ja viestitunneliksi Ylösalaisin olevan L-kirjaimen muotoinen.	Sisustamaton, lattiaa ei ole valettu, pinta-ala n.525 m ² Pituus n.55x5,5 m ja "- 40x5 m Keskim. korkeus n.5,5 m

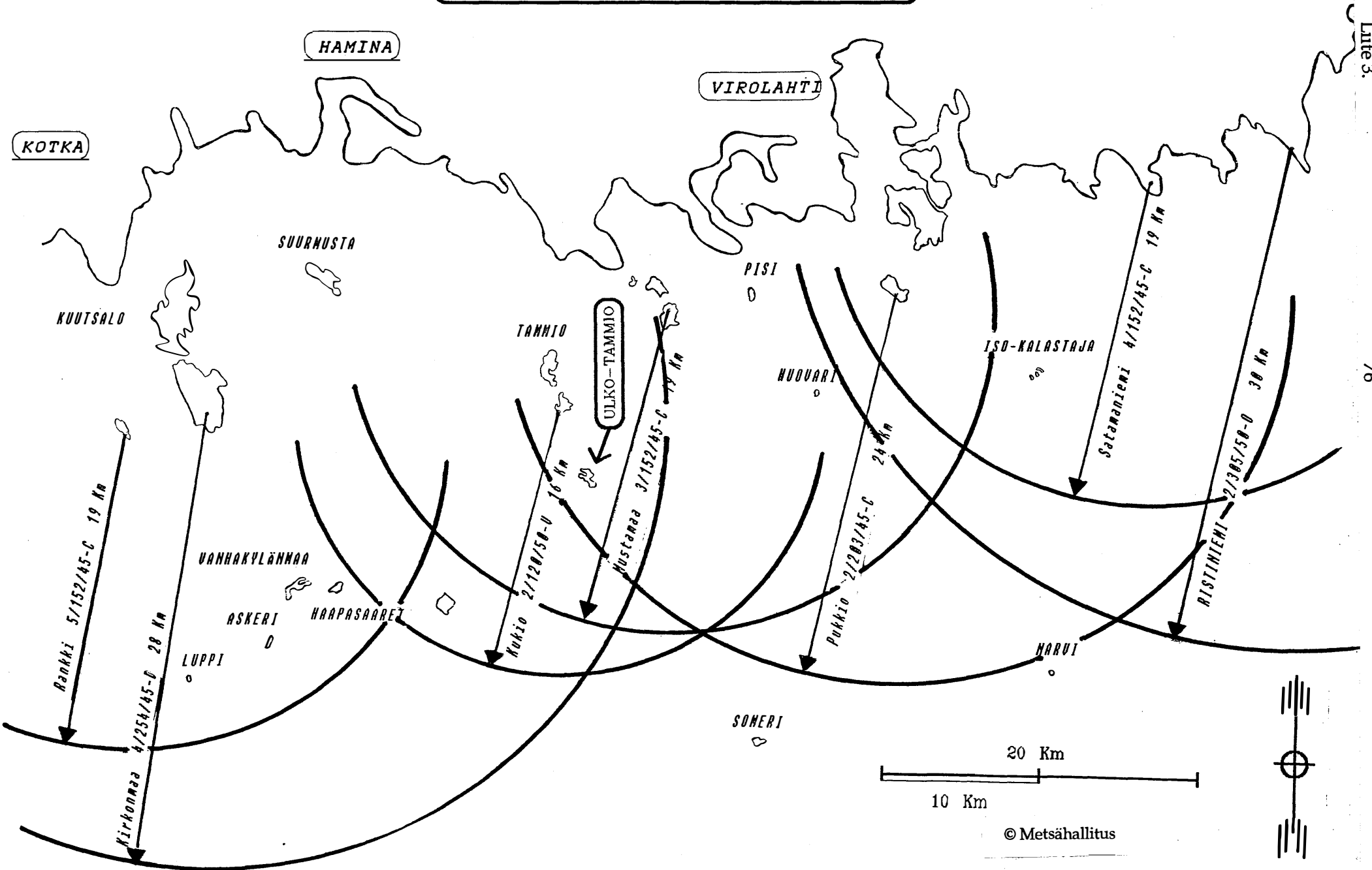
Numero	Rakennelman nimi	Selostus
64.	Piikkilankaeste Kapeikoissa espanjalaiset ratsut, jäänteitä löydettävissä	Vuoroin lieriöeste ja jat- kuva ratsueste n.10000 kg
N:otta	Tie	
N:otta	Ajolaitevaja 76 ItK/31 Ei löydy	Rakennettu Puokkikalliolle vuonna 1947
N:otta	Valonheitin 1½ m Ø	Tuotu Somerista 13.9.1944, asennettu Kiviniemeen. Paikannimi Kiviniemi on epävarma, onko sama kuin Kiviranta ?
N:otta	Ojitus Löydettävissä	Kohteen 53 (kas) kaakkois- puolella on syvät ojakai- vanteet. Erään haastattelu- tiedon mukaan aiottiin alueella tällä tavoin kui- vattaa ja rakentaa paikalle uusi keittiö.
N:otta	Lottien ja upseerien majoitusparakki Haastattelutiedon mukaan sijainnut vuonna 1944 tornivuoren alapuolella kohteen 10 läheisyydessä. Ei löydy	
N:otta	Portaat Johtivat tornivuoren molemmilla puolin laaksoihin Ei löydy	Kehys koivunrungoista. As- kelmat mullasta ja kivistä

Edellisten lisäksi saarella ollut jatkosodan aikana:

- kaapelikoppeja
- hirsipuitteinen kaivo
- pähvikoppeja ainakin 5 kpl
- pähvitelttoja "- 11 kpl (tarkoitettu kukin 20 miehelle)
- pähviparakkeja "- 2 kpl
- Lp-parakkeja "- 5 kpl
- kellareita "- 2 kpl
- useita käymälöitä

RASKAS JA JÄREÄ RANNIKKOTYKISTÖ TALVISODASSA

KOTKA-HAMINA-VIROLAHTI-RISTINIEMI

HAMINA

UIROLAHTI

KOTKA

KUUTSALO

SUURMUSTA

PISI

SANTIO

PAATIO

PUKKIO

ISO-KALASTAJA

TAMMIO

RISTISAARI
2/152/45-C

Rankki 4/152/45-C 19 Km

Kirkonmaa 4/254/45-D 28 Km

Vanhakylänmaa 3/152/45-C 19 Km

HAAPASAARET

KILPISAARI

16 Km

Kukio 2/120/50-V

19 Km

Uilko-Tammio 1/152/45-C

Sydänkylä 2/152/45-C 19 Km

MUSTAMAA 3/152/45-C 19 Km

SOHERI

HARVI

20 Km

10 Km

© Metsähallitus

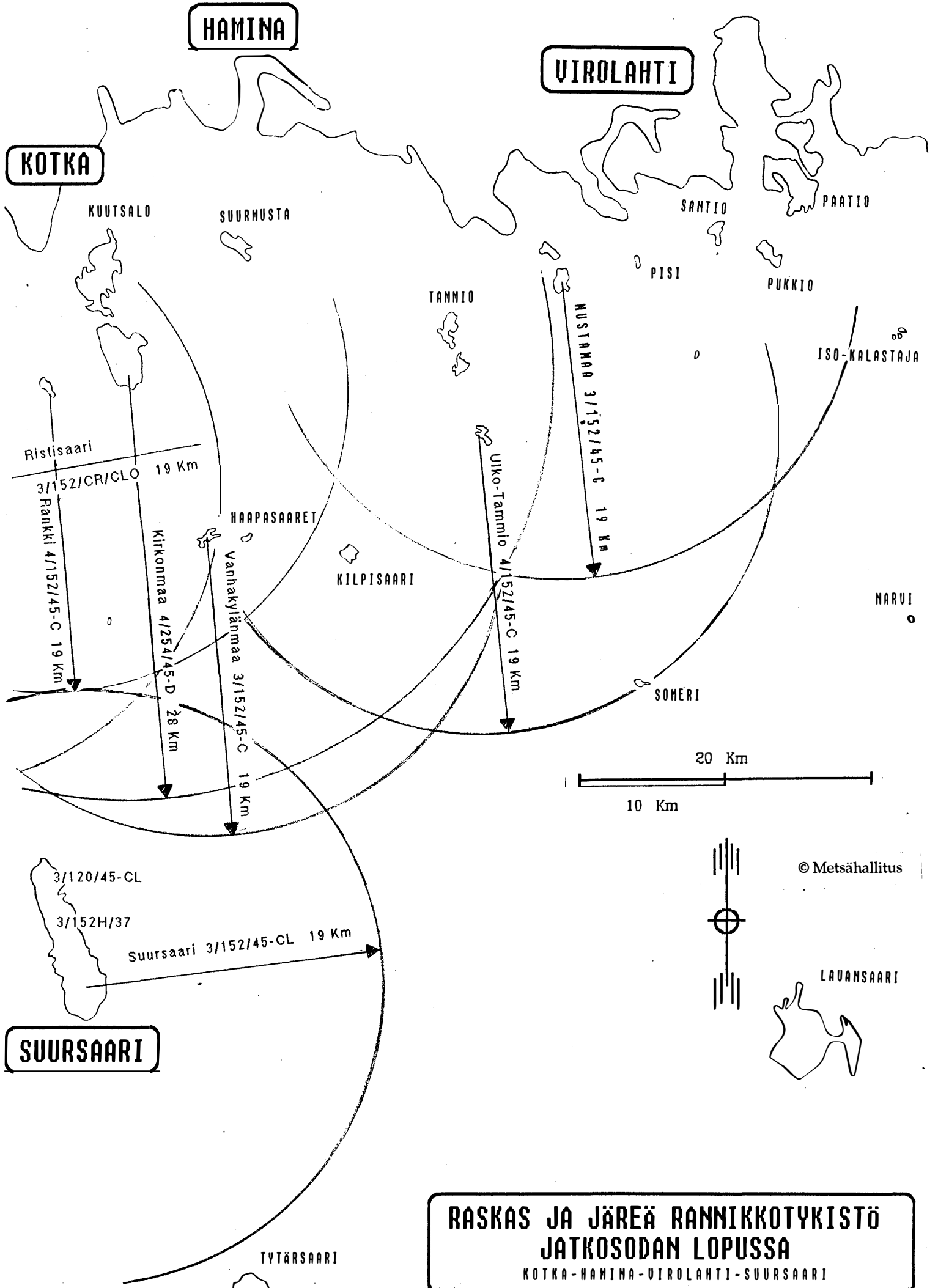
SUURSAARI

LAVANSAARI

TYTÄRSAARI

RASKAS JA JÄREÄ RANNIKKOTYKISTÖ
JATKOSODAN ALUSSA

KOTKA - HAMINA - UIROLAHTI

**RASKAS JA JÄREÄ RANNIKKOTYKISTÖ
 JATKOSODAN LOPUSSA
 KOTKA-HAMINA-VIROLAHTI-SUURSAARI**

IV/RTR 12
30.6.1944

KOMENTOELIN 5+8+9

Erilaisissa komennustehtävissä
3+6+8

MUSTAMAA

19. Rs.Ptri 3+21+53

II/205. Kv.Ptri 2+3+24

Asekoulutusptri 3+5+131

ULKO-TAMMIO

24. Rs.Ptri 3+16+46

I/205. Kv.Ptri 1+1+16

1/2 II/5. R.ItK 1+2+9

SOMERI

9. Tukikomppania 7+20+105

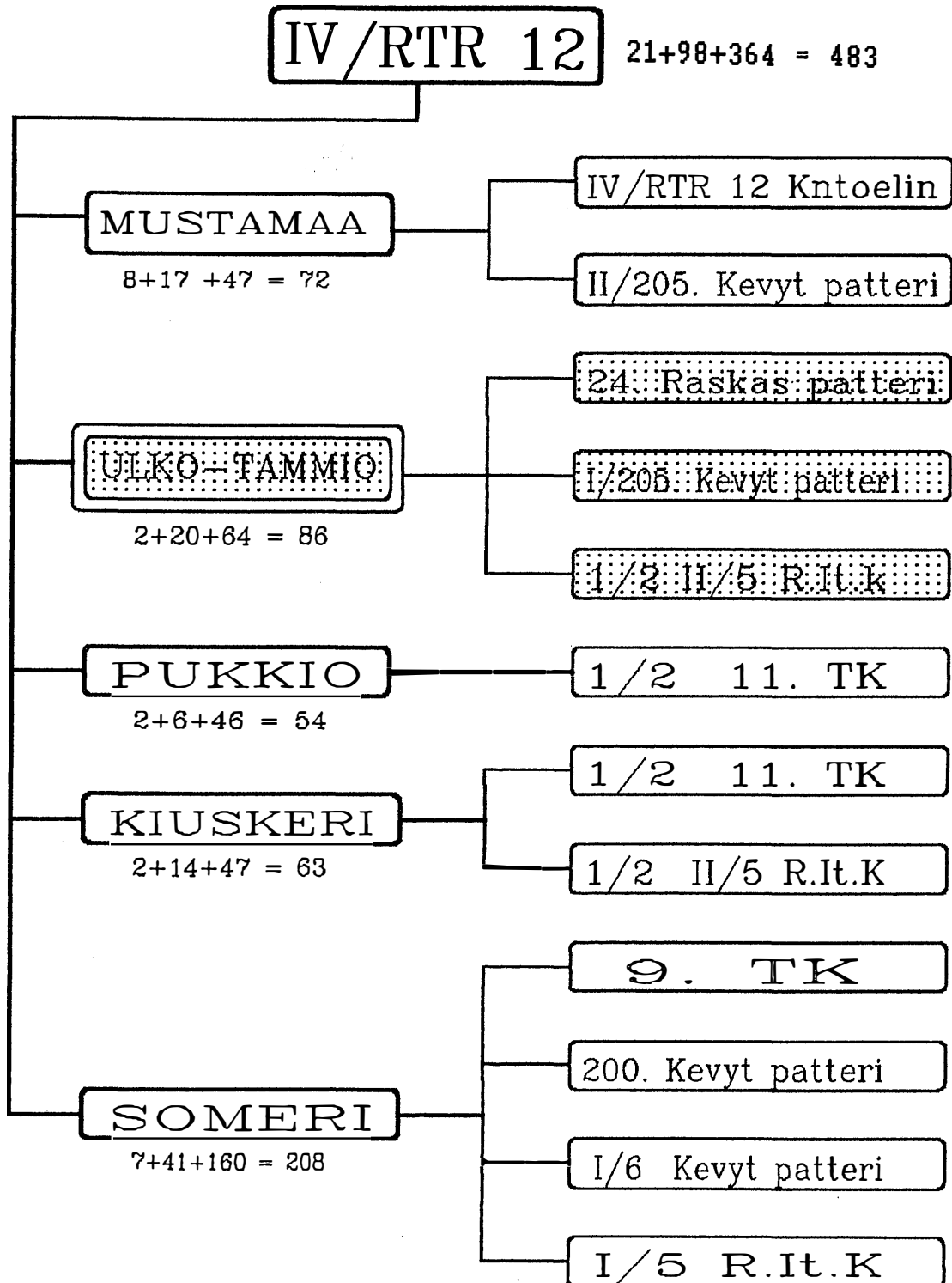
III/5. R.ItK 1+4+16

II/6. Kv.R.ItPtri 1+4+13

200. Kv.Ptri 4+10+39

IV / RTR 12
31.12.1943

Linnakkeiston organisaatio ja taisteluvahvuus
 Jatkosodan alussa II/2. Rannikkoprikaati.
 sittemmin III/Rannikkotykistörykmentti 12

II / 2. RPr
31.7.1941

45+198+763 = 1006

Esikunta

9+25+127

Toimitus-
komppania

11+37+164

3+21+81

5+23+70

8+51+149

Mustamaan
linnake

Sydänkylän
linnake

Ulko-Tammion
linnake

Kukion
linnake

Lke 26
Rs.Ptri
It.osasto
26.Tk(-)

Lke 28
Rs.Ptri

Rs.Ptri
Kevyt.Ptri

Lke 24
Vickers Ptri

Niinisaari

Ruissaari

Suur-Pisi

Kunnari

Kinnari

Loppi

Aarholma

Mettäharu

Tammio

27 Tk

28 Tk

Rt.tjohto

Mitt.as.

26 Tk (-)

Mitt.as

Mitt.as

1+5+12

1+10+31

1+2+18

0+1+6

3+7+38

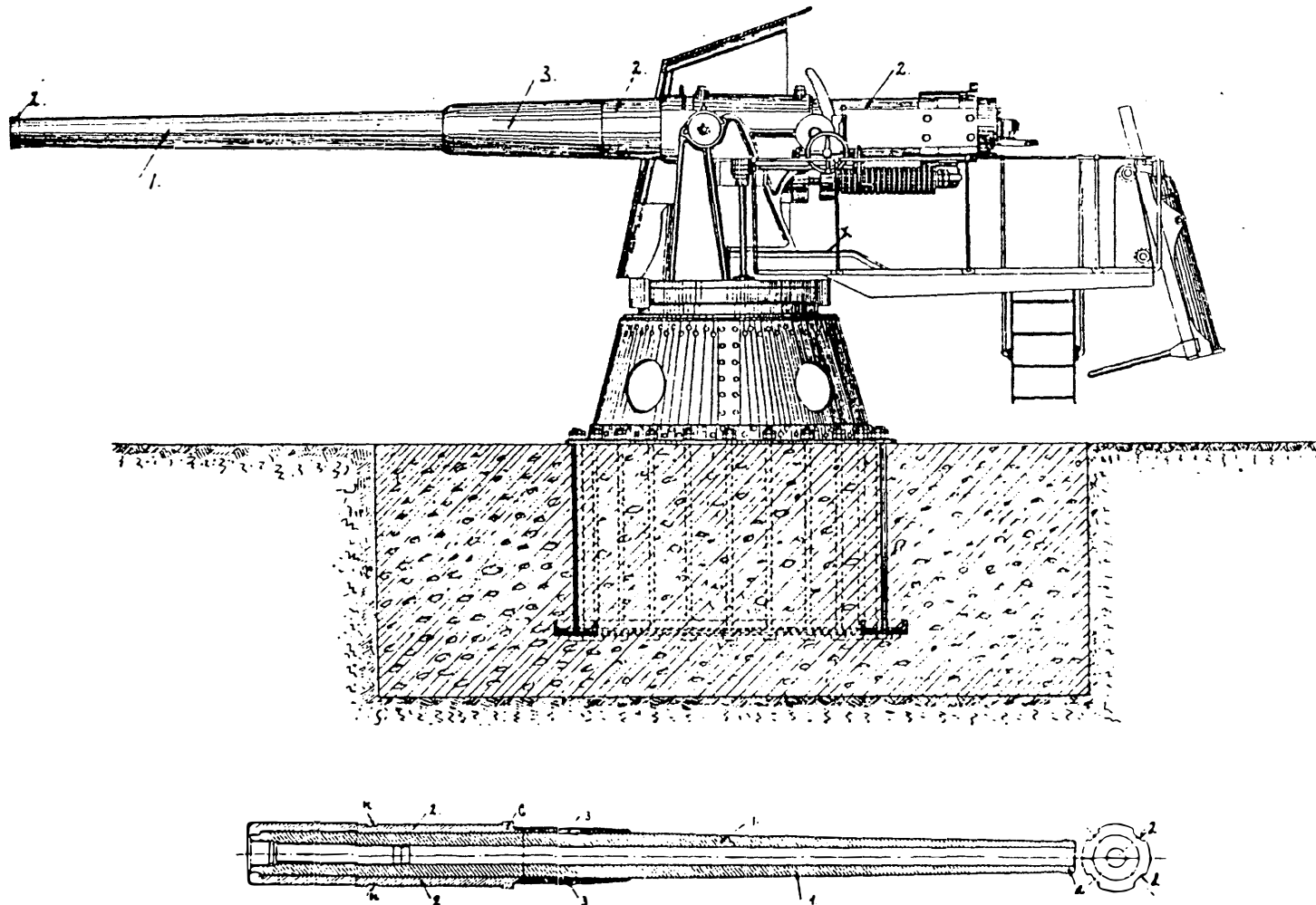
1+2+18

0+1+6

0+1+6

2+12+37

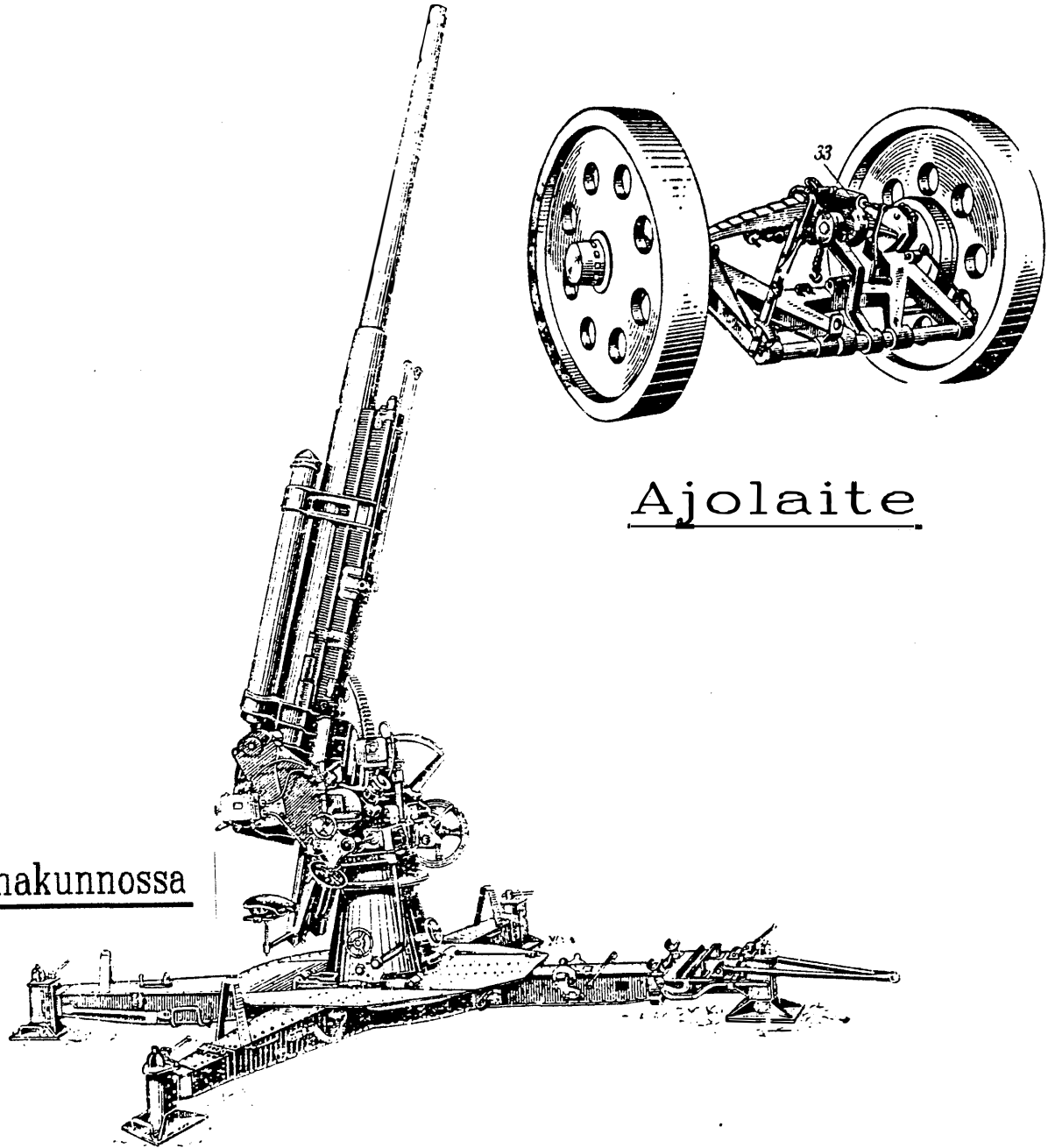
Rannikkotykistön pikakanuuna Canet
152/45-C ennen muutostöitä

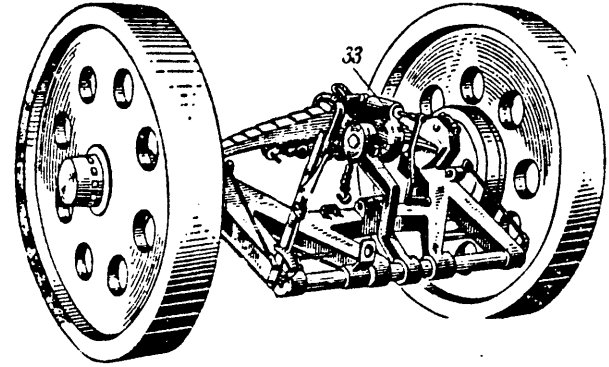
Jäljennös majuri V. Scherbakoffin
kirjasta vuodelta 1922

76 mm:n ilmatorjuntakanuuna
76 It K/31

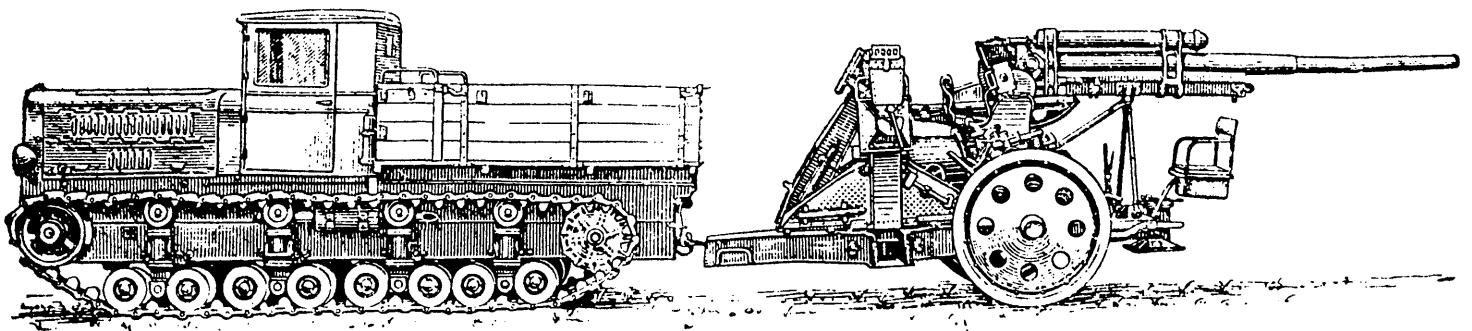
Jäljennökset 76 ItK/31 kuvastosta

Kanuuna ampumakunnossa

Ajolaite

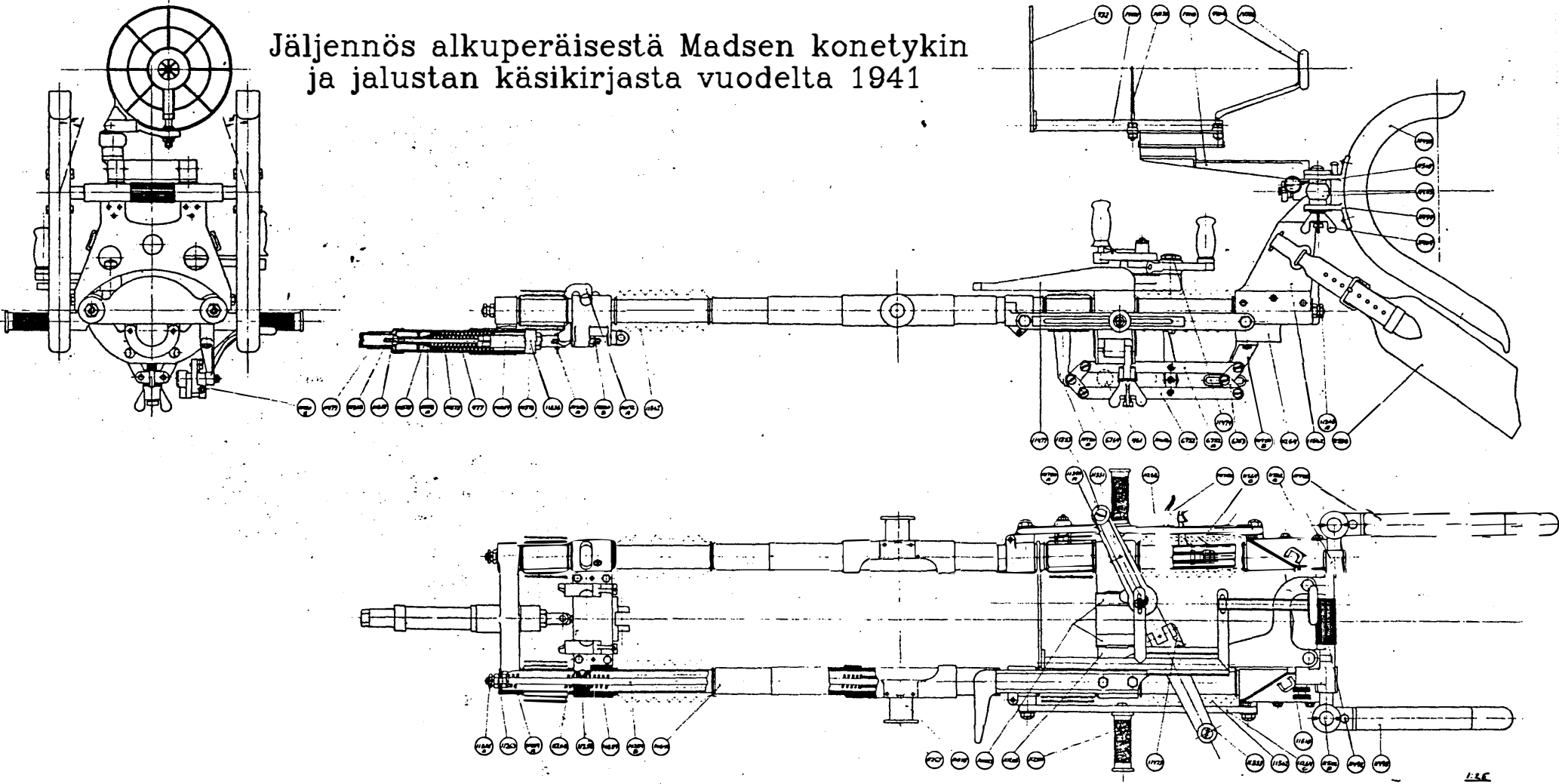

Kanuuna ajokunnossa

MADSEN

20 mm:n konetykki

Jäljennös alkuperäisestä Madsen konetykin ja jalustan käsikirjasta vuodelta 1941

DANSK INDUSTRI SYNDIKAT
 COMPAGNIE MADSEN.
 No. 2094

Tietoja tykkikalustosta

Tykit	CANET 152/45-C	76/ItK/31	20 ItK/40M
Nimen selvennys	152 = Putken kaliperi millimetreissä 45 = Putken pituus; 45 x 152 mm = 6,8m C/CL/CLo/CR = Lavettityyppjä	76 = Putken kaliperi mm ItK = Ilmatojuntakanuuna 31 = Vuosimalli Rt = Muunnettu rannikkotykkistön käyttöön	20 = Putken kaliperi mm Itk = Ilmatorjuntakanuuna 40 = Vuosimalli M = Kehittäjä tanskalainen Madsen
Tykin miehistö	1 + 12, vähintään 1 + 6 * tykinjohtaja * 2 x ammusmies * korkeusuuntaaja * 2 x lataaja * laukaisija * 2 x panosmies * sivusuuntaaja * 2 x ammuskellarimies * lukkomies	1 + 8, usein vajaanmiehistys, esim. 1 + 2 * tykinjohtaja * 3 x ammusmies * korkeusuuntaaja * lataaja * sivusuuntaaja * sivukorjaaja	1 + 3 * tykinjohtaja/ampuja * ampujan apulainen * 1-2 ammusmiestä * lukkomies/laukaisija
Tykin kokonaispaino	17745 - 19400 kg, erot lavettityypeissä Ampunakunnossa 3750 kg	Ajokunnossa 4970 kg	340 kg
Putken paino	5730 kg		
Ampumatarvikkeiden painot	Ammus 41,2 - 50,5 kg, erot kranaattityypeissä Kartussit: - täyspanos 10,25 kg puolipanos 8,1 kg	Panos 6,5 kg Patruunalaukaus 11,5 kg	Kranaatin paino 122 g Patruunan paino 320 g
Kranaattityypit	Panssarikranaatti pohjasytytin Trotyylikranaatti iskusytytin Trotyyli aikasytytin	Trotyylikranaatti iskusytytin (Rt) Trotyyli/amatolokr. iskusytytin (Rt) Ilmatorjuntakranaatti, itsetuhoava	Panssariammus, trotyyli tai pentriittikranaatti Itsetuhoava
Kranaatin lähtönopeus	Täyspanoksella 830 m/s Puolipanoksella 630 m/s	830 m/s	840 m/s
Tulinopeus	6 laukausta minuutissa max.	Käytännössä 15 ls/min Käytännössä 150 ls/min	Sarjaa 500 ls/min max.
Tehokas ampumaetäisyys	Täyspanoksella n. 19 kilometriä	Täyspanoksella 14,8 kilometriä	Rengastähtämellä 1200 metriä Muuten 5000 metriä
Muuta tietoa	Muutettu Suomessa venäläisestä vapaus-sodan aikaisesta sotasaalikalustosta. Kantamaa saatiin lisättyä kääntämällä kehto 180 astetta ympäri.	Venäläinen sotasaalisase. Rannikkotykkistökäytössä poistettu ennakonmittauslaitteet, aikautuskoneistot ja suuntakellot	Rannikkotykkistökäytössä yleisimmät 37/40 mallit

Kotkan Rannikkopatteriston nimen muuttuminen itsenäisyyden alusta:

1. II Raskas tykistöpatteri Viipurin valtauksessa keväällä 1918
 2. Viipurin Linnoitustykistörykmentti 08.05.1918–16.09.1918
 3. II Rannikkotykistöpataljoona 16.09.1918–19.04.1919
 4. Rannikkotykistörykmentti 2 19.04.1919–01.10.1933
- 01.10.1933 jaettiin rykmentti kahtia muodostamalla sen I pstosta 2. Erillinen Rannikkotykistöpatteristo. (Esiintyy myös tieto 14.02.1933)
5. 2. Erillinen Rannikkotykistöpatteristo 01.10.1933–09.10.1939
 6. Kotkan Lohko 10.10.1939–31.08.1940
 7. Rannikkotykistörykmentti 2 01.09.1940–28.02.1941
 8. Kotkan Rannikkotykistörykmentti 01.03.1941–14.06.1941
 9. 2. Rannikkoprikaati 15.06.1941–31.01.1942
 10. Itä-Suomenlahden Rannikkoprikaati 01.02.1942–30.11.1944
 11. Haminan Rannikkolinnakkeisto 01.12.1944–30.11.1952
 12. 3. Erillinen Rannikkotykistöpatteristo 01.12.1952–01.01.1957
 13. Kotkan Rannikkopatteristo 01.01.1957–

Aiemmin ilmestyneet Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisut

Sarja A

- No 1 Ruhkanen, Marja, Sahlberg, Sari & Kallonen, Seppo 1992: Suojellut metsät valtionmailla vuonna 1991. 90 s.
- No 2 Ravela, Heikki (Toim.) 1992: Metsähallituksen luonnonsuojelualueet. Toimintakertomus 1.1.1991–30.4.1992. 30 s.
- No 3 Lindholm, Tapio & Tuominen, Seppo 1993: Metsien puuston luonnontilaisuuden arviointi. 40 s. 2. painos 37 s.
- No 4 Hokkanen, Tatu & Ruhkanen, Marja 1992: Lintukuolemien vaikutus ruokki- ja tiirakantoihin Itäisen Suomenlahden kansallispuistossa vuonna 1992. 47 s. 2. painos 1994.
- No 5 Vauramo, Anu 1993: Korteniemen metsänvartijatila. 75 s.
- No 6 Hario, Martti & Jokinen, Markku 1993: Selkälökkitutkimus Itäisen Suomenlahden kansallispuistossa vuonna 1992. 16 s.
- No 7 Seppä, Heikki, Lindholm, Tapio & Vasander, Harri 1993: Metsäojitettujen soiden luonnontilan palauttaminen. 80 s. 2. painos 1994.
- No 8 Kurikka, Tuula & Lehtonen, Tanja 1993: Koloveden kansallispuiston kasvillisuus. 39 s.
- No 9 Leinonen, Reima 1993: Hiidenportin kansallispuiston, Porkkasalon ja Mustavaaran-Toivonsuon perhosinventointi vuonna 1992.
- No 10 Oulasvirta, Panu & Leinikki, Jouni 1993: Tammisaaren kansallispuiston vedenalaisen luonnon kartoitus. Osa I. 92 s.
- No 11 Kouki, Jari 1993: Luonnon monimuotoisuus valtion metsissä – katsaus ekologisiin tutkimustarpeisiin ja suojelun mahdollisuuksiin. 88 s.
- No 12 Potinkara, Oiva 1993: Suomen suurilta saloilta. 142 s.
- No 13 Inkinen, Matti & Peura, Pekka 1993: Kansallispuistojen jätehuolto. Loppuraportti 15 kansallispuiston jätehuollon järjestämisestä ja strategioiden suunnittelusta. 38 s. 2. painos 1994.
- No 14 Toivonen, Heikki & Leivo, Anneli 1993: Kasvillisuuskartoituksessa käytettävä kasvillisuus- ja kasvupaikkaluokitus. Kokeiluversio. 96 s. 2. painos 1994.
- No 15 Järvi-Espoon Eräpartiolaiset ry. 1993: Nuuskinta '93. Retkeily Nuuksiossa. 80 s.
- No 16 Arponen, Aki 1993: Inarin hautumaasaaret. 38 s.
- No 17 Hokkanen, Tatu & Hokkanen, Marja 1993: Ruokin ja selkälökin vuoden 1993 pesintä ja pitkäaikainen kannankehitys Itäisen Suomenlahden kansallispuistossa. 36 s.
- No 18 Sulkava, Risto, Eronen, Päivi & Storränk, Bo 1994: Liito-oravan esiintyminen Helvetinjärven ja Liesjärven kansallispuistoissa sekä ympäröivillä valtionmailla 1993. 29 s.
- No 19 Haapasaari, Päivi 1994: Silakanpyytäjiä ja lohitalonpoikia – kalastusperinnettä Perämeren kansallispuistossa. 38 s.
- No 20 Mäkelä, Jyrki 1994: Kuusamon Valtavaaran seudun maalinnusto – linnuston rakenne ja vuosivaihtelu vuosina 1988–1992. 52 s.
- No 21 Karjalainen, Eeva 1994: Maaston kuluminen Seitsemisen kansallispuistossa. 68 s.
- No 22 Laine, Sirkku 1994: Kaskeaminen Telkkämäen luonnonsuojelualueella. 32 s.
- No 23 Mäki vuoti, Markku 1994: Perämeren kansallispuiston kiinteät muinaisjäänneköset. 38 s.
- No 24 Hanhela, Pertti 1994: Oulangan kansallispuiston tulvaniityt. 43 s.

- No 25 Luontotutkimus Enviro Oy 1994: Päijänteen kansallispuiston kasvillisuus. 75 s.
- No 26 Heinonen, Markku, Mikkola, Markku & Södersved, Jan 1994: Puurijärven – Isonsuon kansallispuiston luontoselvitys 1993. 89 s.
- No 27 Hirvonen, Heikki 1994: Laajalahden pesivän vesi- ja rantalinnuston muutokset vuosina 1984–1993. 36 s.
- No 28 Lampolahti, Janne 1994: Euran Koskeljärven pesimälinnusto 1993. 42 s.
- No 29 Vauramo, Anu 1994: Linnansaaren torppa. 106 s.
- No 30 Peura, Pekka & Inkinen, Matti 1994: Lauhanvuoren ja Seitsemisen kansallispuistojen kävijät ja käyttö kesällä 1993. 51 s.
- No 31 Rytteri, Terhi & Tukia, Harri 1994: Fiskarsinmäen lehto- ja niittyalueen kasvillisuus ja hoito. 58 s.
- No 32 Salo, Pertti & Nummela-Salo, Ulla 1994: Perämeren kansallispuiston kasvillisuus ja kasvisto. 98 s.
- No 33 Eidsvik, Harold K. & Bibelriether, Hans B. 1994: Finland's Protected Areas – A Technical Assessment. 37 s. 2nd, revised edition 1994. 40 s.
- No 34 Kauhanen, Olli 1994: Ulko-Tammio – jatkosodan linnake. 81 s.
- No 35 Penttilä, Reijo 1994: Kainuun vanhojen metsien kääpälaisto. 60 s.
- No 36 Grahn, Tiina 1994: Puurijärvi–Isosuo – kansallispuisto kulttuurimaiseman keskellä. 32 s.
- No 37 Saarinen, Jarkko 1995: Urho Kekkosen kansallispuiston retkeily-ympäristön viihtyvyys. 77 s.
- No 38 Pihkala, Antti 1995: Perämeren kansallispuiston Ailinpietin kämpän restaurointi. 39 s.
- No 39 Kuusinen, Mikko, Jääskeläinen, Kimmo, Kivistö, Laura, Kokko, Anna & Lommi, Sampsa 1995: Indikaattorijäkälien kartoitus Kainuussa. 24 s.
- No 40 Sirén, Ari 1995: Jussarö – luotsi- ja kaivosyhteisö Tammisaaren ulkosaaristossa. 62 s.
- No 41 Oulasvirta, Panu & Leinikki, Jouni 1995: Tammisaaren saariston kansallispuiston vedenalaisen luonnon kartoitus. Osa II. 84 s.
- No 42 Heinonen, Jouni 1995: Miten yleisö kokee Saaristomeren kansallispuiston ja Ystävyyspuiston opastuskeskusten näyttelyt. 71 s.
- No 43 Raivio, Suvi (toim.) 1995: Talousmetsien luonnonsuojelu - yhteistutkimushankkeen väliraportti. 147 s.
- No 44 Vauramo, Anu 1995: Kämpiltä kelokyltiin – Metsähallituksen suojellut rakennukset. 97 s.
- No 45 Mikkola-Roos, Markku 1995: Lintuvesien kunnostus ja hoito. 100 s.
- No 46 Nieminen, Sirpa 1995: Seitsemisen kansallispuiston Koveron perinnetilan kasvillisuus. 62 s.
- No 47 Nironen, Markku & Soramäki, Jussi 1995: Marjovuoren luonnonsuojelualueen kasvillisuus. 66 s.
- No 48 Aapala, Kaisu & Lindholm, Tapio 1995: Valtionmaiden suojellut suot. 155 s.

Sarja B

- No 1 Metsähallitus 1993: Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet. Valtion omistamien luonnonsuojelualueiden tavoitteet, tehtävät ja hoidon yleislinjat. 55 s.
- No 2 Metsähallitus 1993: Kiinteiden muinaisjäännösten hoito-opas. 46 s.
- No 3 Ruhkanen, Marja (toim.) 1993: Metsähallituksen luonnonsuojelualueet. Toimintakertomus 1992. 29 s.
- No 4 Metsähallitus 1993: Laajalahden luonnonsuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 34 s. 2. painos 1995.

- No 5 Metsähallitus 1993: Koloveden kansallispuiston runkosuunnitelma. 52 s. 2. painos 1994.
- No 6 Metsähallitus 1993: Telkkämäen luonnonsuojelualan runkosuunnitelma. 46 s.
- No 7 Peura, Pekka & Inkinen, Matti 1993: Kansallispuistojen jätehuolto. Jätehuolto-
opas. 48 s.
- No 8 Metsähallitus 1994: Punassuon soidensuojelualan hoito- ja käyttösuunnitelma.
14 s.
- No 9 Arkkitehtitoimisto Antti Pihkala 1994: Perämeren kansallispuisto. Rakentamis-
ohjeet. 36 s.
- No 10 Finnish Forest and Park Service 1994: Principles of protected area management.
48 s.
- No 11 Hokkanen, Marja (toim.) 1994: Metsähallituksen luonnonsuojelualan. Toimin-
takertamus 1993. 41 s.
- No 12 Metsähallitus 1994: Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisut 1972–30.6.1994.
Forststyrelsens naturskyddspublikationer 1972–30.6.1994. 86 s.
- No 13 Heikkilä, Hanna & Lindholm, Tapio 1994: Seitsemisen kansallispuiston ojitettu-
jen soiden ennallistamissuunnitelma. 127 s.
- No 14 Metsähallitus 1994: Vehoniemenharjun luonnonsuojelualan luonnon- ja
maisemanhoitosuunnitelma. 19 s.
- No 15 Metsähallitus 1994: Perämeren kansallispuiston runkosuunnitelma. 42 s.
- No 16 Kyöstilä, Maarit, Lindgren, Leif, Vasama, Arja & Wolff, Lili-Ann 1994: Luonto-
oppaan opas. 96 s.
- No 17 Metsähallitus 1994: Linnansaaren kansallispuiston runkosuunnitelma. 71 s.
- No 18 Kaksonen, Sirpa (toim.) 1994: Metsähallituksen luonnonsuojelun julkaisusarjat ja
niihin kirjoittaminen. 54 s. 2. painos 1995.
- No 19 Below, Antti 1994: Metsähallituksen luonnonsuojelualan tutkimus. 56 s.
- No 20 Metsähallitus 1994: Ruunaan luonnonsuojelualan runkosuunnitelma. 53 s.
- No 21 Metsähallitus 1994: Saaristomeren kansallispuiston runkosuunnitelma. 64 s.
- No 22 Metsähallitus 1994: Pisan luonnonsuojelualan runkosuunnitelma. 36 s.
- No 23 Hokkanen, Marja (toim.) 1995: Metsähallituksen luonnonsuojelualan. Toimin-
takertamus 1994. 42 s.
- No 24 Metsähallitus 1995: Langinkosken luonnonsuojelualan runkosuunnitelma. 40
s.
- No 25 Heikkilä, Hanna & Lindholm, Tapio 1995: Metsäojitettujen soiden
ennallistamisopas. 101 s.
- No 26 Alanen, Aulikki, Leivo, Anneli, Lindgren, Leif & Piri, Eino 1995: Lehtojen hoito-
opas. 128 s.